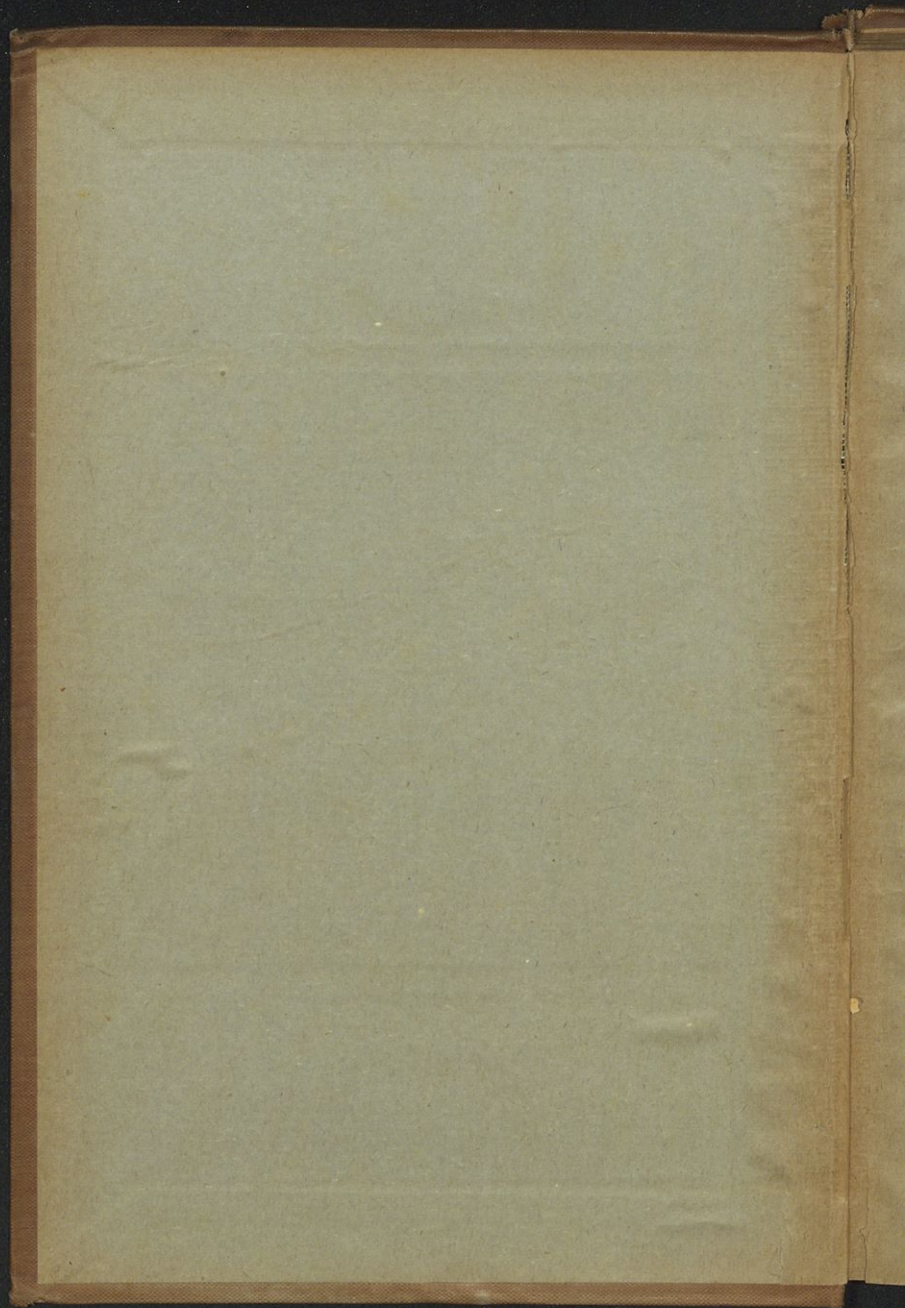

46569

Slovenska slovnica
za
občne ljudske šole.

NA DUNAJI.
C. KR. ZALOGA ŠOLSKIH KNJIG.

Slovenska slovnica

za

občne ljudske šole.

Spisal

Peter Končnik.

(Na novo urejena brez premene besedila.)

Velja 45 kr.

Na Dunaji.

V cesarski kraljevski zalogi šolskih knjig.

1892.

46569

030022880

Šolske knjige, v ces. kr. zalogi šolskih knjig na svetlo dane,
ne smejo draže prodajati se, kot je na čelnem listu postavljeno.

Slovníca.

Glasoslovje.

§. 1.

Z Bogom začnimo vsako delo! Prazno je delo brez sreče iz nebes. Naše življenje je enako kratkemu dnevu.

Pravilo: Stavki sestojé iz besed, besede iz zlogov, zlogi iz glasov.

Glasovi so po izrekovanji ali samoglasniki ali soglasniki. Znamenja glasovom so črke ali pismena. Vsej vrsti pismén pravimo abeceda ali azbuka.

Slovenska abeceda šteje 25 črk.

Samoglasniki.

§. 2.

Sráka, pénica, seníca, krókar, hodoúrnica;
rád, dlèsk, sokolič, òsa, napùh;
kráľj, vréme, zíma, pôt (steza), kljúč.

Pravilo: Samoglasniki: a, e, i, o, u izgovarjajo se razločno sami ob sebi, ter so po glasu ali trdi (a, o, u) ali mehki (e, i), po izgovoru pa dolgi ali kratki. Samoglasniki se izgovarjajo ali bolj na dolgo, počasi, ali pa bolj naglo in ostro. Pri počasnej izreki glasove zategujemo, pri naglej po predtegujemo. Zatezi in predtezi pravimo náglas.

Znamenja naglasu (naglasnice) so trojna:

1. ostrec (´) na zategneno in predtegneno dolgih glasih;
2. težec (˘) na zategneno in predtegneno kratkih glasih;
3. strešica (^) na zategneno dolgih glasih.

Pazite na naglas v sledečih stavkih: Bog je svét. Bog je stvaril svét. Dal mi je dober svét. Vól muka. Nimamo vól. Góra se vzdiguje. Vršáci visokih gorâ se vzdigujejo. Dobra gospá se je usmilila otroka. Milosrčnost dobrih gospâ se hvali. Mladi kònj skače. Imamo petero mladih kònj. Izderi mi sivi lás! Vstani možu sivih lás! Videl sem ljudi. Truma ljudi me je srečala. Star móž je starček. Govorica starih móž me je zdramila. Pridni ótrok je veselje staršem. Veselja pridnih otrók nečem motiti. Zòb me boli. Vesel sem zdravih zòb. Účím se. Úči se!

Opomnja. 1. Z naglasom razločujemo različni pomen enako glasečim besedam.

2. Pri pregibanji se besedam naglas čestokrat izpreminja in včasih preskakuje.

3. V navadnej pisavi zaznamujemo z naglasnico samo zadnje zloge večzložnih besed, ako so naglašeni.

§. 3.

Krt, prt, vrt, drva, drdrati, prva vrsta

Slepec — slepca, kolek — kolka, pekel — pekla, čuden — čudna, (a lesén — leséno), britev — britve, dober — dobro, česen — česna, bolezen — bolezní.

a) Pred črko r, kadar ji sledí eden ali več soglasnikov, ima e zamolkel glas ter se zató izpušča; r pa postane samoglasnik. Temu pravilu se upira peščica besedí, v katerih ohranja e svoj polni in čisti glas. Take so: cerkev, Jernej, meterska mera, primerno, primerjam, perje, stoterni (sad), večerna (molitev), verne (duše), zamerljiv.

b) Končnicam: ee, ek, el, en, er, ev, sen in zen izpada gibljivi e pri pregibanji. Naglašen e ni gibljiv.

Soglasniki.

§. 4.

Soglasniki sami ob sebi nimajo zadosti jasnega glasú ter se le s pomočjo samoglasnikov (s samoglasniki) razločno izgovarjajo.

Mehki soglasniki so: **e, č, š (šč), ž, j, (lj, nj, rj)**; vsi drugi so trdi soglasniki.

Z ozirom na govorila razločujejo se soglasniki v:

1. jezikovce: **l (lj), n (nj), r**;
2. zobnike: **d, t**;
3. ustnike: **m, b, p, v (f)**;
4. goltnike: **g, h, j, k**;
5. sičnike: **e, s, z**;
6. šumnike: **č, š, ž**.

Sorodni so si: **d, j**; — **g, z, ž**; — **h, s, š**; — **k, c, č**; — **sk, st, šč**.

Opomnja. Po šumnikih, po **c** in **j** se omehčuje navadno **o** v **e**. N. pr. s križem (om), slepcema, denarjev.

1. naloga. a) Zapišite trde soglasnike!
- b) Zapišite deset besed, v katerih je **r** samoglasnik!
- c) Zapišite nekaj besed z gibljivim **e**!

Izpreminjava soglasnikov.

§. 5.

a) Piljen = pilien, polnjen = polnien, razširjen = razširien; bramba (braniti), izprememba (izpremeniti). Sojen (sodjen, sodien), puščen (pustjen, pustien), presti (predti), plesti (pletti). Grabljen (grabien), tipljem (tipiem), opravljen (opravien), lomljen (lomien). Strigel — strižem — strizi, gluha — glušec, strah — strašiti, otrok — otroci, rekel — rečem — reci, striči (strigti), peči (pekti). Klicati — kličem, nositi — nošen, blizu — bližji, iskati — iščem.

b) Tepsti (tepti), dolbsti (dolbti), grebsti (grebti).

c) Obsegati — obsezati, grizem — grizti, lezem — lezti, Francoz — Francosko, — družba — društvo.

Pravilo: Soglasniki se pri pregibanji in izpeljavanji besed radi izpreminjajo ter se ali pretaplajo, vstavljajo ali menjajo.

a) Pretaplajo se:

1. Jezikovci **l, n, r** s sledečim **i** v **lj, nj, rj**; **n** se pred **b** izpreminja v **m**.

2. Zobnika **d** in **t** se pretapljata z naslednjim **i** v **j** in **č** (st v šč), pred **t** v končnici pa prehajata v **s**.

3. Ustniki **m**, **b**, **p**, **v** privzemajo pred **i** jezikovec **l**, ki se z **i** pretopi v **lj**.

4. Goltniki **g**, **h**, **k** prehajajo pred mehкими samoglasniki v sorodne sičnike in šumnike (**g** v **z** in **ž**, **h** v [s in] **š**, **k** v **c** in **č**, **sk** v **šč**).

b) Med **bt** in **pt** v nedoločniku se vstavlja **s**.

c) Najčešče se menjavata **g** in **z**, in sicer **g** z **z**, **z** pa s **s** (ž s š).

Zlogi.

§. 6.

a) Dež, glava, zrno, podpora, apnenica, potrpežljivost, priporočevanje.

b) Pisati, prepis, prepisnina; kovati, kovač, nakovalo.

Pravilo: Besede so sestavljene iz zlogov. Kolikorkrat pri izgovarjanji besed zinemo ali prenehamo, toliko zlogov ima beseda. Kadar zlog sam ob sebi ali več zlogov skupaj nekaj pomeni, imamo b e s e d o.

a) Besede so eno- ali večzložne.

b) Zlogi so ali debelni (glavni), ali pa pritični (pritikline, pripone). Debelni zlogi so tisti, iz katerih se dá pomén besede spoznati; pritični so oni, ki se v besedi držé debelnega zloga ali debla. Ako stojí pritiklina pred deblom, imenuje se predponka; če pa stojí za njim, pravimo ji pripnka ali končnica.

2. naloga. a) Podčrtajte debelne zloge sledečih besed: pisan, pisatelj, brodnik, brodnina, mikati, odmeknoti, končnica, graditi, pismenstvo, kovaštvo, napis, kovačnica, brodarina, ograda.

b) Podčrtajte debelne zloge v sledečih stavkih: Lisica si izkoplje svojo luknjo v goratih listnatih gozdih. Lisica zasleduje perutnino. Lisičina prekanjenost je razglašena. Njena koža daje dobro kožuhovino.

Razzlogovanje.

§. 7.

Panj; go-lob, vo-lja, zna-nje, me-ščan; or-li, ječ-men, želj-ni; glež-nji¹; ljud-stvo, rast-lina, konj-ski; ob-ljuba, nad-škof, brez-skrben, ne-ustrašen; oves, itd.

Pravilo: Besede po zlogih deliti se pravi razzlogovati.

Večzložne besede se ločijo v pisavi tako kakor v govoru; zlasti veljá:

1. Soglasnik med dvema samoglasnikoma poteguje se vselej k sledečemu zlogu; **lj**, **nj** in **šč** so neločljivi soglasniki.

2. Kadar stojita dva različna soglasnika v sredi besede, jemljemo po navadi prvega k prvemu, drugega pa k drugemu zlogu.

3. Kadar se nabere več različnih soglasnikov sredi besede, ločimo deblo od pritiklin.

4. Sestavljene besede ločimo po sestojnih delih.

5. Kadar bi pri delitvi ostajal en sam samoglasnik, takrat raji opuščamo delitev.

3. n a l o g a. Razzlogujte sledeče besede:

a) gruliti, belič, bojazljiv, vodnjak, dvorišče, bezgovina, glasnik, življenje, vojska, listki, dobrotljivost, sivolas, brezsrčen užitek, ognjišče;

b) maščoba, češčenje, sežnji, luščina, uzda, ulnjak, predlog, grozdje, solnce, obetam, oblačilo, ostrina, pomlad, ukažem, bistrost, brgla, čvrstev, vseučilišče, gospodarstvo, megla, mesto, mravlja, djanje.

Pravopis.

§. 8.

Volk je videti trhel. Dolg je bil plačal. Jaz sem prinesel sol.

Pravilo: Soglasniki imajo vselej svoj čisti in enaki glas; le pred soglasnikom ali na konci besed stoječi **l** se v nekaterih krajih izgovarja kakor **v**, kar pa ni, da bi se v pisavi posnemalo. Kadar dvomite, bi li pisali **l** ali **v**, podaljšajte besedo s kakim samoglasnikom.

§. 9.

Pravilo: Dva različna samoglasnika se v enem zlogu ne družita; za samoglasnikom piše se **j** namesto **i**.

Ne pišite tedaj: rokau, ceu, žiu, rou — ampak; rokav, cev, živ, rov.

Namesto gai, povei, pii, moi, čui pišite vedno: gaj, povej, pij, moj, čuj.

§. 10.

a) Izgubljen sin se je vrnil k očetu. Lok je zlomljen. Konoplja je godna. Mravlja je zgled pridnosti.

b) Skakljam. Bodi pazljiv! Bil je zadnji izdihljej. Zvest prijatelj je zlata vredan.

c) Ključavničar dela ključe. Ljubi svojo domovino! Kralj kraljuje nad zadovoljnim ljudstvom.

Lj pišemo:

a) za soglasniki: **b, m, p, v** (primeri §. 5, 3);

b) v končnicah: **ljam, ljiv, ljej** (ljaj) in **elj**;

c) še v nekaterih drugih besedah, katere si je treba zapomniti. Take so:

bolj, ključ, kralj, ljub, ljudi, zemlja itd.

4. naloga. Zadovoljnost je polovica srečnega življenja. Življenja največje veselje je ljubezen, najboljši zaklad zadovoljnost, najslajše blago ljubo zdravje, najboljšo zdravilo zvest prijatelj. Metulj se ziblje na cvetlici. Gibljem se. Tudi jaz sem povabljen. Sveti Janez je bil ljubljenec Kristusov. Tovariš me je spremljal. Daj mi grižljej kruha! Učitelj uči. Pliska mahljá z repičem. Zemlja je trohljiva. Ubogljivi otrok pride na migljej. Listje se osiblje. Palestina se zove obljubljená deželá. Ne daj se ozdravljati ozdravljuhom! Kragulj je strah kokljam. On ima zakriviljen kljun in ostre kremplje ter otepa s kreljutimi. Zati-rajte škodljivi mrčeš! Kaplja je kaplji podobna. To mi ni po volji. Štoklja prebavlja s sključenim vratom. Sluka se imenuje

tudi kljunač. Obstreljena čaplja se brani togotno. Učencem je treba pazljivim biti. Utopljenca ni postavljati na glavo. Poberite suhljad! Ljubljana je glavno mesto kranjske dežele.

Poiščite iz teh stavkov ter zapišite besede, katere spadajo pod prvi, drugi in tretji oddelek gornjega pravila!

5. naloga. Poiščite tudi iz kakega berila vse besede z lj.

§. 11.

Ničesa mi ne manjka. Sprednji, srednji, zadnji, mož je padel. Lepa suknja — prazna glava. Izkušnja nas modri. Koristna ognja je oblast. Ovčji zob je manjši od konjskega. Kostanj je drevo. Sveto pismo je knjiga vseh knjig. Jabolko je gnjilo. Gnjusi se mi nesnage. Zastonj se je trudil. Krastača se skriva v luknje. Kranj je mesto na Kranjskem, in sicer na Gorenjskem.

V nekaterih besedah se piše **nj** namesto **n**.

6. naloga. Poiščite v . . . berilu besede z **nj**!

Ločila ali prepone.

§. 12.

Pravilo: Razen naglasnic rabimo pri pisanji še druga znamenja, katerim pravimo ločila ali prepone.

Ločila so ali bistvena ali nebistvena.

Bistvena so: pika (.), dvopičje (:), podpičje (;), vejica (.), vprašaj (?), klicaj (!) in pomišljaj (—).

Nebistvena ločila so: oklepaj (), narekovaj („“), vezaj (-=), opuščaj ('), opominjaj (*†), enačaj (=) in znamenje odstavka (§).

S piko, vejico, dvopičjem in podpičjem ločimo besedo od besede in stavek od stavka; z vprašajem, klicajem in pomišljajem pa tudi kažemo, kdaj in kako je treba glas povzdigovati ali z glasom odjenjevati.

Bistvena kakor nebistvena ločila pojasnujejo pisavo ter jo delajo bolj razumevno.

Raba velikih začetnih črk.

§. 13.

- a) Sraka in golob sta obiskala pava.
b) Vračaje se reče opravljiva sraka:
c) „Kako zoprn je pavov glas! Zakaj ne molči? Zakaj ne skrije svojih nog?“
d) Jablane, hruške
In druge cepé
Cépi v mladosti
Za stare zobé!
e) Zanesi nam, zanesi Bog,
Otmi nas, Večni, vseh nadlóg!
f) Včeraj sem sprejel Tvoje (Vaše) pismo.
Vaša cesarska Visokost!
g) Moj prijatelj Pavel Potočnik je šel iz Vranskega v Ljubljano.
h) Ferdinand Dobrotljivi se je odpovedal prestolu.
Rudolf Habsburški je bil zeló pravičen kralj.
i) Iz Novega mesta pojdem v Beli grad.
j) Prebiral sem Erjavčeve spise. Glavna reka avstrijanskega cesarstva je Donava. Lepa štajerska vojvodina se vrstí med planinske dežele. Govoril sem s planinskim (Planinskim) županom.

Pravila: Slovenske besede se piše josploh z malimi črkami.

Veliko začetno črko pišemo:

- a) v začetku govora; b) za piko; c) za dvopičjem, kadar svoje besede ali besede koga drugega neizpremenjene zapišemo, pa tudi za klicajem in vprašajem, kadar sklepada stavkovo misel; d) v začetku vsake vrste v pesmih; e) pri besedi Bog in njenih namestnicah; f) pri naslovih in v pismih tudi pri zaimkih, ki kažejo nagovorjeno osebo; g) pri vseh lastnih s samostavnikovim ali s pridevnikovim končajem, kadar jih kot samostavnike rabimo; h) pri pridevnikovih pristavkih, ki s svojim imenom zraščajo v eno celoto, v en sam pôjem; i) pri pridevnikih, ki se vežejo s samostavnikom v lastno ime; j) pri pridevnikih, ki so izpeljani iz o s e b n i h lastnih imen.

O p o m n j a. Iz lastnih imen narodov, dežel, mest, krajev, rek, jezer, morij, gorá itd. izpeljane pridevnike pišemo samo takrat z veliko začetno črko, kadar se hočemo ogniti dvoumnosti.

7. n a l o g a. Potoval sem po Laškem. Tudi zunaj Francoškega se govori **francoski** jezik. Šumavo imenujejo nekateri Češki gozd. Praga je glavno mesto **češkega** kraljestva. Ali si bral Slomškove pesmi? Slavni Radecky je pri Novari premagal Pijemonteze. Že Karol Veliki je ustanovil vzhodno krajino. Kristus uči: „Ljubi svojega bližnjega kakor sam sebe!“ Zaupajte v Vsemogočnega! Ali si bil na Velesovem? V Starem trgu je precej lepih hiš. Skoro v kotu med **kranjsko koroško** in **goriško** deželo je Triglav. Na Goriškem je Gorica. Matija Čop je bil prijatelj Prešernu. Kje je Vinji vrh? Ludoviku Krasnemu sta sledila brata Albreht Modri in Oton Veseli. Poleg Celja je Bežigrad. Na Štajerskem pridelujejo izvrstno vino. Lepa **koroška** dežela se ponaša s svojimi jezери. Dosti šote se dobiva na **ljubljskem** barji. Katere so najodličnejše **evropske** države? Sava teče mimo **krškega** mesta in mimo Brežic.

Bodi mi zdrava,

Rožica zala!

V tihej samoti

Skriva te vrt!

a) Povejte pri vsakej z veliko začetno črko pisanej besedi, zakaj se je postavila velika začetnica.

b) Zakaj zaznamovane besede niso pisane z veliko začetnico?

8. n a l o g a. Poiščite v 23. berilu (3. čitanke) z veliko začetnico pisane besede!

9. n a l o g a. Storite tako tudi v 61. berilu!

Najnavadniše kratice.

§. 14.

c. k. = cesarsko kraljevi.

dr. = doktor.

gl. = goldinar.

I. = ime.

I. I. = dovojno imé (ime in priimek).

i. dr. = in drugi (e, a).

itd. = in tako dalje.

itn. = in tako naprej.

kr. = krajcar.

l. l. = lanskega leta.

n. pr. = na primer.

p. K. = po Kristusovem rojstvu.

pr. K. = pred Kristusovim rojstvom.

s. r. = s svojo roko.

str. = stran.

sv. = svet.

t. j. = to je.

t. l. = tega leta.

t. m. = tega meseca.

Enako se krajšajo tudi krstna imena: n. pr.

A. = Anton, Fr. = France.

Za okrajšano besedo stoji pika.

Skladje ali besedoslovje

I. Glasovna menjava.

§. 15.

Bred — brod; greb — grob, grabiti; plet — plot;
tek — tok, takati; sop — sapa; tru — trava.

Pravilo: Besede so ali korenike ali rastlike.
Nekatere rastlike priraščajo po glasovnej menjavi naravnost iz korenik.

II. Izpeljava.

§. 16.

Greb — grob — grob-išče;

mrz — mraz — mraz-ota;

tru — trava — trav-en — travn-ik;

bred — brod — brod-en — brodn-ina.

Pravilo: Rastlike priraščajo tudi po izpeljavi. Pri izpeljavi je paziti na korén, na deblo in na obrazila.

Korén je prvotni jezikov del. Deblo je zlog ali beseda, ki je iz korena prirasla po enkratnej glasovnej menjavi. Obrazila so priponke ali končnice, katere se korenu ali deblu za nove besede pritikajo.

Izpeljava samostavnikov.

§. 17.

Kop-ač, (kop-ač-ica), divj-ak (divj-ak-inja), Beč-an (Beč-an-ka), mlin-ar, mej-aš, Kranj-ec, svetoval-ec, dela-v-ec, poslan-ec, ošabn-ež (ošaben), mlad-ič, sovražn-ik (sovražen), pisa-telj.

Pravilo: Obrazila ač, ak, an, ar, az, ec, ež, ič, ik, telj priraščajo samostavnikom, pridevnikom in glagolom ter kažejo v obče osebe po njih rodu, opraviilu ali pa svojstvu.

Za ženske osebe se pritikajo še: ica,inja,ka.

10. naloga. Izpeljite samostavnike po obrazilih

ač iz: barant-a-ti, brizgati, jahati, krojiti, orati, pomagati — brad-a, rog;

ak iz: grad*), mož, oče, nov, prvi, prost;

an iz: Celje, Loče, Tržič, Celovec (vč), Gorica, Praga, Dunajec, Ljubljaneec — vas**), trg, mesto;

ar iz: glav-a, gospod, knjiga, króšnja, krčma, sir, natak-a-ti, ropati, tesati, vladati;

aš iz: pravd-a, plemenit, velik;

ec iz: gluh, šaljiv ubog (ž) — gód-em, jezd-im, plesal, svetoval, zatiral, pe-ti (pev), prekanjen, obsojen, pregnan;

ež iz: rev-a — maloprid (e) n, zaviden;

ič iz: cesarjev, kraljev, Petrov — mlat-i-ti, ribiti;

ik iz: druž(e)n, broden, vozen, načelen, namesten, naselen, pokojen, podložen, plemeniten, sovrsten, stvaren, soroden, zavezen;

telj iz: brani-ti, boriti, prelagati, voditi.

*) graščak. **) vaščan.

11. naloga. a) Pritaknite zaznamovanim besedam ženski obrazili **ica** in **inja**!

b) Pritaknite obrazilo **ka** izpeljanim besedam na **an**!

12. naloga. Zapišite več občnih imen na **ar**; n. pr. kolar, zlatar itd.

Kako se pravi verujočim v Kristusov nauk? Kako verujočim v Mohamedov nauk?

O p o m n j a. Zgoraj našteta obrazila imajo tudi nekateri samostavniki, ki pomenijo živali, nežive stvari ali pojmovna imena; n. pr. kopitar, krokar, kuščar, mravljinčar, parkljar, lopar, požar, vihar — lisjak, srnjak, beljak, rumenjak, desetak, stotak — puran, prstan — udarec, cepec — sedež, srbež, vrvež, živež — dimnik, lednik, ognjenik, pašnik, prevodnik, ravnik, skrajnik, snežnik, spomenik, zvonik, povratnik, tečajnik.

13. naloga. a) Pritaknite obrazila **ač**, **ak**, **an**, **ar** besedam, katerim se prilegajo: kovati, koren (j), Novomesto, gozd — tiskati, Rim, pošten, škripati, učen, Azija, slika, zidati.

b) Obrazila **ec**, **ež**, **ič**, **ik**, **telj**: slep, mogočen, Gregor, popoten, učiti, pisati — bolen, Markov, neveden, star, siv, siten, Kolar, ded, puščaven, čitati, ravnati, nesrečen, obrten, lažnjiv, kupiti, kositi, nasproten, igral, zmagal, delati, poslušati, glaven, znan, rejen, prebivati, neveren, dolžen, grešen.

c) Pritaknite priponke **ica**, **inja**, **ka** besedam pod **a** in **b**, katerim se prilegajo.

§. 18.

Pis-ava, služ-ba, pridel-ek, žet-ev, len-oba, pravičn-ost, gork-ota, bogat-stvo.

Obrazila **ava**, **ba**, **ek**, **ev**, **oba**, **ost**, **ota**, **stvo** kažejo način djanja, svojstva in stanja.

O p o m n j a. Obrazila **ava**, **ba**, **ek**, **ev** priraščajo večinoma glagolom, **oba**, **ost**, **ota** pridevnikom, **stvo** pa pridevnikom in samostavnikom.

14. naloga. Izpeljite samostavnike po obrazilih:
ava iz: zid-a-ti, obravn-avati;

ba iz: draž-iti, narediti, pogoditi, soditi;
ek iz: dobit-i, razviti, užiti, zapresti (pred-ti);
ev iz: brit-i, obuti, trgati, voliti;
oba iz: bel, grd, hud, svet(e);
ota iz: slep, težek, tih, topel;
ost iz: čist, hiter, moder, слоžen;
stvo iz: pijan, pregnan, svoj, vladar.

Opomnja. 1. Obrazilo **ost** je bolj pojmovnega, obrazili **oba** in **ota** pa ste bolj stvarnega pomena.

2. Obrazilo **stvo** kaže ne le svojstvo in stanje, ampak tudi kak poseben stan in občestvo (učiteljstvo), rokodelstvo ali obrtstvo (mizarstvo, ribarstvo).

15. naloga. a) Pritaknite obrazila **ava**, **ba**, **ek**, **ev** besedam, katerim se prilégajo: izpremin-a-ti, dogod-i-ti, izdel-a-ti, ločit-i, moliti, izvirati, izpremeniti, sklanjati, veljati, ponuditi, zavirati, žeti, pleti, začeti, tolažiti, tožiti, zamašiti, pripomoči, razdeliti, razločiti, zaslužiti, množiti, odpasti, oddeliti, razviti, imeti. b) obrazila **oba**, **ota**, **ost**, **stvo**: gnjil, lep, učen, cesar, kraljev, hvaležen, trd, kras, zvest, moker, skop, zidar, kristijan, nedolžen, prazen, masten, previden, obrten, žival, rastlina, nevaren, mlad, rudnina, gizdav, star, gospodar, pojedelec, gora, pohleven, gospod.

§. 19.

Čitaln-ica (čitalen), boj-išče, vodn-jak, primor-je.

Pravilo: Obrazilo **ica**, **išče**, **jak**, **njak**, **je** kažejo šrambe, prostore in kraje.

Opomnja. Obrazilo **ica** prirašča pridevnikom na **n**, **išče** samostavnikom in II. tvorno preteklim deležnikom, **jak** in **je** pa samostavnikom.

16. naloga. Izpeljite samostavnike po obrazilih

ica iz: delaven, tiskaren, železen;
išče iz: dvor, prebival, stal, vrel;
jak iz: konj, krava, bučela (njak), ul;
je iz: med goro (medgorje), pred goro, nad stropom.

17. **n a l o g a**. Izpeljite samostavnike z obrazili **ica**, **išče**, **jak** in **je** iz: piven, sreda, ovea, pred mestom, za goro, kura, stanoval, spalen, predilen, trg, golob, pod streho, po vrhu, fazan, pokopal, gost, učitelj, led, glava, podpora, ogenj, kopal, hranilen, gnoj, detelja, strn, žiten, igral, pribežal, gledal (gledišče), stol, prodajalen, bólen.

§. 20.

Igr-**ača**, kres-**ava**, ogled-**alo**, pelinov-**ec**, slamn-**ica** (slamen), goved-**ina**, pred-**ivo**.

Pravilo: Obrazila **ača**, **ava**, **alo**, (elo, ilo), **ec**, **ica**, **ina** in **ivo** pomenjajo v obče snovi (tvarine) in orodja.

Opomnja. Ta obrazila priraščajo glagolom, pridevnikom in samostavnikom.

18. **n a l o g a**. Izpeljite samostavnike po obrazilih

ača iz: kop-ati, brisati, piti;

ava iz: dišati, kuriti, svetiti (sveč-ava);

alo (ilo) iz: kazati, zagrinjati, obuvati, oblačiti, opraviti, zdraviti, krepiti, obraziti — plačati (ilo), rezati, vezati;

ec iz: brinjev, slivov, tepkov, kisel, vodén, ogljén, peščén, apnén;

ica iz: izpoveden, peruten, pleten;

ina iz: bukov, hrastov, drenov, česminov, — svinja, kožuhov, srebrn, zlat (n), jeklen, železen, medén. — kisel;

ivo iz: presti (pred-ti), strel-iti, netiti, piti, mlatiti.

Opomnja. 1. Obrazilo (**ava** (poglej §. 18!)) kaže tudi obširna planišča in prostore, n. pr. država, goščava, nižava, planjava, puščava.

2. Priponka **-ica** pomenja tudi **bolezni** (mrzl-ica), **vodé** (studenčn-ica), **številke** in **denarje** (stoletn-ica, deset-ica).

3. Obrazilo **-ina** zaznamuje tudi **jezike** (slovenski, slovensščina), **davke** in **pristojbine** (uvozn-ina, brodn-ina) in mnogotere druge reči raznega pomena (prvina, vojvodina, starejšina).

Kadar kaže priponka **ina** davke in pristojbine, zamenja se pogosto z obrazilom **arina**; n. pr. brodar**ina**, zemlj**arina**, vozar**ina**, poštar**ina**.

19. naloga. Pritaknite obrazili **ica** in **ina** (arina) besedam, katerim se prilegate: goreč, vroč, cesten, najden, plučen, dežen, pokojen, mosten, potočen, kapen, dohod-ek (arina), dom, godba, lov, dvajset, obleten.

Kako pravimo jeziku Angležev (angleščina), Čehov, Francozov, Grkov, Nemcev, Rusov, Srbov?

§. 21.

Črvad, drev-je, grm-ov-je.

Pravilo: Obrazila **ad**, **je** ali (**ov**)je kažejo množico enakih stvari ali reči.

Opomnja. Obrazilo **je** prirašča pogosto po zlogu **ov** (**ev**). (Primeri §. 4).

20. naloga. Izpeljite samostavnike po obrazilih

ad iz: gnjil, trhl, suh (lj);

je iz: cvet, sad, kamen, list, pero, zrno, grozd, kol, snop, trs;

(**ov**)-**je** iz: bor, dob, dom, mah, hrib, brod, val, zob, vrh, veja, skala, klas.

§. 22.

Brat-ec, sin-ek, kralj-ič, sestr-ica, stvar-ca, mam-ka; vin-ce, grozdi-če.

Pravilo: Obrazila **ec**, **ek**, **ič** manjšajo moška, **ica** (**ca**), **ka** ženska, **ce** in **iče** pa srednja imena.

21. naloga. Pritaknite sledečim besedam manjševalna obrazila: vrt, kot, nož, črv, kruh, ptič, snop, kozel, pes, grm, klobuk, grad; glava, zvezda, miš, ptica, žena, roka, gos, megla, muha, noga, noč, zibel, kaplja, vas; mesto, drevo, kolo, perje.

Opomnja. 1. V otroškem, milovalnem govoru pomanjšane besede v drugo pomanjšujemo; n. pr. sin — sinek — sinček; sestra — sestrica — sestričica; vino — vince — vinčice. 2. Imamo

pa tudi **vekševalna** (zaničevalna) obrazila: n. pr. **hlač-ón**, **smrd-úh**, **požer-ún**.

Katera obrazila kažejo po več pomenov? Vaje v berilih!

Izpeljava pridevnikov.

§. 23.

Sosed-**ov** sin je strugar. Cesarj-**ev** god je 18. avgusta. Mater-**ina** kletev otrokom hiše podira. Lisič-**ji** lov je težaven. Cersar-**ske** puške pokajo.

Pravilo: Posestni pridevniki se izobrazujejo s priponkami **ov**, ova, ovo (za mehkiimi soglasniki **ev**), **in** (ina, ino), **ji** in **ski**. Pridevniki, ki jih izpeljemo z **ov** in **in** iz imen živih stvari, pomenjajo svojino po s a m e z n i h o s e b i n s t v a r i; pridevniki na **ji** in **ski** kažejo splošno svojino.

Kakšen razloček je med izrazoma: pastirjeva in pastirska palica, cesarjeva in cesarska milost, kmetova in kmetska hiša?

22. naloga. a) Izpeljite pridevnike z obrazili **ov**, **in**, **ji**, **ski** iz sledečih samostavnikov: oče, sin, Tomaž, mesar, Janez, Peter — Barbika, Neža, Olga, dekla, sestra, teta — gad, gos, koza, krava, pes, riba — gospodar, pastir, planina, prijatelj, Slovan, žena, jesen.

b) Porabite izpeljane pridevnike v stavkih!

Opomnja. 1. Priponki **ov** (**ev**) in **ski** priraščate navadno moškimi in srednjimi, **in** pa ženskimi samostavniki. Brez ozira na samostavnikov spol prirašča obrazilo **ov** imenom dreves, grmov, trav in drugih rastlin, **ski** pa imenom narodov, stanov, krajev in časa.

2. Pred obraziloma **ev** in **ji** se izpreminja **e v ě**, **z v ž**, pred **ji** tudi **k** in **g** v sorodna **č** in **ž**.

3. Pred priponko **ski** prehajajo goltniki, sičniki in šumniki z s^{om} vred v š; včasih vendar pred **ski** odleti **c**, vtopi se s ali pa se umakne z ostrejšemu s (rokodelec — rokodel-ski, Rus — ru-ski, Francoz — franco-ski). (Primeri §. 5.)

23. naloga. a) Izpeljite pridevnike z obrazili
ov (ev) iz: učitelj, kralj, strije, pevec, strelec, hlapec, knez;

ji iz: lisica, ovca, ptica, zajec, volk, sovrage;

ski iz: Praga, Čeh, Lah, človek, deček — deklica, Kras,
nebesa, Nemec, vitez — berač, Anglež, mož —
Slovenec, pevec, dolenec, Prus, Silez.

b) Pristavljate tem pridavnikom primerne samostavnike;
n. pr. učiteljev govor.

24. naloga. Kako se imenuje les hrasta, jesena, lipe,
bukve? Kako se imenuje kruh iz ajde, vejica črešnje, cvet pri
hruški, zrno maka, češarek smreke, skledica pri želodu?

25. naloga. Izpremenite samostavnike v roditelju
v primerne pridevnike ter postavite jih pred svoje samostavnike:
Obleka gospoda je nova. Oblačilo gospodov je bogato. Oče
matere je naš ded. Človeka glas je velik dar od Boga. Veselje
nebes je večno. Našel sem zalego gadov. Sava teče po deželi
Kranjcev. Prekanjenost lisic je znana. Kakšen je breskve cvet?
Kakšen je strup kristavca? Zime dnevi so kratki. Vinogradi
okoli Brežic so prostrani. Hči skopuha je dostikrat žena požeruha.
Kolovrat sestre je nov. Strašna bolezen psov je steklina. Kdaj
je god cesarice? Obleka otrok naj bode močna. Lov rib me
veseli. Pravljice ljudi so raznovrstne. Čemu je slama bobna?

§. 24.

Igl-ast, dlak-av, greš-en (greh), črv-iv, milostlj-iv, letoš-nji.

Pravilo: Pridevniki s priponkami **ast**, **av**, **en**, **iv**, **nji**
kažejo podobnost ali vnanje svojstvo.

Opomnja. Pritiklina **nji** se pritika prislovom, ostale pa
samostavnikom: pred **iv** se pogosto vstavlja **lj** ali **j**.

26. naloga. a) Izpeljite pridevnike po obrazilih

ast iz: cev, pepel, srce, sulica;

av iz: grča, krv (kri), plin;

en iz: dolg (dolžen), prah, praznik sok, mlaka, samota snaga,
vera, mleko, železo;

iv iz: ljubezen, plesen, šala, uš;

nji iz: doli, zad, sedaj (seda-nji), jutri, notri, poprej (š).

b) Porabite pridevnike za prilastke!

27. naloga. Pritaknite obrazila **ast**, **av**, **en**, **iv** in **nji** besedam, katerim se prilegajo: klin, cunjja, greh, snet, danes (danas), jama, krasta, smeh, škoda, nekdej (poglej sedaj!), sredi, sinoči, kras, glad, pokora, čudo, metla, trma, strah, posluh smet, tedaj, hudoba, lisa, grba, sreča, včeraj (š), gori*), srp.

§. 25.

Gor-**at**, skal-n-**at** (skalen), les-**én**, kamen-**it** (kameniten), hrib-**ov**-it.

Pravilo: Pridevniki s priponkami **at**, **én**, **it** (iten, tna, o) kažejo obilico ali snov.

Opomnja. Ta obrazila priraščajo samostavnikom, **at** tudi pridevnikom; pred **it** vstavlja se pogosto **ov**.

28. naloga. a) Izpeljite pridevnike z obrazili

at iz: brada, kamen, papiren, sočen;

én iz: led, sukno, steklo, strup;

it iz: breg (ov), pleme (éna), srd.

b) Porabite te pridevnike za prilastke!

29. naloga. Pritaknite priponke **at**, **én**, **it** besedam katerim se prilegajo: glava, apno, sila (ov), krilo, prst, strela, mož, sneg, skala, noga, plošča, rog, platno, kost, jeklo, glas, strah, uho, rob, sočen, svilen, slamen, gvozden, ogenj, proso. riben, lan, val (valovi).

§. 26.

Bah-**av** (bahati se), prehajal-**en**, nagaj-**iv****), vid-**ljiv**.

Pravilo: Iz glagolov po obrazilih **av**, **en**, **iv**, **ljiv** izpeljani pridevniki, kažejo stanje ali nagnenost h kacemu djanju.

Opomnja. Obrazilo **en** prirašča ali nedoločnikovej osnovi ali pa II. deležniku preteklega časa. (Primeri priponko **ec** §. 17.)

*) Namesto **dolnji**, **gornji** pišemo tudi: **dolenji**, **gorenji**.

**) Primeri opomnjo v §. 24.

30. naloga. o) Izpeljite pridevnike po obrazilih

av iz: gizdati, kujati, lišpati se;

en iz: dajati, kazati, množiti, ozirati se, ponavljati, svojiti;
veleti — trpeti;

iv iz: gorim *), gospodujem, kradem, občutim, odložim, pazim,
postrežem, prepiram se, prizanesem, sumim, zabavljam,
zadušiti;

ljiv iz: doseči (gti), ozdraviti, premagati, umeti.

Pazite: Odlož-lj-iv je on, kdor **more** odložiti; odložno je, kar se **dá** odložiti. Sum-lj-iv je on, kdor druge sumniči; sum-en je on, ki je na sumu.

Kateri izmed teh pridevnikov na (lj)iv imajo tvorni, kateri pa trpevni pomen?

III. Sestava.

§. 27.

Vino-grad obdelujemo. **Vero-uk** je učni predmet. **Malo-beseden** mož molčí. **Skoko-noga** srna beží. Bogatstvo ne **odpravi** smrti. Vsak na svoj mlin vodo **na-vrača**.

Pravilo: Rastlike priraščajo tudi po sestavi. Prva beseda v sestavljenkah je določilna, druga pa glavna.

Sestava samostavnikov.

§. 28.

Vozo-vlak, **krivo-verec**, **tri-noga**, **svoje-glavnež**, **treso-repka**, **pred-govor**, **ne-sreča**.

Pravilo: Samostavniki se sestavljajo s samostavniki, pridevniki, številniki, zaimki, glagoli in členki (nepregibnimi govornimi razpoli).

31. naloga. Grbonosec, glavobol, hudournik, kažipot, krvotok, ladjestaja, listopad, parobrod, plavutonožec, razpotje, samokolnica, samouk **), samodržec, škoporeznica, tihotapec, zajutrek, zamašek.

*) Primeri opomnjo §. 24.

**) V sestavljenkah smeta se sniti tudi po dva samoglasnika.

a) Razstavite te samostavnike v sestojne dele!

b) Povejte, iz katerih govornih razpolov so sestavljeni.

32. naloga. a) Poiščite sledečim določilnim besedam primerne glavne besede: blag, dom, drevo, hud, jug, kolo, ne, polje, pre, pri, roka, sto, strela, voda, vojska, zemlja.

b) Predstavite sledečim glavnim besedam določilne: glasnik, gora, govor, hod, mer(a), meter, pis, pisje, reja, škof, tok.

Sestava pridevnikov.

§. 29.

Bogo-ljuben, bistro-umen, eno-leten, samo-pašen, brez-voden, ne-dolžen.

Pravilo: Pridevniki zraščajo s samostavniki, pridevniki, številniki, zaimki in členki v nove priloge.

33. naloga. a) Razstavite sledeče pridevnike v sestojne dele: brezdomoven, brezumen, brezzob, enostaven, istoimen, jugozahoden, krvoželjen, malopriden, neizmeren, nespameten, nevšečen, prekmorsk, priljuden, radoveden, sivolas, slavoznan, sredozemsk, veličasten.

b) Iz katerih govornih razpolov so sestavljeni?

34. naloga. a) Zvežite sledeče besede v pridevnike:

bister — kratek vid; blaga duša — volja; boj — vedo-želeti; bosa — lahka noga; brez števila — skrbi; črno oko; dolg — isti — kratek čas; dolgo trajati; enak — mera — pravo — vrsta; eno — rudeče lice; gola glava; hladna krv; huda muha; mir ljubiti; mnog — barva — narod — vrsta; odkrito srce; prazna — roka — vera; prosta — sama volja; poln truda; sad nositi; široka — pleča — usta; tanek sluh; trd vrat; velika — duša — noč; več dni.

b) Sestavite nekaj pridevnikov z nikaluico ne!

Sestava s predlogi.

§. 30.

Kdor zna, kmalu **do**-končá. Pomlad **iz**-vabi starce iz hiš. Na-kosi koš detelje! Solnce se veseló **o**-zira. Dosti je **ob**-hodil

sveta. **Od**-govarjajte glasno! Kopriva ne **po**-zebe. Čas vse **pod**-orje. **Pred**-stavi me tujcu! Kmet si je **pri**-gospodaril. Trgovec je **raz**-prodal vse blago. **Se**-stavljamo besede. **V**-piši me v za-pisnik.

Pravilo: Predlog se rabi ne le pri sestavi samostavnikov in pridevnikov, ampak najčesče pri sestavi glagolov, katerim izpreminja pomen. (Primeri §. 75.)

35. n a l o g a. a) Postavite namesto črtic primerne predloge:

Žito se je — želo; sadje po vrtilih je tudi — zorelo. Slana — beli hribe in doline; drevje se — sipava, žrjavi se — pravljajo v toplejše kraje. Kmet — pravlja drva. Mraz — tiska, in vsaka pridna stvar se — skrbljuje za zimo. Mrzel veter — žéne, nebo se — obleče; čez noč nas — nenadi snežna odeja ter nam — znani; da je zima svoje gospodarstvo — stopila. Človek se — brusi med ljudmi. Laž — dere — upanje. Hiša deljena — pada kakor — puščena. Ptica — letuje gnezdo. Kar — zidajo skrbni starši — denó slabi otroci. Čas vse v kozji rog — žéne.

b) Zapišite več glagolov, ki so sestavljeni s predlogi: do, iz, za, na, po, raz, pri u (v).

Besedne družine (skupine).

§. 31.

Kov.

Kov-ač, kov-ač-ica, kov-ač-ija, kov-ačn-ica, kov-ačn-ina, kov-ač-ek; kov-ina, na-kov-alo, pod-kov; kov-ač-ev, kov-aški; kov-ati, pod-kov-ati, pre-kov-ati, pri-kov-ati, za-kov-ati.

Pravilo: Rastlike, ki se izobrazujejo iz istega korena, delajo besedno družino ali skupino.

36. n a l o g a. a) Snujte besedne skupine po glasovnej menjavi, po izpeljavi in sestavi iz: bred, greb, slu, sta- (-r, -n, -l, -va).

b) Porabite rastlike v stavkih!

§. 32.

Bilka — pilka; brest — prest; brst — prst (dvojni pomen); četa — č(r)eda; čuditi — čutiti; del — delj; dež — tešč; dlaka — tlaka; drag — trak; gad — kad; gaj — kaj; glas — klas; gos — kos (trojni pomen); grič — krič; hiba — hip(a); igra — ikra; kaziti — gaziti — gasiti; kost — gozd — gost (dvojni pomen); koza — kosa; krt — grd; lok — log; lupiti — ljubiti; odbor — odpor (protest); odlok — odlog; pel — bel; pelin — belin; perem — berem; perilo — berilo; piti — biti (dvojni pomen); platno — blatno; pójem (peti) — pôjem (pojma); plot, plod; ploditi — bloditi; pokati — (u)bogati; polje — bolje; pot, pôt — pod, pôd; potiti — poditi; prot — brod; reka — rega; sito — sit(a, o); telo — delo; top — dob (doba); trava — Drava; trg — drk; svariti — zvariti; šipa — šiba; šival — žival; zlog — slok; zrak(a) — sraka; žito — šito; zmočen (zmočiti) — zmôčen (zmotiti); bólnica (hiša za bolníke) — bolníca (bolna žena).

Vadite se v pravilnem izgovarjanji!

37. naloga. Povejte razloček med posameznimi besedami!
Snujte ž njimi stavke! V treh oddelkih.

Oblikoslovje in skladnja.

A. Goli stavek.

§. 1

Bog je večn. Slavec je pevec. Učitelj uči. Lenoba je gnjusoba. Ti nisi priden.

Pravilo: Z besedami razodeta misel je stavek. Oseba ali reč, o katerej se v stavku govori, je osebek ali podmet (subjekt); po osebkcu se povprašuje s kdo? ali kaj? Kar se o osebkcu dopoveduje, je dopovedek ali poved (predikat). Osebek in dopovedek sta glavna stavkova člena. Vežeta se ali neposredno, ali pa ju sklepa vezilo (kopula).

Za vezilo služijo najčesče besedice:

sem, si, je, sva, sve, sta, ste, smo, ste, so, ali pa nisem, nisi, ni i. t. d.

Stavek, kateri ima le osebek in dopovedek (z vezilom ali brez njega), je gol stavek.

§. 2.

Hlapec dela. Hlapec ne dela. Ali dela hlapec? Delaj, hlapec! Hlapec naj dela.

Pravilo: Svoje misli razodevamo trdilno ali nikalno na štiri načine:

a) pripovedaje, b) vprašaje, c) vелеvaje, d) želevaje. Zató so stavki trdilno ali nikalno pripovedovalni, vprašalni, veleni in žeelni.

Pazite: Na konci pripovedovalnih stavkov stoji pika, na konci vprašalnih vprašaj, na konci velenih in žeelnih pa klicaj, včasih samo pika.

1. naloga. Pretvorite sledeče stavke: Učenec odgovarja. Učenka pazi. Kmet kosí. Dekla nastilja. Konj zoblje. Golob gruli. Šivanka je tanka. Skleda je plitva. Klobuk je pokrivalo. Pes je čuvaj.

a) Osebek (podmet, subjekt).

Samostavnik.

§. 3.

- a) Janez, Rožek, Kranjsko, Gorica, Sava, Triglav;
- b) človek, uradnik, dežel, mesto, gora, reka;
- c) gospôda, truma, jelovina, hrastje, žito, pečevje, orodje;
- d) kruh, svila, moka, zlato.

Skok, smrt, sreča, uljudnost, prostranost, slepota, pamet, volja.

Pravilo: Samostavno imé ali samostavnik je tisti govorni razpol, ki imenuje osebe in reči ali njih svojstva in djanja. Prvo je stvarno (konkretno), to pa pojmovno (abstraktno).

Stvarno samostavno imé je;

- a) lastno, ki imenuje posamezne osebe in reči; le-sem spadajo imena oseb, narodov, dežel, krajev, mest, rek, gorâ i. t. d.;
- b) občno, ki imenuje vse osebe ali reči ene vrste;
- c) zborna ali skupno, ki kaže množino enovrstnih stvari;
- d) snovno, ki kaže kako snov ali tvarino, katera ohranja svoje ime tudi v najmanjšem delu.

2. naloga. Poiščite izmed sledečih samostavnikov najprej pojmovna imena, stvarna pa razvrstite v lastna, občna. zborna in snovna: Andrej, borovje, brezje, branje, bukovina, cvetje, črešnja, Češko, drevje, edinost, govedo, hitrost, hruška hvaležnost, jablana, jelen, kamenje, kmet, kopitar, lovec, Maribor, narod, pavolja, pekár, plot, rak, riba, vera, vrbje, risanje, Savinja, skala, sol, srna, Tomaž, vrt, zajec, zidovje, Zvonar.

3. naloga. Izpišite iz berila vsa občna imena!

4. naloga. Snujte stavke s pojmovnimi samostavniki
2. naloge!

Spol samostavnikov.

§. 4.

Mož, vojvoda; žena, deklica; dete.

Kraj, svinec, rog, grah, strok;

slama, oblast, obrest, korist, čeljust, mladost, prikazen, bolezen, cerkev, zelenjad, žival, kopel;

mesto, teló, seme, solnce.

Pravilo: Spol samostavnikov je trojen: možki, ženski, srednji. Spol se kaže po pomenu in po končaji.

Po pomenu so:

a) možkega spola imena možkih oseb;

b) ženskega spola imena ženskih oseb;

c) srednjega spola imena mladih bitij, katerih spola še ne čislamo.

Po končaji so:

a) možkega spola samostavniki na soglasnik, zlasti na **j, c, g, h, k**;

b) ženskega spola samostavniki na **a, ast, est, ist, ost, ust, azen, ezen, en, jad, al, el** in še nekaj drugih;

c) srednjega spola samostavniki na **o** in **e**.

Pred možki samostavnik lahko postavimo besedo **tisti**, pred ženski **tista**, pred srednji **tisto**.

5. naloga. Določite spol sledečim samostavnikom: Gospod, gospa, otroče, zet, tast, šivilja, vnuk, bratranec, kosec, lenuh, starejšina, kraljevič; slučaj, belec, breg, duh, klobuk, kača, čast, pest, zavist, kost, kazen, ljubezen, žetev, suhljad, kal, misel, jeklo, klasje; bučela, milost, robec, oreh, zelje, apno, trhljad, gaj, setev, srebro, petje, divjačina, prepih, oblak, trnje, pravilo, last, drobnica, čistost, golazen, zibel, značaj, prag, jezero, zlog, vreme, četa, ločitev, strelec, cev, mast, svinec, blisk, ime, žeplo, povelje, trg, meso, sodišče, napuh, strast, britev, običaj, rakev.

6. naloga. Poiščite izmed samostavnikov prejšnje naloge

a) zborna, b) snovna imena, c) pojmovna imena! d) Snujte stavke z zbornimi!

Število samostavnikov.

§. 5.

Klobuk je star. Lisica je zvita. Nit je tanka. Gnezdo je plitvo. — Klobuka sta stara. Lisici ste zviti. Niti ste tanki. Gnezdi ste plitvi. — Klobuki so stari. Lisice so zvite. Niti so tanke. Gnezda so plitva. — Mlinci so dobri. Hlače so nove. Vrata so visoka.

Pravilo: Število samostavnikov je trojno: ednina (singular), dvojina (dual), množina (plural).

V dvojini se končajo možki samostavniki na **a**, ženski na **i**, srednji tudi na **i**; v množini dobivajo možki **i**, ženski na **a** dobivajo **e**, vsi drugi **i**, srednji pa **a**.

Opomnje. 1. Nekateri samostavniki se rabijo **samo v ednini, drugi samo v množini**. Ti so možkega spola, ako se na **i**, ženskega, ako se na **e**, srednjega, ako se končajo na **a**; n. pr. možgani, novci, otrobi, starši; bukve, garje, grablje, klešče, pomije, toplice, škarje, vice, vile, vilice; drva, jetra, pluća, tla usta. Sledeči samostavniki so ženskega spola, da-si se končajo na **i**: duri, gosli, jasli, obrvi, prsi, sani, svisli zjedi.

2. Samo v ednini se rabijo :

- a) pojmovna imena (n. pr. pridnost petje),
- b) zborna imena (n. pr. trnje, jelovina),
- c) snovna imena (n. pr. zlato, volna, pesek),
- d) lastna imena (n. pr. Klančnik, Ptuj, Obir).

7. n a l o g a. Postavite sledeče samostavnike v dvojino in množino: belec, britev, dvorišče, gaj, jezero, kača, leto, ognjišče, okno, oreh, predmestje, ptica, rakev, srce, zet.

8. n a l o g a. Snujte stavke z nekaterimi besedami, ki se rabijo samo v množini.

Zaimek.

§. 6.

a) Jaz berem.

Midva bereva (medve bereve).

Mi (mé) beremo.

Ti (brat) pišeš.

Vidva pišeta (vedve pišete).

Vi (vé) pišete.

On (učenec) riše. **Ona** (sestra) kriči. **Ono** (dete) kriči.

Ona (dva) rišeta.

One (dve) kričite.

Oni rišejo.

One kričijo.

b) (Klobuk je star.) **Moj** (klobuk) je nov. **Tvoj** je raztrgan. **Njegov** je drag.

c) (Miza je dolga.) **Ta** je kratka. **Ona le** je visoka. **Tista** je nizka.

d) (Učenec je pazljiv.) **Kateri** ni pazljiv. **Kdo** ni pazljiv? **Kaj** je okroglo?

e) **Kdor** vrača, hrbet obrača. **Kar** je dobro, posnemaj!

f) **Nekdo** je zunaj. **Nihče** ne trka. **Vsak** bodi pobožen! **Nekaj** lazi.

Pravilo: V govoru razločujemo tri osebe. Prva oseba je ta, katera govori (jaz — midva, medve — mi, mé); druga oseba je ta, s katero se govori (ti — vidva, vedve — vi, ve); tretja oseba je ta, o katerej se govori (on, ona, ono — ona, one — oni, one).

Beseda, katero stavimo namesto imena ali za ime, imenuje se za imek. Zaimki so: a) osebni, b) posestni ali svojilni, c) kazalni, d) vprašalni, e) oziralni, f) nedoločni.

9. n a l o g a. Mi kosimo. On spi. Vedve ste prijateljici. Midva plavava. Oni še vozijo. One kašljate. One se sprehajajo. Vidva nista tovariša. Ona sedi. Ona počivata. Jaz sem delavec. Ono se smeje. Me pletemo. Vedve stojite. Ve se motite. Ti si gospodar. Vi obračate.

Povejte pri vsakem teh zaimkov, katero osebo zaznamuje, katerega števila in spola je.

b) Dopovedek (poved, predikat).

§. 7.

Sosed je trgovec. Raza je plavarica. Ljubljana je mesto. Župan je star. Vrt je materin. Suknja je bratova. Dekla pere. Drevo cvete. Žito se žanje.

Pravilo: O osebkju dopovedujemo, kaj je oseba ali stvar, kakšna je ali čegava, kaj dela, v katerem stanu je, ali kaj se ž njo godi. Kar se o osebkju dopoveduje, je dopovedek.

10. n a l o g a. Poiščite sledečim osebkom samostavnikove dopovedke: Ovčar je —. Janez je —. Nežica je —. Oves je —. Modras je —. Vrabec je —. Vreteno je —.

Netopir ni —. Kragulj je —. Veverica je —. Kamnik je —. Čaplja je —. Velblod je —. Krastača je —. Ščuka je —. Kremen je —. Solitar je —.

Glagol.

§. 8.

Pravilo: Beseda, ki dopoveduje, kaj oseba ali stvar dela, v katerem stanu je, ali kaj se ž njo godi, imenuje se glagol.

Oseba in število.

§. 9.

Jaz	dela-m	bere-m	uči-m
ti	dela-š	bere-š	uči-š
on (ona, ono)	dela-	bere-	uči-
midva (medve)	dela-va (dela-ve)	bere-va	(bere-ve)
		uči-va	(uči-ve)
vidva (vedve)	dela-ta (dela-te)	bere-ta	(bere-te)
		uči-ta	(uči-te)
mi (mé)	dela-mo	bere-mo	uči-mo
vi (vé)	dela-te	bere-te	uči-te
oni (one)	dela-jo	bere-jo	(beró)
		uči-jo	(učé).

Pravilo: Pri glagolu razločujemo trojno osebo in trojno število.

Opomnja. 1. V tretjej osebi množine se okrajšuje končnica **ejo** pogosto v **ó**, končnica **ijo** pa v **é**, če ji je i naglašen.

Opomnja. 2. Osebni zaimki se postavljajo pred glagol, kadar se vpraša: kdo dela to ali ono? Če se pa odgovarja bolj vprašanju: kaj dela kdo? — takrat se navadno izpuščajo. N. pr.

Kdo trobi, živžga, poje? — **Jaz** trobim, **ti** žvižgaš, **on** poje. **Kaj** delaš? **Kaj** dela? **Žvižgam**, poje.

Pravilo: V tem primerljeji je osebek skrit v dopovedku.

Č a s.

§. 10

Ptice prihajajo. Ptice so prihajale. Ptice so bile prihajale. Ptice bodo prihajale.

Slovenščini rabijo štiri časi:

a) sedanji čas, ki naznanja, da je zdaj nekaj, da se zdaj nekaj godi ali dela;

b) pretekli čas, ki kaže, da je nekaj bilo, da se je nekaj že godilo ali delalo;

c) predpretekli čas, ki kaže djanje, katero je preteklo pred drugim;

d) prihodni čas, ki naznanja, da nekaj bode, da se bo nekaj godilo ali delalo.

Pravilo: Glagol sem nam pomaga izobraževati pretekli, predpretekli in prihodnji čas, zato mu pravimo pomožni glagol.

Po osebah in časih se izpreminja tako:

sedanji čas. pretekli čas. prihodnji čas.

<i>Ednina</i>	}	1. sem	sem bil-a-o	bodem (bom)
		2. si	si " " "	bodeš (boš)
		3. je	je " " "	bode (bo)
<i>Dvojina</i>	}	1. sva, sve	sva bila, sve bili	bodeva (bova) bodeve (bove)
		2. sta, ste	sta bila, ste bili	bodeta (bosta) bodete (boste)
		3. sta, ste	sta bila, ste bili	bodeta (bosta) bodete (boste)
<i>Množina</i>	}	1. smo	smo bili-e-a	bodemo (bomo)
		2. ste	ste " " "	bodete (boste)
		3. so	so " " "	bódo (bojo).

11. n a l o g a. a) Poiščite vsakemu sledečih osebkov glagolov dopovedek v sedanjem času: Učitelj —. Učenec —. Kmet —. Tesar —. Terica —. Kura —. Žaba —. Mlin —. Potok —.

b) Postavite stavke v dvojino in množino!

c) Postavite jih v tri ostale čase!

Pravilo: Glagolov dopovedek se sklada zosebkom v osebi in v številu.

Tvorna in trpna oblika.

§. 11.

Trgovec prodaje — Blago je prodano.

Kupec je kupil — Roba je bila kupljena.

Kupec je bil kupil — Kupec bode zapisal —. Roba bode zapisana.

Pravilo: Oblika je dvojna:

a) tvorna kaže, da oseba ali reč, o katerej se govori, sama kaj dela;

b) trpna naznanja, da oseba ali reč trpi, da se ž njo kaj godí.

Trpna oblika se v slovenščini malokdaj rabi; zato dajemo glagolom trpni pomen s pomočjo besedice „se“.

12. naloga. Vinogradnik obdeluje. Vinograd je obdelan. Hlapec seka. Hrast je posekan. Zidarji zidajo. Cerkev je dozidana. Pisar pečati. Pismo je zapečatenó. Nožar ostrí. Nož je poostrén. Gospodar šteje. Denar je štet. Kazen je zaslužena. Snopje je povezano. Suknja je strgana. Mrlič je pokopan. Ogenj je pogašen. Pašnik je popašen. Rokav je sešit. Hiša je pokrita.

a) Prepišite dopovedke ter povejte, so li glagoli v tvornej ali v trpnej obliki!

b) Postavite stavke v pretekli in v prihodni čas!

c) Dajajte glagolom trpni pomen z besedico „se“ v vseh časih!

d) Postavite prvih 10 stavkov v dvojino in v množino!

Nakloni.

§. 12.

a) Dela-ti	bra-ti	učí-ti.
b) Dela-m	ber-e-m	učí-m.
c) Dela-j	ber-i	uč-i.
d) Naj delam	naj berem	naj učím.
e) Bi delal	bi bral	bi učil.

Pravilo: Nakloni ali načini govora so različni:

a) Nedoločnik naznanja djanja brez ozira na osebo.

b) Znanilnik ali določnik naznanja naravnost, kaj kdo ali kaka reč, dela ali kaj se godí.

c) Velelnik naznanja, da se kaj veleva, prepoveduje, opominja.

d) Želelnik razodeva kako željo ali voščilo.

e) Pogojnik naznanja negotovo in pogojno, kaj kdo dela ali kaj se godí.

13. naloga. Bog pomagaj! Kam hodite? Zdrávi ostanite! Fant molčí. Mólčí! Seme naj plodi! Vesélmo se. Vesélite se! Popotnik pripoveduje. Človek naj gospoduje. Zapoveduj! Plavajmo! Pes bi plaval. Ne treskajva! Ali poslušáš? Poslušajve! Vprašal bi. Učenec bi odgovarjal. Ne bodi prepirljiv! Mólite!

a) Povejte v katerih naklonih so glagoli teh stavkov!

b) Postavite glagole v nedoločnik!

c) Zberite pripovedovalne, vprašalne, velelnne in želelnne stavke!

14. naloga. Zanikujte stavke 12. naloge. Izpremenite jih v vprašalne!

§. 13.

Nedoločnik vseh glagolov ima končnico **ti**. Določni naklon se v 1. osebi ednine v sedanjem času končá na **a-m**, **e-m** ali **i-m**. Pogojnik se izobrazuje z besedico **bi**, želelni pa z besedico **naj**. Velelnikova končnica je **i**.

Dela-ti	učí-ti	bra-ti	
Šte-ti	kup-ova-ti	dvig-no-ti,	go-re-ti
Dela-m	učí-m	ber-e-m	
Šte-je-m	kupu-je-m	dvign-e-m,	gorí-m.

Pravilo: Nepregibni del na glagolu je **deblo**; prvotno, ne podaljšano deblo imenujemo **korén**; pregibni del na glagolu so **končnice**.

Deblo je dvoje: nedoločnikovo in sedanjikovo. N. pr. **bra** je nedoločnikovo, **bere** sedanjikovo deblo, **ber** pa koren. Sedanjikovo deblo je nedoločnikovému včasih enako, včasih pa postaja iz tega po raztegi (**šte-je**, **bere**) ali na drugi način.

Opazke.

Dela-m,	jé-m,	ber-e-m,	orje-m,	učí-m,	tájí-m
delaj- (dela-i)	jé-j,	ber-i,	orj-i,	úč-i,	táj-i.

Pravilo: Velelnik se nareja, ako se pritakne sedanjikovemu deblu končnica **i**. Ta končnica prehaja po debelskem **a** in **é** v **j** ter se topí z debelskim **e** in **i** v **i**.

Opazke. 1. Glagoli končujoči se v sedanjem času na **ím** (z naglasom), predevajo v velelniku naglas na sprednji zlog.

2. Nekateri glagoli na **jem** in **jim** snemajo **em** in **im**; kar ostane, je velelnik; n. pr. pijem — pij, stojím — stoj, kupujem — kupúj; umejem — uméj.

3. Glagoli na **čem** in **žem**, katerim se nedoločnik ne končuje na **ati**, izpreminjajo v velelniku **č v e**, **ž v z**; n. pr. rečem — reci, tečem — teci, strižem — strizi, vržem — vrzi.

Sedanjikova debbla tém glagolom so: rek — tek — strig — vrg; goltniki pred mehкими samoglasniki! Poglej glasoslovje. (§. 5.)

4. Nepravilen je velelnik glagolom: imam — imej, gledam — glej, grem — idi, dobim — dobođi, vem — vedi (vej).

5. Namesto nikalnega velelnika rabimo včasih tudi nedoločnik; n. pr. ne boj se — ne se bati.

Ednina.		Dvojina.		Množina.
1. oseba	—	dela-j-va	ž. -ve	delajmo
2. „	dela-j	dela-j-ta	ž. -te	dela-j-te
3. „	dela-j	—	—	—

Ednina. Dvojina. Množina.

Pravilo: Velelniku izobrazujemo dvojino in množino, ako pritikamo edninskeje obliki dotične osebne končnice (osebila). (Primeri §. 9.)

Glagolu sem se glasi velelnik: bodi, nedoločnik pa biti.

15. naloga. a) Postavite te glagole v velelnik: Igram, prepevam, pričam, skakam, vladam, nesem, padem, pišem, pletem, predem, mahnem, zinem, branim, gonim, hvalim, kurim, pazim, služim, vrém, sném, koljem, bežim, letím, trpím, zvoním, častím, gnojím.

b) Storite prav tako z glagoli: Bijem, čujem, grejem, obujem, pojem, sejem, varujem, vijem, praznujem, pečem, ležem, mažem.

c) Postavite glagole pod a) v nedoločnik!

d) Snujte ž njimi stavke v znanilnem, želelnem ali v pogojnem naklonu.

e) Poiščite velelnike iz 27. berila 3. čítanke!

§. 14.

a) Pojdimo **kosi-t!** Grem **spa-t.** Prideš **jes-t.**

b) Praznik je **slové-č.** Rana je **skele-č-a.** Vino je **tekó-č-e.**
Praznik je **slove-l.** Rana je **skele-l-a.** Vino je **tek-l-o.** Vojvoda
je **premaga-n.** Vojska je **tep-en-a.** Vojska je **pobi-t-a.**

c) **Premgan-je, tepen-je, pobit-je.**

Pravilo: Naklonom prištevamo tudi: a) namenilnik,
b) deležnike, c) glagolnik.

Namenilnik je nedoločnik brez **i** na konci; rabi se pa za
glagoli, ki pomenjajo premikanje z mesta na mesto.

Deležnik ne kaže samo kedaj, ampak tudi način, kakó se
djanje godí.

Deležniki so sedanjega in preteklega časa.

Deležnik sedanjega časa se napravi, ako se okrajšanej
obliki 3. množinske osebe pritakne **č, ča, če** (poglej §. 9).

Deležnik preteklega časa je ali tvorne ali trpne oblike.

Prvi se izobrazuje, če se nedoločnikovemu deblu pritika
(e)l, la, lo.

S tem deležnikom izpeljujemo pretekli, predpretekli in
prihodnji čas, ako ga sestavljamo s pomožnikom biti. Tudi
pogojnik se nareja s preteklim deležnikom tvorne oblike, in
sicer za sedanji čas z besedico **bi**, za pretekli čas **bi bil** (a, o).

Deležnik preteklega časa trpne oblike se izobrazuje, ako
se nedoločnikovemu deblu pritika **n** (na, no), **en** (ena, eno) ali
t (ta, to).

S tem deležnikom se izpeljujejo časi trpne oblike.

Glagolnik je iz trpno preteklega deležnika po priponki **je**
izpeljan samostavnik.

16. n a l o g a. a) Izobrazujte vse deležnike pri teh glagolih:
igram, prepevam, pišem, kažem, štejem, vežem, gnojím, bijem,
pojem, varujem, pokrijem, spoštujem, učim, sejem.

b) Izpeljite glagolnike! Nekaterere porabite v osebke!

§. 15.

Pravilo: Glagol se izpreminja po osebah in številih,
po časih, oblikah in naklonih; to je, glagol se sprega.

Spregalo.

Števílo	Oseba	Sedanji čas				
		znaniłnik	velełnik	žełełnik	pogojnik	deležnik
Ednina	1.	dela -m	—	naj delam	bi delal, a, o	delajo -č, a, e.
	2.	dela -š	dela -j	—	bi delal, a, o	
	3.	dela —	dela -j	naj dela	bi delal, a, o	
Dvojina	1.	dela-va,-ve	delaj-va,-ve	naj dela -va, -ve	bi delala -ž. sr. e (i)	
	2.	dela -ta,-te	delaj -ta-te	—	bi delala -ž. sr. e (i)	
	3.	dela-ta, -te	—	naj dela -ta, te	bi delala -ž. sr. e (i)	
Mnošina	1.	dela -mo	delaj -mo	naj delamo	bi delali, e, a	
	2.	dela -te	delaj -te	—	bi delali, e, a	
	3.	dela -jo	—	naj delajo	bi delali, e, a	

Števílo	Oseba	Prihodnji čas				
		znaniłnik	velełnik	žełełnik	pogojnik	deležnik
Ednina	1.	bodem	—	—	—	
	2.	bodeš				
	3.	bode				
Dvojina	1.	bodeva -ve	—	—	—	
	2.	bodeta -te				
	3.	bodeta -te				
Mnošina	1.	bodemo	—	—	—	
	2.	bodete				
	3.	bodo				

Števílo	Oseba	Pretekli čas				
		znanilnik	velelnik	želelnik	pogojnik	deležnik
Ednina	1.	delal, a, o sem	—	naj sem delal, a, o	bi bil, a, o delal, a, o	tvorne oblike: dela-l, a, o. trpne oblike: dela-n, a, o.
	2.	delal, a, o si	—	—	bi bil, a, o delal, a, o	
	3.	delal, a, o je	—	najjedelal, a, o	bi bil, a, o delal, a, o	
Dvojina	1.	delala -e sva, sve	—	naj sva delala naj sve delale	bi bila, e delala, e	
	2.	delala -e sta, ste	—	—	bi bila, e delala, e	
	3.	delala -e sta, ste	—	naj sta delala naj ste delale	bi bila, e delala, e	
Mnošina	1.	delali, e, a smo	—	naj smo delali, e, a	bi bili, e, a delali, e, a	
	2.	delali, e, a ste	—	—	bi bili, e, a delali, e, a	
	3.	delali, e, a so	—	naj so delali, e, a	bi bili, e, a delali, e, a	

Števílo	Oseba	Predpretekli čas				
		znanilnik	velelnik	želelnik	pogojnik	deležnik
Ednina	1.	delal, a, o sem bil, a, o	—	—	—	
	2.	delal, a, o si bil, a, o	—	—	—	
	3.	delal, a, o je bil, a, o	—	—	—	
Dvojina	1.	delala, e (i) sva bila sve bile (i)	—	—	—	
	2.	delala, e (i) sta bila ste bile (i)	—	—	—	
	3.	delala, e (i) sta bila ste bile (i)	—	—	—	
Mnošina	1.	delali, e, a smo bili, e, a	—	—	—	
	2.	delali, e, a ste bili, e, a	—	—	—	
	3.	delali, e, a so bili, e, a	—	—	—	

Nedoločnik: dela -ti. Namenilnik: dela -t. Glagolnik: delan -je.

Pravilo: Ako pogojniku pridenemo besedico naj, dobimo želelnopogojni naklon. Kako se glasi?

17. naloga. a) Spregajte glagola berem in učim v vseh časih določnega naklona!

b) Postavite ju v želelnik in pogojnik!

c) Postavite ju v ostale naklone!

18. naloga. Izobrazite glagolu učiti tri čase trpne oblike!

19. naloga. Poiščite glagole v 26. berilu 3. čitanke ter povejte pri vsakem osebo in število, čas, obliko in naklone.

Pridevnik (prilog).

§. 16.

Vojak je pogumen. Dežela je prostrana. Okno je visoko. Konj je sosedov. Palica je pastirjeva. Darilo je materino.

Pravilo: Pridevnik je beseda, katera kaže, kakšna ali čegava je oseba ali reč.

Po pomenu se torej pridevniki: a) kakovostni, b) čegavostni ali posestni (svojljni).

Pridevniki imajo za vsak spol posebno končnico: za možki spol kak soglasnik ali i, za ženski a, za srednji o ali (za mehkiimi soglasniki) e.

Postavite gornje stavke v dvojino in množino!

Pridevnik se ujema s svojim samostavnikom v spolu, številu in sklonu.

20. naloga. Prepišite samostavnike iz 18. berila (v 3. čitanki) ter poiščite jim pridevnikove dopovedke!

Stopnjevanje pridevnikov.

§. 17.

Travnik je rodoviten. Njiva je rodovitn-ejša. Vrt je naj-rodovitn-ejši.

Ti si bogat. Sosed je bolj bogat. Kdo je najbolj bogat?

Bog je premoder. On je kaj (silno, jako, zeló) pravičen.

Pravilo: Kedar pridevnik naznanja ne le svojstva oseb in reči, ampak tudi pové, v katerej meri se jim svojstvo prilaga, tedaj se stopnjuje.

Pridevnik se stopnjuje po treh stopnjah.

Prva stopnja kaže svojstvo kake osebe ali reči brez primerjave z drugo.

Druga ali primerjalna stopnja prilaga svojstvo osebi ali reči v večjej ali v manjšej meri ko drugej. Ta stopnja se izobrazuje, ako se pridevnikovemu deblu (postavi pridevnik v ženski spol ter odpahne a) pritika ejši (a, e), ali pa, ako se prvej stopnji predstavlja besedica bolj.

Tretja ali presežna stopnja prideva svojstvo osebi ali reči v najvišjej ali najnižjej meri.

Obrazi se: a) Če se primerjalnej stopnji spredaj pritisne besedica naj; b) če se dene pred prvo stopnjo najbolj.

Svojstvo se prideva osebi ali reči v prav visokej meri, če se deva pred prvo stopnjo ena izmed teh besedic in zlogov: zeló, kaj, močno, jako, silno, prav, vele-, vse, vsega, pre-.

Pazite! Predponka **pre** pomenja včasih tudi: **preveč**; n. pr. voda je **premrzla** — juha je **prevročá**.

Pravilo: Nekateri pridevniki se stopnjujejo po svoje. Taki so: dober — bolji, boljši; dolg — dalji, daljši; velik — večji (veči); majhen, mal — manji, manjši (menji, menjši).

21. naloga. Stopnujte te le pridevnike: zvest, nov, čist, čvrst; bister, hiter, moder, trden; okusen, priprost, prostoren, trdovráten; gladek, redek, globok.

22. naloga. a) Zapišite 4 stavke s samostavnikovim, 6 stavkov z glagolovim, 5 stavkov s pridevnikovim dopovedkom.

b) Povejte pri prvem stavku vsake vrste o vsakej besedi, kar o njej povedati veste. N. pr. Zajec gloda. Zajec — samost., obč. imé, m. sp., edn. — gloda — glag., 3. o., edn., sed. č., znanilni nak.

B. Razširjeni stavek.

§. 18.

Gospodar seje. Gospodar seje pšenico. Marljiv gospodar seje. Gospodar seje zjutraj. — Marljiv gospodar seje pšenico. Marljiv gospodar seje zjutraj ozimo pšenico.

Pravilo: Stavek, kateri ima razen osebka in dopovedka (in vezila) še drugih besed, imenuje se razširjen ali oblečen stavek.

Besede, ki se nahajajo v stavku razen osebka in dopovedka (in vezila), zovejo se nebitveni ali pridjani stavkovi členi. Z njimi se bolj natanko določuje in pojasnuje osebek ali dopovedek ali oba.

a) Osebek.

Samostavnik.

§. 19.

Ponavljajte §§. 3, 4, 5.

Sin je očetu podoben. Oče je sina-a vesel. Sin-u je oče mil. Oče uči sin-a. Oče je pri sin-u. Oče gre s sino-m.

Pravilo: Samostavnik se more v vsakem številu šestkrat izpremeniti. Vsaka taka izpreminjava se imenuje sklon. Samostavnik po številu in sklonu pregibati, pravi se sklanjati. Samoglasnikom in zlogom, ki jih samostavniku v posameznih sklonih pritikamo, pravimo sklonila.

Sklonov je šest:

1. imenovalnik, 2. roditelj, 3. dajalnik, 4. tožilnik, 5. mestnik, 6. družilnik (orodnik).

Stavijo se na vprašanja:

1. Kdo ali kaj? 2. koga ali česa? 3. komu ali čemu? 4. koga ali kaj? 5. kje ali pri kom (čem)? 6. s kom ali s čim?

Slovenščina ima tri sklanje: eno za moške, drugo za ženske, tretjo za srednje samostavnike.

Možka sklanja.

§. 20.

Ednina.

<i>Imen.</i>	klobuk	kralj	grad
<i>rod.</i>	klobuk-a	kralj-a	grad-ú(a)
<i>daj.</i>	klobuk-u	kralj-u	grad-u
<i>tož.</i>	klobuk	kralj-a	grad
<i>mest.</i>	pri klobuk-u	pri kralj-u(i)	grad-u
<i>druž.</i>	s klobuk-om	kralj-em	grad-om

Dvojina.

<i>Imen.</i>	klobuk-a	kralj-a	grad-ov-a ali grad-a
<i>rod.</i>	klobuk-ov	kralj-ev	grad-ov ali grad-í (ij)
<i>daj.</i>	klobuk-oma	kralj-ema	grad-ov-oma
<i>tož.</i>	klobuk-a	kralj-a	grad-ova ali grad-a
<i>mest.</i>	pri klobuk-ih	pri kralj-ih	pri grad-ov-ih ali grad-éh
<i>druž.</i>	s klobuk-oma	s kralj-ema	z grad-ov-oma ali grad-éma.

Množina.

<i>Imen.</i>	klobuk-i	kralj-i	grad-ov-i ali grad-jé
<i>rod.</i>	klobuk-ov	kralj-ev	grad-ov ali grad-í-(ij)
<i>daj.</i>	klobuk-om	kralj-em	grad-ov-om ali grad-ém
<i>ož.</i>	klobuk-e	kralj-e	grad-ov-e ali grad-í-(é)
<i>mest.</i>	pri klobuk-ih	pri kralj-ih	pri grad-ov-ih ali grad-éh
<i>druž.</i>	s klobuk-i	s kralj-i	z grad-ov-i ali grad-mí.

Pravilo: Možkega spola so po končaji vsi samostavniki na soglasnik, ki dobivajo v edninskem roditelju **a** ali **ú**.

Po zgledu „klobuk“ se sklanjajo moški samostavniki s trdim končnikom, po zgledu „kralj“ samostavniki z mehkim končnikom (glasoslovje §. 4.), po zgledu „grad“ pa enozložni samostavniki, ki imajo v roditelju naglašen **u**.

Opomnje. 1. V ednini je možkim imenom **oseb** in **živih stvari** tožilnik enak roditelju, imenom neživih stvari pa je tožilnik enak imenovalniku.

2. Za mehкими soglasniki izpreminja se **o** v **e**, mestnikov **u** pa pogosto v **i**.

3. Predlog **s** prehaja pred samoglasniki in donečimi soglasniki (**b, d, g, j, l, m, n, r, v, ž**) v **z**, ta pa pred **nj** pogosto v **ž**.

4. Samostavniki s poluglasnim ali gibljivim **e** v končnici izpuščajo **ga** radi po vseh sklonih, kedar jim prirašča kak glasnik; besede **prijatelj, jazbec, jezdec, mrtvec**, navadno tudi **mesec, kamen** pa **ga** zarad blagoglasja ne izpahujejo. (Primeri glasoslovje §. 3.)

5. Samostavniki na **b, d, t, f, -an** dobivajo v množinskem imenovalniku navadno **je**; n. p. golobje, gospodje, gostje, škofje, kristjanje.

6. Samostavniki **konj, mož, las, vol, voz** in **zob** glase se poleg navadne oblike v roditelju množinskem tudi: **kônj, môtž, lâs, vól, vóz, zôb**; beseda **otrok** se glasi v prvih dveh sklonih množine vedno: **otroci, otrók**.

7. Nekateri dvo- in večzložni samostavniki na **ar, er, ir, or, ur** vstavljajo po vsej sklanji **j** ter se ravnaajo po zgledu „kralj“; n. pr. pastir — pastir-j-a. Brez **j** pa se vendar sklanjajo: **govor — javor — prapor — prepír — razor — sveder — šator — tovor — večer**.

8. Beseda **človek** se glasi v množini: **ljudjé**. 1. ljudjé, 2. ljudi (ij), 3. ljudém, 4. ljudi, 5. ljudéh, 6. ljudmí. Več samostavnikov, ki se sicer ravnaajo po zgledu „klobuk“, končava

se vendar v dvojniskem in množinskem mestniku rado na **éh** ;
n. pr. tatéh, laséh, možéh.

9. Beseda **dan** ima to le sklanjo.

	Ednina.	Dvojina.
<i>Imen.</i>	dan, den	dni, dneva, (dnova)
<i>rod.</i>	dne, dneva	dní, dnev, dnevov
<i>daj.</i>	dnu, dnev (i)	dnema, dnevoma
<i>tož.</i>	dan, den	dni, dneva, (dnova)
<i>mest.</i>	pri dne, dnev (i)	pri dneh, dnevih
<i>druž.</i>	z dnem, dnevom.	z dnema, dnevoma.

Množina.

<i>Imen.</i>	dnevi, (dnovi)
<i>rod.</i>	dní, dnev, dnevov
<i>daj.</i>	dnem, dnevom, (dnovom)
<i>tož.</i>	dni, dneve, (dnove)
<i>mest.</i>	pri dneh, dnevih
<i>druž.</i>	z dnemi, dnevi, (dnovi.)

23. naloga. Sklanjajte samostavnike: *a)* graščak, kraj, glas (ù); *b)* lovec, golob, brod, tat; *c)* mož, prt (a), tesar, razor; *d)* možgani, novci, otrobi.

24. naloga. Človek živi v vsakem del- svet-. Potok- manjka most. Na most- slonita popotnik-. Fant- lovita metulj-. Zajc-se bojita love-. Brat gleda medved- v zverinjak-. Zvon- pojeta iz visokega zvonik-. V našem kraj- stoji star grad. Bratranc- našega zidar- pomagata strijc-. Zdravnik izdere krčmar- zob.

a) Postavite namesto črtic potrebna sklonila!

b) Postavite vse samostavnike v primerni sklon množine, glagole pa v predpretekli čas!

c) Povejte nebistvene stavkove člene!

d) Povejte glagole teh stavkov v želelno-pogojnem naklonu!

Ženska sklanja.

§. 21.

Ednina.

<i>Imen.</i>	rib-a	nit	klop
<i>rod.</i>	rib-e	nit-i	klop-í
<i>daj.</i>	rib-i	nit-i	klop-i
<i>tož.</i>	rib-o	nit—	klop—
<i>mest.</i>	pri rib-i	pri nit-i	pri klop-i
<i>druž.</i>	z rib-o	z nit-jo	s klop-jó.

Dvojina.

<i>Imen.</i>	rib-i	nit-i	klop-í
<i>rod.</i>	rib—	nit-i (ij)	klop-í (ij)
<i>daj.</i>	rib-ama	nit-ima	klop-éma
<i>tož.</i>	rib-i	nit-i	klop-í
<i>mest.</i>	pri rib-ah	pri nit-ih	pri klop-éh
<i>druž.</i>	z rib-ama	z nit-ima	s klop-éma.

Množina.

<i>Imen.</i>	rib-e	nit-i	klop-í
<i>rod.</i>	rib—	nit-i (ij)	klop-í (ij)
<i>daj.</i>	rib-am	nit-im	klop-ém
<i>tož.</i>	rib-e	nit-i	klop-í
<i>mest.</i>	pri rib-ah	pri nit-ih	pri klop-éh
<i>druž.</i>	z rib-ami	z nit-imi	s klop-mí.

Pravilo: Po zgledu „riba“ se sklanjajo ženski samostavniki na a in ev, ti samo z razločkom, da jim je edninski tožilnik enak imenovalniku, a družilnik končuje se jim na ijo. Po zgledih „nit“ in „klop“ se sklanjajo ženski samostavniki končujoči se na soglasnik. Ako dobivajo v edninskem rodilniku nenaglašen i, ravnajo se po sklanjalu „nit“, z naglašenim i v rodilniku pa po sklanjalu „klop“.

Samostavniki na ev se končajo lahko tudi na va. (Britev — britva, žetev — žetva.)

Kateri samostavniki so po končaji ženskega spola?

Opomnje. 1. Po sklanjalu „riba“ se ravnajo tudi možki samostavniki na a; n. pr. sluga, starejšina, vodja, vojvoda.

2. Kakor možkim izpada tudi ženskim samostavnikom končujočim se na **el, em, en** gibljivi **e**; n. pr. **misel-misli, pesem-pesmi, bolezen-bolezni**. Dvo-in večzložni samostavniki brez gibljivega **e** v končnici dobivajo v množinskem družilniku radi **mi** namesto **imi**. Le-sem spadajo zlasti samostavniki na **ast, est, ist, ost, ust**; n. pr. **oblast-mi, čeljust-mi**.

3. Beseda **gospá** se sklanja takó :

<i>Ednina.</i>	1. gospá,	2. gospé,	3. gospéj (é),
	4. gospó,	5. pri gospéj (é),	6. z gospó.
<i>Dvojina.</i>	1. gospé,	2. gospá,	3. gospéma,
	4. gospé,	5. pri gospéh,	6. z gospéma.
<i>Množina.</i>	1. gospé,	2. gospá,	3. gospém,
	4. gospé,	5. pri gospéh,	6. z gospémi.

Tudi drugi samostavniki na **a**, ki jim je osnovni zlog kratkega naglasa, dobivajo v rodilniku dvojniskem in množinskem včasih **â**; n. pr. **vóda — vodâ**.

4. Besedi **mati** in **hči** pripenjate pomnožek **er** ter se sklanjate takó :

<i>Ednina.</i>	1. mati,	2. matere,	3. materi,
	4. mater,	5. pri materi,	6. z materjo.
„	1. hči,	2. hčere,	3. hčeri,
	4. hčer,	5. pri hčeri,	6. s hčerjo.

V dvojini in množini se sklanjate s tem pomnožkom po zgledu „**riba**“. Sklanjajte!

5. Beseda **oko** se glasi v množini **oči**, kedar se govori o človeških ali živalskih očeh, ter se sklanja po zgledu „**klop**“.

25. **n a l o g a.** Pastir- ženeta čred- na planin-. Sluka je močvirnic-. Tudi zver je božja stvar. Kuna je strah kokoš-. Soba je del hiš-. Breskv- ste tik brajd. Cerkv- stojite na lepem grič-. Ali rad hodiš v cerkv-? Sestra služi pri grajskej gosp-. Hči se mora ločiti od mater-; hč- se milo stori.

a) Postavite sklonila namesto črtic!

b) Postavite osebke v množino, glagole pa v pretekli čas!

c) Poiščite nebitvene stavkove člene!

26. n a l o g a. Sklanjajte samostavnike:

- a) obleka, britev, basen, klet(i);
 b) sluga, pesem, bolezen, kóza;
 c) klešče, toplice, jasli, sani.

Srednja sklanja.

§. 22.

E d n i n a.

<i>Imen.</i>	mest- o	polj- e	imé
<i>rod.</i>	mest- a	polj- a	ime- n-a
<i>daj.</i>	mest- u	polj- u	ime- n-u
<i>tož.</i>	mest- o	polj- e	imé
<i>mest.</i>	pri mest- u	pri polj- u(i)	pri ime- n-u
<i>druž.</i>	z mest- om	s polj- em	z ime- n-om .

D v o j i n a.

<i>Imen.</i>	mest- i	polj- i	ime- n-i
<i>rod.</i>	mest-	polj-	ime- n
<i>daj.</i>	mest- oma	polj- ema	ime- n-oma
<i>tož.</i>	mest- i	polj- i	ime- n-i
<i>mest.</i>	pri mest- ih	pri polj- ih	pri ime- n-ih
<i>druž.</i>	z mest- oma	s polj- ema	z ime- n-oma .

M n o ž i n a.

<i>Imen.</i>	mest- a	polj- a	ime- n-a
<i>rod.</i>	mest-	polj-	ime- n
<i>daj.</i>	mest- om	polj- em	ime- n-om
<i>tož.</i>	mest- a	polj- a	ime- n-a
<i>mest.</i>	pri mest- ih	pri polj- ih	pri ime- n-ih
<i>druž.</i>	z mest- i	s polj- i	z ime- n-i .

Pravilo: Po zgledu „mesto“ se sklanjajo srednji samostavniki na **o**, po zgledu „polje“ samostavniki na **e**, po zgledu „ime“ pa samostavniki s kakim prirastkom.

Zakaj pravimo pri polji, poljema, poljem? (Pogled §. 20. opom. 2.).

Primerjajte tožilnik vseh števil imenovalniku.

Opomnje. 1. Nekateri srednji samostavniki privzemajo po vsej sklanji pristavek *n* (breme, ime, pleme, seme, sleme, teme, vreme), drugi prirastek *t* (dekle, dete, jagnje, kozle, pišče, tele, žrebe), zopet drugi pa podaljšek *es*, goltnike izpreminjajoč v šumnike (drevo: drev-es-a, igo: iž-es-a, koló, nebó, okó, peró teló, uhó, ule).

2. V ednini dobivajo prirastek *t* tudi možki samostavniki na *e*; n. pr. oče, zaspane.

3. Ženski in srednji samostavniki, kateri imajo pred *a* in *o* dva ali več soglasnikov, dobivajo v roditeljski dvojini in množini med zadnjima soglasnikoma *e*; *st* ostane nerazdružen. N. pr. iskra—isk-e-r, pismo—pis-e-m, mesto—mest, vojska—vojsk.

4. Nekateri samostavniki na *ja* in *je* vtikajo pred *j* v roditeljski dvojini in množini *i*; n. pr. skorja skor-i-j, predmestje — predmest-i-j.

5. Beseda *tla*, ki se rabi samo v množini, sklanja se takó: 1. tla, 2. tal, 3. tlem (tlom), 4. tla, 5. pri tleh, 6. s tlemi.

6. Beseda *pôt* je v ednini možkega (*pôt-a*) ali ženskega (*pôt-i*), v množini pa ali možkega (*pôtje*) ali srednjega (*pôta*), spola. V edninskem družilniku pravimo: *pôtom* ali pa: *pôtém*.

27. naloga. Sklanjajte samostavnike: *a*) leto, učilišče, dekle, drevo; *b*) drva, pluča, usta; *c*) igla, služba, suknja, okno; *d*) ladja, morje, narečje, stoletje.

28. naloga. Bog pošilja svoje dar— pridnim otrok— po angelj—. Vsi ljud— so brat; bra-so vsi narod—. Zbrani vojvod— se pogovarjajo v prvem nadstropj— kneževske pálač—. Po sad— spoznamo drev—. Rož— so odločeni kratki dn—. Koliko mrav(lja)— je v mravljišč—? Razni so pot— človeškega življenj—. O grdem vremen— so morali vojak— proti stolic—. Žrebe— poskakujete okoli kobil—. Suha drv— goré s plamen—.

a) Pritaknite sklonila namesto črtic!

b) Povejte o samostavnikih zadnjih treh stavkov, kar se o njih povedati dá (n. pr. vremenu— pojmov. imé, sr. sp., 5. skl. edn., dobiva pri sklanji podaljšek *n*.).

c) Postavite glagole v nedoločnik, — v vse čase!

d) Izpeljite debeleje tiskanim glagolom deležnike in glagolnike! Kako se jim glasé velebniki?

e) Poiščite glavne stavkove člene!

Ponavljjanje.

Pravilo: Pri samostavniku je treba paziti: a) na spol, b) na število, c) na sklon, d) na sklanjo.

b) Dopovedek.

Vežanje dopovedka z osebkom.

§. 23.

Sreča je opotočna. Niti ste slabi. Mesta so velika. Jaz govorim. Vi govorite. Usta govoré iz obilnosti srca. — Moj brat je učitelj. Tvoja sestra ni učiteljica. Zlato je kovina. Skrivnost postane očita: Tovariš ostane zvest tovarišu. Bahač postane berač. Glavno mesto koroške dežele se imenuje Celovec. Lev se zove kralj četveronogim živalim.

V čem se ujema z osebkom pridevnikov dopovedek, v čem glagolov?

Pravilo: Ako je dopovedek kako osebno imé, ujema se z osebkom v spolu sklonu in številu; ako je rečno imé, ujema se ž njim samo v sklonu. — Razen pomočnega sem-bitu in njegove sestavljenke nisem — ne bitu služijo pridevnikom in samostavnikovim dopovedkom kot vezila tudi glagoli: ostanem, postanem, imenujem se, zovem se.

Glagol.

§. 24.

a) Klada leži. Roža cvete. Sadje zori.

b) Stradam kruha. Pomagajmo potrebnim! Spoštuj stare ljudi!

c) Dežuje. Grmí. Daní se.

d) Ne posmehuj se sivej glavi! Usmilimo se ubogih! Sramuj se!

e) Možje so kamen vzdignoli. Bog obrne. Sovražniki nas ne ponižajo.

Možje so kamen v z d i g o v a l i. Človek o b r a č a. Sovražniki nas p o n i ž u j e j o.

Pravilo: Po pomenu so glagoli:

a) osebko vi, če njih djanje na osebku ostaja;

b) predmetni, ako njih djanje prehaja na kateri predmet.

Pravilo: Osebkovi in oni predmetni glagoli, katerim prehaja djanje na predmet v roditelju ali dajalniku, imenujejo se neprehodni, predmetni s predmetom v tožilniku pa prehodni;

c) brezosebni, ki se rabijo samo v tretjej osebi ednine;

d) povratni, kateri naznanjajo kako povratno djanje ter imajo pri sebi povratni zaimek „se“.

e) Z ozirom na trpež djanja so glagoli dovršni ali nedovršni.

Pravilo: Dovršni glagoli znanijo nastop, dovršenje ali konec kacega djanja ali stanja; nedovršni kažejo trpeče ali trajajoče djanje brez ozira na njegov začetek, konec ali uspeh ter odgovarjajo vprašanju: kaj delaš? — kaj se godi?

Opomnje. 1. Samo prehodni glagoli imajo tudi trpno obliko; nekateri prehajalniki vzamejo včasih na se obliko povratnih glagolov. N. pr. Umij posodo: Umij se!

2. Glagoli se rabijo brezosebno tudi takrat, kedar ne moremo ali nočemo imenovati osebka; n. pr. govori se.

3. Glagoli so dovršni, če jih je mogoče nadomestiti v stavku s: počakaj, da —; počakaj, da napišem. Glagoli so nedovršni, če se dadó pridružiti glagolu začetni ali pa nehati; n. pr. začel je pisati.

29. naloga. Golob ^{os} grūli. Reka ^{as} šumi. Oče ^{nepr.} svetuje sinu. ^{nepr.} Starši ^{os} ljubijo svoje otroke. Mraci ^{os} se. Varuj se ^{os} slabe tovaršije! ^{os} Idi spat! Ne hodi na led! — Seme ^{os} kalí. Otroci se ^{nepr.} vesele ^{nepr.} velike ^{nepr.} noči. Oblak ^{os} visí. Castimo ^{os} Boga! Zasedi ^{os} konja! Strežaj ^{os} streže ^{os} bolniku. Mesar ^{os} kupi vola. Zapravljivec ^{os} kupuje ^{os} nepotrebne reči. ^{os} Zakaj se ^{os} uklanjaš bogatino? ^{os} Lotim se dela. Ne ^{os} obetaj ^{os} preveč. ^{os} Bliska se. Starec ^{os} dremlje. Drevje ^{os} zelení. Cvetlica ^{os} vene. Izhebil ^{os} sem se skrbi. Grom ^{os} bobni. Lovec ^{os} ima dobrega psa. ^{os} Prši. Prinesi

mi palico! Ženi ovce na pašo! Ne goni jih v močvirnate kraje. Bolnik se mora zdržati težkih jedí. Težko nosim. Brat mi je bukve obljubil. Izogibaj se pijancev!

a) Poiščite najprej osebkove, potem predmetne, dalje brezosebne, na zadnje povratne glagole! (Spregajte nekatere!)

b) Poiščite izmed predmetnih glagolov prehajalnike!

c) Poiščite nedovršnike!

d) Izpišite gole stavke! Razširjene pretvorite v gole!

e) Napišite, s kakim glasom se oglašá: vol, ovca, koza, pes, mačka, lev, zajec, miš, petelin, kokoš, kukavica, žaba.

Deležniki.

§. 25.

Kaj se pravi spregati? Na kaj je tedaj paziti pri glagolu? Koliko je naklonov? Katere oblike se še prištevajo naklonom? Kolikero deležnikov že poznate? Koliko deležnikov tvorne, koliko pa trpne oblike?

Kleč-é molim. Prepev-aje se vračajo delavci domov. Zdihuj-é mi je tožila nesrečo. Šesto leto dopolni-vši sem prišel v šolo. To izrek-ši umre.

Postavite debeleje tiskane glagole v 1. edninsko osebo sedanjega časa in v nedoločnik!

Pravilo: Tvorina oblika šteje štiri deležnike, dva sedanjega, dva pa preteklega časa. Prvi deležnik sedanjega časa je nepregiben ter se izobrazuje iz 1. edninske osebe, če se izpreminja osebilo **em** in **im** v **é**, osebilo **am** pa v **aje**.

Drugi deležnik sedanjega časa se končuje na **č**, **ča**, **če**.

Kako se izobrazuje?

Pravilo: Prvi deležnik preteklega časa napravljamo iz nedoločnika dovršnih glagolov, ako njegovemu deblu pritikamo po samoglasnikih **vši**, po soglasnikih pa **ši**.

Drugi deležnik preteklega časa se končuje na **l**, **la**, **lo**.

Kako se izobrazuje?

Kako se izobrazuje deležnik preteklega časa trpne oblike?

Kateri deležniki morajo se še vstaviti v spregalo na stran 36?

Pravilo: Iz nedoločnikovega debla se tvorijo: 1. nedoločnik, 2. namenilnik, 3. vsi deležniki preteklega časa.

Kaj se tvori iz sedanjikovega?

30. naloga. a) Postavite sledeče glagole v I. deležnik preteklega časa: skriti, obiskati, izučiti, zvedeti, spoznati, pasti (pad-ti), zapoditi, vsekati;

b) v I. deležnik sedanjega časa: molčim^e, sedim^e, stojim^e,
premišl^el^eujem, gospod^eujem, delam, vpraš^eam, kupujem^e.

c) **Dopolnilo.**

§. 26.

Bog ni vesel grešnikov. Oče svetuje sinu. Prinesi palico! Volk je meter dolg. Misli na konec?

Pravilo: Dopolnila so nebitveni stavkovi členi, ki pojasnjujejo in dopolnjujejo pridevnikove ali glagolne dopovedke.

31. naloga. Odgovarjajte pismeno vprašanjem:

Koga so starši veseli? Česa je vreden priden delavec? Komu naj bodimo pokorni? Čemu je zemlja podobna? Koga častimo? Kaj bereš? O čem pripoveduje vojak?

Pravilo: Dopolnila odgovarjajo navadno vprašanjem: koga ali česa? komu ali čemu? koga ali kaj? koliko?

Redkeje odgovarjajo vprašanju s kakim predlogom.

Dopolnilo v roditelju.

§. 27.

Prevzetnik je časti lakomen. Vojaki so boja željni. Hlapec je kruha sit. Ponižen se brani pohvale. Zmerni doživi starosti. Jaz pojdem mizarstva se učiti. — Natrgajte rožice!

Pravilo: Dopolnilo stoji v roditelju: a) pri pridevnikih in glagolih, ki pomenjajo skrb, željo, potrebe, obilico, veselje, deležnost i t. d.; b) pri nekaterih povratnih in tistih glagolih, ki so s predlogom **do** sestavljeni; c) pri glagolih v namenilniku stoječih; d) kedar menimo samo nedoločen del kake celote. Takemu roditelju moremo vselej v mislih dodati besedo nekaj ali nekoliko, ter mu pravimo oddelni (partitivni) roditelj.

32. naloga. a) Odgovarjajte vprašanjem:

Česa je delavec navajen? Česa je ubožec potreben? Česa se je sovražnik polastil? Česa si želi mariskateri? Koga se bojé zajci? Česa se nadja kmet? Česa se brani lenuh? Česa se naveliča otrok? Česa bodo pobožni deležni? Česa so nažele ženjice?

b) Postavite namesto črtic primerna dopolnila:

Mladina naj bo — željna. Ta učenec je vreden —. Ti si kriv —. Dijak se veselí —. Držite se —! Delavci so naróvali —. Otroci so nabrali —. Vojak se je udeležil —. Sramuj se —! Jaz grem — iskat. Mladosti manjka —. Naseci —! Napij se! — Iznebil sem se —. Nalij —!

c) Izpišite iz zadnjih dveh nalog najprej pridevnike, potem glagole, ki zahtevajo dopolnilo v rodilniku!

Dopolnilo v dajalniku.

§. 28.

Zmernost je ljudem koristna. Človek je enak dimu. Državljani so cesarju udani. Mati prigovarja hčeri. Malikovalci so darovali bog ovom. Ne posmehuj se starčku! Mačka se nam prilizuje.

Pravilo: Dopolnilo stoji v dajalniku:

a) pri pridevnikih, ki znanijo škodo ali [korist, enakost ali podobnost, prijaznost ali sovražnost;

b) pri mnogih predmetnih in povratnih glagolih na vprašanje: komu ali čemu?

33. naloga. a) Postavite v oklepajih stoječe besede v primerni sklon:

Brat je (brat) podoben. Kaplja je (kaplja) enaka. Bodi (beseda) zvest. Mačka je (miš) sovražna. Gospodar je (posli) dober. Noša bodi (stan) primerna. Mraz je (trta) škodljiv. Zvijača je (sila) kos. Ljudstvo je (vladar) pokorno. — Zima se umika (pomlad). Pomagajmo (nesrečnik). Pokorščina je (kralj) všeč.

b) Postavite prve (3) stavke v dvojino in množino!

34. naloga. Postavite namesto črtic prikladna dopolnila: Zemlja je — podobna. Bog prizanaša —. Oče se je odpovedal —. Mokrata je — potrebna. Telovadba koristi —. — se ne moremo skriti. — ne pomagajo naočniki. Toplomer je — podoben. Ne zaupaj —! Čudimo se —. Sestra streže —. Ne bodi — zavidljiv! Prehlajenje škoduje —. Ognj se —! Živež bodi — primeren. — se smili živina. Zver je ušla —. Vojskovodja zapovoduje —. Zatoženec odgovarja —. Prijatelj je — zvest. Noč je — neprijazna.

Dopolnilo v tožilniku.

§. 29.

Pozdravi tujca! Toča je polje pobila. Človeka navdaje up. Otrok je tri leta star. Posoda drži 4 hektolitre. Volk je en meter dolg. Tri ure sem se mudil.

Pravilo: Dopolnilo stoji v tožilnik:

a) pri prehodnih glagolih, b) na vprašanja: koliko? kako dolgo? kako visoko? itd., če hočemo zaznamovati mero, vago in ceno.

35. naloga. a) Postavite v oklepajih stoječe besede v primerni sklon: Bog ljubi (pravica). Iskra zažge (ogonj). Roka umiva (roka). Ptiči pokončujejo (gosenica). Riba ima (luskina). Spomin povelečuje (Marija Terezija). Obljuba dela (dolg). Glad mori (lenuh). Smrt ozdravi (bolečina). Kmet obdeluje (gorica)*. Zapomni si (pripovedka)! Pokopali so (mrlič). Nadloga je zadela (tovariš)*. Sovražnik je podrl (grad)*. Preklicali so (postava)*. Sodar nabija (sod).

b) Postavite dopolnila zadnjih 9 stavkov v dvojino in množino!

36. naloga. Postavite namesto črtic primerna dopolnila v množini: Mačka zalezuje*—. Zajec objeda*—. Kovač obrača*—. Zagledal sem*—. Kočijaš ustavi*—. Kuga žanje —. Slovenci so pobijali —. Bog usliši —. Okno je — visoko. Vrata so — široka. Svinčnik veljá —.

37. naloga. Rabite sledeče glagole v stavkih s tožilnikovim dopolnilom: zapustim, zbudim, snažim, mažem, odpiram,

napajam, spoštujem, izdelujem, nosim, svarim, tarem, častim, postavim, postavljam, dobim, napravljam, kaznujem, hvalim, napadam, preganjam, lovim.

38. n a l o g a. Izpišite iz 29. naloge dopolnila *a*) v roditelniku, *b*) v dajalniku, *c*) v tožilniku!

39. n a l o g a. Poiščite iz 35. naloge nedovršne glagole!

Nikalni stavki.

§. 30.

Ali si kupil knjigo? Nisem kupil knjige. Sin ima premoženje. Sin nima premoženja. Starši so doma. Staršev ni doma.

Pravilo: V nikalnih stavkih se tožilnikovo dopolnilo pomakne v roditelnik. Nikalnica se zrašča z glagoli sem, imam, hočem v nisem, nimam, nečem (nočem). V nikalnih stavkih, katerim je dopovedek pomožni glagol nisem, stopi, tudi osebek v roditelnik.

40. n a l o g a. Zanicujete z zvezdico zaznamovane stavke 35. in 36. naloge!

41. n a l o g a. Spregajte v sedanjiku glagole: nisem, nimam, nečem.

42. n a l o g a. Zanicujete sledeče stavke: Pastir je na pašniku. Sestra je v šoli. Dekla dela na njivi. Dekla je na njivi. Brat je imel igračo. Bratanec bo imel posestvo. Letos bodo zidali učilnico. Jaz hočem vozariti. Vidva sta se hotela peljati.

Dvojno dopolnilo.

§. 31.

Sol brani živino boleznim. Sodnik razsoja strankam pravdo. Kristusa imenujemo odrešenika.

Povprašajte po dopolnilih v teh stavkih!

Pravilo: Včasih se nabere več dopolnil; tožilnikovemu dopolnilu se namreč pridruži še dopolnilo v roditelniku, dajalniku ali tožilniku.

Pravilo: Dva tožilnika zahtevajo glagoli: imenovati, klicati, zvati (pogosto tudi učiti).

43. naloga. a) Postative v oklepajih stoječe samostavnike v prikladni sklon: Pokaži (tujec pot). Smrt reši (človek trpljenje). Oče zapusti (imovina sinovi). Župnik uči (župljani veronauk). Delavci očiščajo (železo primes). Priporoči (znanec starši). Pesem preganja (človek skrb). Osvobodili smo (dežela napad). Ne delajte (krt krivica). Konjar ponuja (konj krma). Učitelj uči (učenci pravopis). Jaz pravim (ljudje resnica). To reko imenujemo (Bistrica).

b) Cesar napové (vojna) —. Izroči — —. Podeli — —. Mati pošlje — —. Vojska brani — —. Odštej — —. Atilo so imenovali —. Osnaži — —.

c) Povejte člene prvih treh stavkov pod a; povejte, kar se o vsakej besedi povedati dá.

Dopolnilo s predlogi.

§. 32.

Misli na konec! (Premisli konec!) Kaj maram za denar. Francozi so bežali pred kozaki. Ne jezi se nad krtom! Menili smo se o setvi. Bodi z malim zadovoljen!

Pravilo: Za dopolnila nam služijo tudi samostavniki s predlogom.

44. naloga. Prišel je ob premoženje. Človek se mora po ljudeh ravnati. Noč se izpremeni v jutro. Pojdite po priče! Gospod je potrdil Davida za kralja. Volk preži na plen. Ne prepiraj se s kruhom! Marsikateri hrepeni po časti. Vprašaj očeta za svet. Priče pričajo zoper zatoženca. Zaupajmo v Boga! Ne huduj se nad bratom! Porabi svoje moči bližnjemu v korist! Učitelj pripoveduje o vitezi. Oče skrbi za otroke. Ukradena reč za gospodarjem vrišči. Krpan je šel nad Brdavska.

Ponavljjanje.

§. 33.

Pravilo: Za dopolnila nam služijo besede:

a) v roditelju, b) v dajalniku, c) v tožilniku, d) s katerim predlogom. Včasih se snide v stavku več dopolnil.

Kaj je pomniti o nikalnih stavkih?

Predlog.

§. 34.

Izpišite predloge iz 44. naloge:

Pravila: Predlogi so govorni razpoli, ki kažejo razmere, v katerih so osebe ali reči.

Predlogi se drugim besedam predlagajo ter se vežejo vselej z določenim sklonom.

Prédlogi z enim sklonom:

a) Z rodilnikom vpregamo predloge: brez, do, iz, od.

b) Z dajalnikom vežemo predloge: k (pred g in k se izpreminja v h), proti, kljubu.

c) S tožilnikom vpregamo predloge: čez, raz, skozi, zoper.

d) Z mestnikom se vežeta predloga; o, pri.

Predlogi z dvema sklonoma:

a) Z rodilnikom na vprašanje odkod? — z družilnikom na vprašanje s kom? (s čim): s (z, ž). — (§. 20, opomnja 3.)

b) S tožilnikom na vprašanje kam? — z mestnikom na vprašanje kje?: na, ob, po, v.

c) S tožilnikom na vprašanje kam? — z družilnikom na vprašanje kje?: med, nad, pod, pred.

Predlog za

se vprega s tremi skloni; z rodilnikom na vprašanje kedaj? — s tožilnikom na vprašanje za koga? za kaj? kam? — z družilnikom na vprašanje kje?

45. naloga. Postavite v oklepajih stoječe besede v primerni sklon: Luna se od (solnce) sveti. Solnce se nagiblje proti (zaton). Klopčič je padel raz (miza). Ne ravnajte zoper (postava)! Krava pri (gobec) molze. Ali se bere grozdje s (trnje)? Na (preksolnčje) se trta dobro obnaša. Pastir mora na (zima) v (nižava). Palica sloni ob (zid). Z loncem je udaril ob (zid). Po (glas) spoznaš ptiča. Brez (delo) ni jela. Žita so imeli do (ostanek).

Iz (cvet) postane sad. Zvon opominja k (molitev). Kljubu (obljuba) ni prišel prijatelj. Cesta pelja skozi (hosta). Ni

13

4

nesreče brez (sreča). Prekladamo breme z ²(6) (rama) na ⁴(5) (rama).
Bral sem pesem o (volk). Ostanite čez ³(noč)!

46. naloga. Postavite namesto črtic prikladne samostavnike: Bik se brani z ⁶(^a). Idi mi s ²(²)! Petelin se repenči na —. Petelina postavljajo na —. Prišel je ob —. List sem prejel po —. Premog je v —. Prihajate redno v —. Med — naj ne bo prepira. Narod se je vzdignil nad —. Lastovke imajo gnezdo pod —. Ne dajaj sel ljudem pod (zob)! Mojzes je stopil pred —. Velikaši so stali pred —. To je bilo (kedaj?) za —. Starec ni za —. Vino ni za —. Za — mora biti dež. Za — pride žalost.

d) Prilastek.

§. 35.

Katere stavkove člene imenujemo nebistvene ali pridjane?

Pastir poje. Hrast je visok. Brat je kovač. Veseli pastir poje. Ta hrast je visok. Moj brat je spreten kovač.

Izba ima okna. Roža ima duh. Izgubil sem ključ. Cvet vene. Očetova izba ima štiri okna. Cvetoča roža ima prijeten duh. Izgubil sem ključ od vrat. Cvet mladosti vene.

Pravilo: Prijdani členi, ki pojasnjujejo samostavnike v stavkih, zovejo se prilastki (atributi) ali pridevki.

Po prilastkih se vpraša s: kakšen, šna, no? čegav, a, o? kateri, a, o? koliko?

47. naloga. Jezero je globoko. Globoko jezero je ribnato. Zvest prijatelj je redek. Goste službe — redke suknje. Železno orodje je močno. Močno orodje je železno. Bodi pošten! Pošten človek je Bogu ljub. Ljubi starši so umrli. Malopridni pastir kalí čredi vodo. Zadovoljni je srečen. Sladki koren je sladek. Sadje je zrelo. Zrelo jabolko odpade. Lepa beseda lepo mesto najde. Skrbna gospodinja hiši tri ogle podpira. Prazen sod ima močen glas. —

a) Prepišite te stavke ter podčrtajte pridevnike v dopovedku enkrat, pridevnike v prilastku dvakrat.

b) Izpišite dopolnila!

Pridevnik (prilog).

§. 36.

Ponavljajte §. 16.

Kaj se pravi sklanjati?

Pravilo: Pridevnik je tudi sklanjalni govorni razpol; sklanja se po tem zgledu:

Moški spol. Ženski spol. Srednji spol.

Ednina.

<i>Imen.</i>	lep-i	lep-a	lep-o
<i>rod.</i>	lep-ega	lep-e	lep-ega
<i>daj.</i>	lep-emu	lep-ej (i)	lep-emu
<i>tož.</i>	lep, lep-i, lep-ega	lep-o	lep-o
<i>mest. pri</i>	lep-em	pri lep-ej (i)	pri lep-em
<i>druž. z</i>	lep-im	z lep-o	z lep-im.

Dvojina.

<i>Imen.</i>	lep-a	lep-i	lep-i
<i>rod.</i>	lep-ih	lep-ih	lep-ih
<i>daj.</i>	lep-ima	lep-ima	lep-ima
<i>tož.</i>	lep-a	lep-i	lep-i
<i>mest. pri</i>	lep-ih	pri lep-ih	pri lep-ih
<i>druž. z</i>	lep-ima	z lep-ima	z lep-ima.

Množina.

<i>Imen.</i>	lep-i	lep-e	lep-a
<i>rod.</i>	lep-ih	lep-ih	lep-ih
<i>daj.</i>	lep-im	lep-im	lep-im
<i>tož.</i>	lep-e	lep-e	lep-a
<i>mest. pri</i>	lep-ih	pri lep-ih	pri lep-ih
<i>druž. z</i>	lep-imi	z lep-imi	z lep-imi.

Primerjajte sklonila vseh spolov in števil!

Sklanjajte: lep klobuk, lepa klop, lepo mesto, nov klobuk, tanka nit, široko polje (v stavkih).

V čem se vjema pridevnik s svojim samostavnikom?

Opomnje. 1. Pred *e* in *i* se pridevnikom včasih izpreminjajo goltniki v dotične sičnike; n. pr. drazege prijatelja, pri drugih ljudéh.

2. Kedar je pridevnik dodan možkim imenom oseb in živih stvari, takrat mu je tožilnik ednine enak roditelju sicer pa imenovalniku. (Primeri §. 20 opomnjo 1.)

3. Gibljivi poluglasnik *e* v končnicah: *ek*, *el*, *en*, *er* itd. opušča se kakor samostavnikom tudi pridevnikom po vseh sklonih, v katerih rastejo na konci. Enaka je tudi z ostrim *á*, ki v dvožloznicah na *ek* in *en* včasih stoji namesto *e*. N. pr. sladek — sladák koren, temen — temán prostor, svetel prostor, bister potok. Postavite pridevnike s samostavnikom v roditelju: poiščite tem pridevnikom ženske in srednje samostavnike!

4. **Rad-a-o** (nerad) rabimo samo v imenovalniku vseh števil; **napák**, **peš**, **res**, **sovraž**, **všeč** se ne pregibljejo.

5. Lastna imena na **ski** se sklanjajo kakor pridevniki; n. pr. pesmi Koseskega, Ledinskega; hrabri čini Nikolaja Zrinjskega.

48. naloga. Sklanjajte: *a*) krepák mož, blaga gospa, zdravo oko; *b*) visok voz, košat javor, marljiva dekla, drago blagó; *c*) sklanjajte samostavnike se pridevniki pod *a*) v stavkih!

Določni in nedoločni pridevnik.

§. 37.

Prid *e* n hlapec je veliko vreden. Prid *n* i hlapec našega soseda je veliko vreden. Pri *nas* je bil (*en*) star mož. Stari mož je bil naš znanec. Naš znanec je star. Sosedov hlapec je prinesel pismo. Ta *vrť* je materin. Lisičji rep je metlast. Pošte *ni* se druží *poštenjakom*.

Pravilo: V edninskem imenovalniku (in tožilniku) možkega spola razločujemo pri pridevniku določno in nedoločno obliko; določna se koncava na *i*, nedoločna pa na kak soglasnik. Določna oblika se rabi, kedar gre za določno, znano osebo ali stvar, ali če pridevnik nadomestuje osebek; nedoločna,

kedar je govor o nedoločnej, še neznanej osebi ali stvari, in takrat, kedar stoji pridevnik za dopovedek v stavku.

Opomnja. Pridevniki na **ov (ev, in, ji, ski** in stopnjevani pridevniki nimajo tega razločka.

2. Kedar je samostavnik izpuščen, preobrazi se pridevnik v samostavnik; n. pr. hudobni (človek) se boji sence — **hudobnež** se boji i. t. d.

49. naloga. a) Postavite namesto črtic primerna sklonila: Blažen— so leta nedolž— otrok. Pridn— delave— pomaga Bog. Hudobn— človek— nikdo ne zaupa. Žlahtn— drevje ima žlaht— sad. Kratk— predivo daje tudi dolg— nit—. Ali si videl živahn— veverico z dolg— rep—? Nagajiv— ljudje siv— osl— radi oponašajo dolg— ušes—. Osličin— mleko je bol— ljud— zdrav pijača. Bolan človek težko dohaja zdrav—. Jaz imam dva brat—; eden je zdrav, drugi je bol—. Bol— se imenuje France. Laž ima kratk— nog—. Potrpljenje prebije železn— duri.

b) Poiščite najprej dopolnila, potem pridevnike, ki so prilastki.

50. naloga. a) Poiščite samostavnikom v 25. nalogi primerne pridevnikove prilastke!

b) Storite tako tudi pri samostavnikih 42. naloge.

c) Rabite pridevnike v 34. nalogi kot prilastke ter snujte nove stavke; n. pr. Krogli podobna zemlja se pomika okoli solca.

§. 38.

Leteča muha ne pikne. Našli so popotnika omedlevšega. Ozebla noga srbí. Gnojena njiva je plodovita.

Pravilo: Deležniki so razen prvega deležnika sedanjega časa po svojej sklanji pravi pridevniki. Prvi deležnik preteklega časa pa ostaja v imenovaliku vseh števil neizpremenjen; n. pr. Delavke, pustivši njivo, bežé domóv.

Pravilo: Sklanjalni deležniki rabijo se tudi kot prilastki, to pa najčeeše drugi deležnik sedanjega časa in pa trpno pretekli.

Opomnja. Končnica **en** trpnega deležnika ima vselej polnoglasni **e** ter se tako razločuje od pridevnikov v gibljivim **e**, n. pr. podložen, éna, éno, je deležnik, podložen, zna, žno pa pridevnik. Razločujte: snažen in snažen, učen in učén, gnojen in gnojén.

51. naloga. a) Kako se glasi drugi deležnik sedanjega časa pri glagolih; žgati, govoriti, sedeti, žalovati? Kako se glasi trpno pretekli deležnik pri glagolih: zasujem, pošljem, sušim, plačam?

b) Porabite te deležnike v prilastke!

Stopnjevanje pridevnikov in deležnikov.

§. 39.

Ponavljajte §. 17!

a) Imeniten — imenitn-ejši (a, e) — imenitn-eji (a, e); priden — pridn-ejši (a, e) — pridn-eji (a, e); čist — čist-ejši (a, e) — čist-eji (a, e). Ljub — ljub-ši, lep — lep-ši, hud — huj-ši, trd — tr-ši; jak — jač-ji, drag — draž-ji, plah — plah — plaš-ji; visok — visok-ejši — viš-ji.

b) Žarim — žareč (a, e) — bolj žareč, vrem — vroč (a, e) bolj vroč, črn, zeló črn; rumen — bolj rumen, prav rumen.

c) Kako se glasi druga stopnja pridevnikom: bratov, slep, mrtev, desni, levi, današnji, poletni, zimski, lesén, lončén, železen?

d) Baker je dražji ko železo. Oče je stareji nego sin. Žeja je hujša od gladú.

a) S priponko **ejši** (a, e) se stopnjujejo vsi večzložni pridevniki in večina dvo- in enozložnih; priponka **ejši** se včasih skrčuje v **eji** (a, e).

Pritiklini **ši** in **ji** priraščate enozložnim pridevnikom.

Prvo dobivajo pridevniki, katerim se deblo končava na **b**, **p** ali **d**; za samoglasnikom se **d** pred **ši** izpreminja v **j**, za soglasnikom pa izpada. Pritiklino **ji** dobivajo taki enozložni pridevniki, katerim se deblo končava na **g**, **h**, **k**, ki se pred

ji izpreminjajo v **ž, š, č**. Pridevniki na **ok** in **ek** se stopnjujejo tudi po odpahnenej končnici in sicer s priponko **ji**; n. pr. niz-ek — nižji, lahek (lag-ek — lažji, kratek — kračji [krajši]).

b) Deležniki in taki pridevniki, ki pomenjajo kako barvo, stopnjujejo se z **bolj, najbolje, zeló, jako** i. t. d.

c) Posestni ali svojilni pridevniki in nekateri drugi, pri katerih se po njih pomenu večja ali manjša mera misliti ne more, ne dadó se stopnjevati.

d) Kedar primerjamo dve stvari, rabimo besedici: **ko, nego** ali pa predlog **od**.

Stopnjevani pridevniki se sklanjajo in rabijo kakor nestopnjevani.

Opomnje. 1. Tan-ek, slad-ek in sploh vsi enozložni pridevniki na **d** lahko privzemajo razen pritikline **ši** tudi **ji**; n. pr. tan-ši ali tanji, slaj-ši ali sla-ji, mlaj-ši ali mla-ji, raj-ši ali ra-ji.

2. Višja stopnja se izobrazuje tudi, če pridevnik dvakrat zapored postavimo; n. pr. visok visok hrib.

3. Namesto 3. stopnje rabimo čestokrat različne narodske primere; n. pr. vesel, da je kaj; mlad kakor kaplja; sladek ko med; siten kakor griža; grenek ko pelin.

52. naloga. Snujte s sledečimi besedami stavke, devajoč pridevnike v drugo stopnjo:

Zrak — voda — lahek. Drevo — grm — nizek. Cesta — steza — širok. Topol — lipa — tanek. Poletna noč — dan — kratek. Ovca — koza — koristen. Jeklo — železo — trd. Sin — oče — mlad. Slador — med — sladek. Sneg — kreda — bel. Kuna belica — dihur — velik. Pšenica — raž — drag. Bučele — trotje — delaven.

Zaimek.

§. 40.

Ponavljajte §. 6!

53. naloga. Midva sva brata. Vsak je svoje sreče kovač. Zaupam v tvojo prijaznost. Ta pesem mi dopada. Kar priprosiš, lahko nosiš. Kdo je času dal perot ubežno? Nihče ne uide

smrtnej kosi; ona poseka vsacega. Vsakdo nosi svoj križ. Mi smo njega vprašali. Jaz imam njegovo knjigo; svojo sem pozabil. Boga spoznamo po njegovih delih. Čegava je ona suknja? Ves sem moker.

a) Poiščite razne zaimke!

b) Poiščite osebke, dopovedke, dopolnila, prilastke!

Osebni zaimki.

§. 41.

Pravilo: Osebni zaimki se sklanjajo tak:

E d n i n a.

I. oseba.	II. oseba.	III. oseba.		
1. jaz	ti	on	ona	ono
2. mene, me	tebe, te	njega, ga	nje, je	njega, ga
3. meni, mi	tebi, ti	njemu, mu	njej, jej	njemu, mu
			nji, ji	
4. mene, me	tebe, te	njega, ga	njo, jo	je (ga)
5. pri meni	pri tebi	pri njem	prinjej, nji,	pri njem
6. z menój	s tebój	ž njim	ž njo	ž njim

D v o j i n a.

I. oseba.	II. oseba.	III. oseba.
1. midva, medve	vidva, vedve	<u>ona, one, one</u>
2. naju (naji)	vaju (vaji)	njiju, nju, ju
3. nama	vama	njima,
4. naju (naji)	vaju (vaji)	njiju, nju, ju
5. pri naju (naji, nama)	pri vaju (vaji, vama)	pri njih (njima)
6. z nama	z vama	ž njima.

M n o ž i n a.

1. mi, mé	vi, vé	<u>oni, one, ona</u>
2. nas	vas	njih, ji
3. nam	vam	njim, jim
4. nas	vas	njih, jih, nje, je
5. pri nas	pri vas	pri njih
6. z nami	z vami	ž njimi.

Pravilo: Osebnim zaimkom prištevamo tudi povratni se, ki ima za vse osebe, spole in za vsa števila isto obliko; sklanja se:

1.	2.	3.	4.	5.	6.
—	sebe, se,	sebi, si,	sebe, se,	pri sebi,	s seboj.

Opazke.

1. Ponavljajte §. 8. Opomnjo 2!

2. Osebe, katerim hočemo spoštovanje skazati, ogovarjamo z drugo osebo množnega števila, t. j. vikamo jih.

3. Daljša oblika osebnih zaimkov (v. 2., 3. in 4. sklonu) stoji:

a) v začetku vsakega stavka; n. pr. n j e m u se moraš potožiti. Krajša oblika nikdar ne začenja stavkov.

b) Kedar se naglas dene na zaimek, zlasti kedar se oseba osebi nasproti postavi n. pr. k d o r t e b e s kamenjem, t i n j e g a s kruhom. Mi smo n j e g a vprašali, ne t e b e.

c) Za predlogi (ki ne zahtevajo tožilnika); n. pr. B r e z n j e g a je prišel. Enozložni predlogi s tožilnikom imajo za seboj rajši krajšo obliko; n. pr. S k r b i m z a s é = s k r b i m z á-s e.

4. Paziti je na sledeče in enake oblike:

po njega = pó-nj, za njega — žá-nj, pred njega — pred-enj — predenj, v njega — vá-nj, v njo — vá-njo.

54. naloga. Napišite stavke, v katerih jemljete osebne zaimke za osebke.

^{njega}_{njih} 55. naloga. Prijatelj potrebuje prijatelja. Oče se spominja sina. Mati se veseli hčere. Nepremišljenost škoduje človeku. Petr je Tončku podoben. Pomagač pomaga mojstru. Uk koristi mladini. Ti motiš učenko. Učitelj hvali pridnega. Matevžek je pozabil na sestro.

Postavite namesto dopolnil a) osebne zaimke 1. in 2. osebe v vseh številih, b) osebne zaimke 3. osebe v vseh številih.

Posestni zaimki.

§. 42.

Moja suknja je nova. Tvoje veselje je moja sreča. Najina sestra je vajina prijateljica. Naše življenje je kratko. Skrbite za svoje zdravje! Njegov oče je vaš dobrotnik.

Katere besede izrazujejo v teh stavkih prilastke?

B e s e d e :

moj, a, e,	najin, a, o,	naš, a, e,
tvoj, a, e,	vajin, a, o,	vaš, a, e,
njegov, a, o,	njen, a, o,	njun, a, o, njihov, a, o, svoj, a, e

kažejo, čegava je oseba in stvar. Imenujemo jih svojilne ali posestne zaimke.

Kateri kažejo na prvo, kateri na drugo in tretjo osebo?

Pravilo: Svojilni zaimki se sklanjajo kakor pridevniki in se tudi rabijo za prilastke:

Zaimek svoj, a, e rabimo v vseh treh osebah, kedar je tista oseba, katerej kaj v last pripisujemo, osebek v stavku.

N. pr. imam **svoj** (ne: moj) nož — ti imaš **svoj** (ne: tvoj) nož — imamo **svoje** nože — imate **svoje** nože i. t. d.

O p o m n j a.

1. Posestne zaimke: najin, vajin, njegov, njen, njun, njihov — pogostoma nadomestuje roditelj osebni zaimkov: **naju, vaju, njega, nje, njiju, njih**. N. pr. Njega (njegov) oče je vaš dobrotnik, **njiju** (njun) brat, **nje** (njena) teta.

2. Včasih se posestni zaimek nadomestuje z dajalnikom osebnega zaimka. N. pr. Bodi **mi** (moj) svetovalec! Skrbno obdeluj **si** (svoje) polje! Strije je **nama** (najin) drugi oče.

56. naloga. Sklanjajte: najin dolgi sveder, vaše težko breme, naša nova cerkev, njuno ime.

57. naloga. Spoštujem svoje starše. Jaz ljubim svojo domovino. Zvest sem svojej domovini. Spregajte glagole teh stavkov v polnih stavkih!

58. naloga. Sestra moje matere je moja teta. Vajino prijateljstvo ostane. Bog vé naše misli. Poslušajte svoje starše! Dobri otroci so veselje staršev; napačni otroci so njihova žalost. Umolknile so njune besede. Pomagaj bližnjemu v njegovih nadlogah. Njen vrt je ograjen. Tvoja obleka je umazana. Najina sekira je topa. Ljubite domovino po njenej ceni!

- a) Poiščite posestne zaimke, ki so prilastki!
- b) Namestujte debeleje tiskane zaimke z osebnimi!
- c) Poiščite dopolnila!
- d) Razložite stavke po govornih razpolih!

59. naloga. a) Snujte stavke, katerim je dopovedek kak posestni zaimek.

b) Poiščite osebne in posestne zaimke v 26. berilu 3. čitanke.

Kazalni zaimki.

§. 43.

Ta lipa je košata. Cvet té lipa odpada; óna lipa je odevtela. Tisti nesrečni človek zdihuje. Tako (grenko) sadje se ne more zaužiti. Takšno ravnanje ni spodobno.

Pravilo: Kazalni zaimki kažejo določno na posamezne osebe ali reči izmed drugih. Kazalniki so: ta, ta, to (ta-le, tale, tole), óni, a, o; óni-le, tisti, a, o, ta'sti, a, o, toti, a, o, tak, a, o, takšen, šna, o, tákov, a, o, tolik, a, o, tolikšen, šna, o.

Kazalniki se sklanjajo kakor pridevniki: ta, tá, to ima posebno sklanjo.

E d n i n a.		D v o j i n a.			
1. ta	tá	to	ta	té	té
2. tega	te	tega	teh	teh	teh
3. temu	tej(ti)	temu	tema	tema	tema
4. tega, ta	to	to	ta	tè	té
5. pri tem	pri tej(ti)	pri tem	pri teh	pri teh	pri teh
6. s tem	s to	s tem	s tema	s tema	s tema.

Množina.

1. tí	té	ta
2. teh	teh	teh
3. tem	tem	tem
4. té	té	ta
5. pri teh	pri teh	pri teh
6. s temi	s temi	s temi.

O p o m n j a. 1. **Ta** kaže na osebe in reči, katere so gledé mesta ali časa bližje, **óni** kaže na osebe in reči, katere so bolj oddaljene.

2. Kazalnikom prištevamo tudi **sam, a, o**.

Ta zaimek krepi druga imena na pomenu ter stoji pri samostavniki in osebnih zaimkih; n. pr. Lenuh **sam** sebi čas krade. Jaz **sam** sem te poklical.

3. Med kazalniki **ta, tisti, óni** in samostavniki nikdar ne stoji nedoločni pridevnik; napačno je tedaj tisti **zvest** tovariš.

60. n a l o g a. Sklanjajte: ta debeli jazbec, tisti slavni zbor, óni-le imenitni vojvoda, tako visoko koló.

61. n a l o g a. To polje je plodovito. Plodovitost tistih njiv je nama znana. Pridnost onih-le mladeničev naj bode tebi uzor! Takšne nevihte nisem učakal. Ta je šel opravičen domóv. Bistre sape mi jasnijo srce. Star človek je sam sebi na poti. Mi sami smo krivi svoje nesreče.

a) Poiščite kazalnike, ki so prilastki!

b) Poiščite druge zaimke!

c) Razložite stavke po govornih razpolih, po osebnih, doš.ovedkih, dopolnilih in prilastkih!

Vprašalni zaimki.

§. 44.

Kdo je podaril solncu žareči svit? Kaj se sveti na nebu? Kateri hrošči so drevju škodljivi? Čegavo je to peró? Kakovo je to darilo? Kakšna je konjska dlaka po barvi? Koliko je usmiljenje božje! Kolikero žito raste na polji?

Pravilo: Zaimki, ki vprašujejo po osebah in rečeh, so vprašalni zaimki in so:

a) samostavni: kdo, kaj;

b) pridevni: kateri, a, o, čegav, a, o, kak, a, o, kakóv, a, o, kakšen, šna, o, kolik, a, o, kolikšen, šna, o, kolikér, a, o.

Pridevni vprašalniki so po sklanji pravi pridevniki, samostavna pa se pregibljeta takó:

1.	2.	3.	4.	5.	6. sklon.
kdo,	koga,	komu,	koga,	pri kom,	s kom,
kaj,	česa,	čemu,	kaj,	pri čem,	s čim.

Opomnja: **Kolik** se rabi večinoma v srednjem spolu; v tej obliki ostaja nepregiben ter ima za seboj oddelni rodilnik (pr. §. 27). N. pr. Koliko platna ste kupili?

62. naloga. Kateri izmed vas pojde z menoj za pričo? Koga si pozdravil? Kakšno mesto je Ljubljana? Katera žival je kralj četveronožcem? Koliko delov sveta poznate? Kolikšen je kragulj? Kaj lovi pegasta sova? Kolikero dreves imate? Poiščite vprašalnike.

63. naloga. Koroško je gorata dežela. Berem iz **poučne** knjige. On prepisuje **kratko** pesem. Govorim o **razširjenem** stavku. Pripovedujete **povest**. Oni-li travnik je **sosedov**. **Moj** součenec **riše**. Učenec nima **knjig**. Moja sestra je **štiri** leta stara. Žolne so za **gozd** prekornostne. Vse **ptice** imajo **trd kostnik**. Sramujte se **zavidljivosti**! **Njiva** pri **potoku** je požeta. Bodite **dobrotnikom** hvaležni! **Mavrica** je **sedmer** trak.

a) Snujte iz teh stavkov vprašalne, povprašujoč po debeleje tiskanih besedah.

b) Poiščite dopolnila in prilastke!

Oziralni zaimki.

§. 45.

Kdor resnico ljubi, ušes jej ne maši. Kar te ne peče, ne gási. Oče naš, kateri si v nebesih! Ne zabim jezika, katerega me je mati učila. Kakoršna setev, takšna žetev. Ne odlagaj na jutro dela, ki ga danes lahko storiš.

Pravilo: Oziralni zaimki vežejo vselej dva stavka ter se orizajo pri tem na samostavnik ali zaimek, ki je izrečen v drugem stavku. Oziralni zaimki so:

a) samostavni: kdor, kar;

b) pridevni: kateri, a, o, kakoršen, šna, o, kolik, a, o, kolikoršen, a, o, ki.

Pridevni oziralniki se sklanjajo kakor pridevniki, samostavna pa tako:

1.	2.	3.	4.
kdor,	kogar (čegar),	komur,	kogar,
kar,	česar,	čemur,	kar,
	5.	6.	
	pri komur (komer),	s komur (komer),	
	pri čemur (čemer),	s čimur (čimer).	

O pomnja. **Ki-** za vse tri spole- je nepregiben, privzema pa v vseh sklonih razen v imenovalniku vseh treh spolov in števil okrajšani osebni zaimek 3. osebe v dotičnem spolu in številu; n. pr. ki jo = katero, ki jih = katerih.

Nedoločni zaimki.

§. 46.

Nekdo je imel dva sina. Nihče ne vé prihodnosti. Marsikdo je srečen. Nekaj lazi na tleh. Ničesa nisem videl. Nekateri redno prihajajo v šolo. Vsak je svoje sreče kovač. Vse mine.

Pravilo: Nedoločni zaimki kažejo na kako osebo ali reč, katere nečemo ali ne moremo imenovati. Nedoločni zaimki so:

a) samostavni: (kdó) nekdo, nikdo, nihče, malokdo, marsikdo, vsakdo, — (kaj) nekaj, nič;

b) pridevni: (kateri, a, o), nekateri, malokateri, marsikateri, kak, a, o, marsikak, vsak, a, o, ves, vsa, vse.

Nedoločni zaimki se sklanjajo po zgledu kdo, ali pa po pridevnikovej sklanji. Ves se pregiblje kakor ta, ta to; nič se sklanja takó:

1. nič,	2. ničesa (ničesar),	3. ničemu (ničemur),
4. nič,	5. pri ničem (ničemer),	6. z ničim (ničemer).

Opomnja. Nikalni zaimki (nikdo, nihče) in nikalne besede sploh (nikdar, nikoli itd.) niso nikoli brez nikalnice **ne**, ki stoji vselej pred dopovedkom ali vezilom.

64. naloga. Nekdo je šel mimo hiše. Nikdo se ni oglasil. Nikoga ni bilo doma. Malokdo zna zgodovino starih Slovanov. Vsakdo se veseli pomladi. Slepec ne vidi ničesa. Malokateri doživí 90 let. Marsikateremu je sreča nemila. Vsak pometaj pred svojim pragom. Nekaj je bolje od ničesa. Vsi smo obžalovali njegovo smrt. Od besed(i) se nihče ne zredí.

Poiščite nedoločne zaimke ter povejte, za katere stavkove člene se rabijo.

65. naloga. Napišite stavke z zaimki raznih vrst!

Pravilo: Za prilastke nam služijo posestni, kazalni in vprašalni (v pridevnikovej obliki) zaimki.

Številniki.

§. 47.

a) Roka ima pet prstov. Peti prst je mazinec. Mavrica je sedmer trak. Dvojna vrata so po zimi koristna. Orlica izvali po dvoje mladih. Samodrug sem hodil. Petkrat dvajset je sto.

b) Ves svet je hiša božja. Zób dosti — kruha malo.

Pravilo: Številnik naznanja število oseb ale reči.

Številniki so:

a) določni, ki natanko kažejo število oseb ali reči, —

b) nedoločni, ki število le površno značijo.

Določni številniki so: glavni, vrstilni, ločilni, množilni, delilni, družilni, ponavljalni.

Glavni številniki.

§. 48.

Štejte do dvajset! Štirje vojaki so prišli. Pet vojakov je prišlo. Eden pride. En krivičen krajcar deset pravičnih sné.

Pravilo: Glavni številniki kažejo, koliko je oseb ali reči.

Številnik eden, ena, o, ali en, ena, o se sklanja kakor pridevnik, dva, e, obá, é pa kakor zaimek ta v dvojini.

Sklanjajte: dva pastirja, obé gospé, dve peresi!

Številnike trije — tri, štirje — štiri, pet pregiblujemo takó:

Za moški spol.	Za ženski in srednji spol.
1. trije, štirje	tri, štiri
2. treh, štirih	treh, štirih
3. trem, štirim	trem, štirim
4. tri, štiri	tri, štiri
5. pri treh, štirih	pri treh, štirih
6. s tremi, štirimi	s tremi, štirimi.

Za vse tri spole.

1. pet
2. petih
3. petim (ém)
4. pet
5. pri petih
6. s petimi (émi).

Pravilo: Po sklanjaju „pet“ se ravnaajo vsi višji glavni številniki od „pet“ naprej.

„Sto“ in „tisoč“ se navadno ne sklanjata.

Od „pet“ naprej so vsi glavni številniki v imenovalniku in tožilniku pravi samostavniki ter imajo pri sebi samostavnik v roditeljski obliki.

66. naloga. a) Odgovarjajte pismeno tem vprašanjem: Koliko dni šteje teden? Koliko mesecev ima leto? Na koliko ur se razdeljuje dan? Koliko minut šteje vsaka ura? Koliko metrov je kilometer? Koliko litrov je hektoliter? Koliko gramov stori kilogram?

b) Dva sina sta v vojni smrt storila; štirje še živé. Naš strijc je oče petih sinov. Zapustil bode svoj imetek petim sinovom. Govorimo o peti sinih našega strijca. Strijc je zadovoljen s svojimi petimi sinovi. Liter vina je veljal 15 krajcarjev. Gosenica

ima navadno 16 nog. Trije hlapci ženejo 12 vól. To drevo je osem metrov visoko.

Podčrtajte številnike, ki so prilastki! Izpišite vse prilastke in vsa dopolnila!

c) Napišite stavke, v katerih zahtevajo dopolnila sledeči pridevniki:

star, visok, širok, dolg, globok, težek, vreden.

Vrstilni številniki.

§. 49.

Januvar je prvi mesec. Cesar Leopold II. je umrl leta tisoč sedem sto dva in devedesetega. Učenci berejo tretje berilo v četrtej čitanki. Peto nalogo smo prepisali.

Pravilo: Vrstilni številniki kažejo vrsto, v katerej so stvari druga za drugo, ter odgovarjajo vprašanju: koliki, a, o?

Po sklanji so pravi pridevniki; pri letnej številbi je pri izgovoru samo zadnja številka vrstilni številnik.

Pazite. Za številkami, ki značijo vrstilnike, postavlja se pika.

67. naloga. Cesarica Marija Terezija je umrla dne 29. novembra l. 1780. Cesar Franc Jožef I. je nastopil vlado dne 2. decembra l. 1848. Dne 24. aprila l. 1854. se je poročil z bavarsko princezino Elizabeto. Pokojni cesarjevič Rudolf se je poročil dne 10. maja l. 1881. z belgijsko princezino Štefanijo.

Prepišite te stavke ter zapišite števila s črkami!

Ločilni in množilni številniki.

§. 50.

Številniki: **edin**, a, o, **dvoji**, a, e, (oboji), **troji**, a, e, **četveri**, a, o, **peteri** i. t. d. značijo na vprašanje **kolikér**, a, o? **razpole** ali plemena oseb ali reči. Pravimo jim ločilniki.

Številniki: **edin**, a, o, **enojen**, na, o, **dvojen**, na, o, **dvojn**, a, o, **trojen**, na, o, **četveren**, rna, o, **četvernat**-a, o itd. kažejo na vprašanje **kolikeren?** pomnožbo kake reči, zato se imenujejo množilni.

Množilni številniki se izobrazujejo iz ločilnih, ako se tim pritika en ali nat. Ločilni in množilni številniki so po sklanji pridevniki.

68. naloga. Na našem vrtu imamo dvoje lilije. Na marsikaterem drevesu raste četvero pleme sadja. Dobro obdelana njiva rodi deseternat sad. Glavni vetrovi so četveri. Mavrica ima sedmero barvo. Redimo dvajsetero ovac. Petero ptičev sem ustrelil (dva goloba in tri jerebice). Šestero konj ima v konjaku. Trojne grablje je kupil. V hlevu so četverne vile.

Poiščite ločilne in množilne številnike!

Opomnja: Glavne številnike včasih nadomestujejo ločilni v srednjem spolu, včasih pa množilni. Ločilne rabimo namesto glavnih pri osebah in živalih, če hočemo naznaniti, da so po spolu ali starosti različne; pri samostavnikih, ki se rabijo samo v množini, pa stojé namesto glavnih ločilni, ali včasih tudi množilni številniki.

Delilni in družilni številniki.

§. 51.

Ako postavimo pred glavne ali pred ločilne številnike predlog **po**, dobimo delilne, ki kažejo, **po koliko** jo oseb ali reči. Družilni številniki pa so z besedo „samo“ sestavljeni vrstniki. N. pr. Samopeti (sam s štirimi drugovi, tako da je sam peti) je prišel.

Ponavljalni številniki.

§. 52.

Nekatero berilo beremo trikrat. Šimen je bil danes prvič pri sv. izpovedi.

Pravilo: Ponavljalni številniki odgovarjajo vprašanju: kolikrat? kolikoč? ali katerikrat? ter so nepregibni.

Povejte več ponavljalnih številnikov ter recite, kako se izobrazujejo.

69. naloga. Odgovarjajte sledečim vprašanjem v polnih stavkih:

Koliki del enega leta je en mesec? S koliko znovovi je zvonilo delopust? S koliko prsti držiš pero? S kolikerimi peresi pišemo. Po koliko učencev sedi v enej klopi? Po koliko drevesec je v drevesnici v enej vrst vsajenih? Po koliko piščet izvali kokoš? Kolikrat molimo na dan? Kolikrat imamo v letu enakočje? Katerokrat si se danes kopal?

Nedoločni številniki.

§. 53.

Mnogo je poklicanih. Pridelali smo precej žita. Nekaj hrušek (nekatero hruške) že cvete. Nekateri ljudje so žolte polti. Marsikateri ptiči zapusté jeseni naše krajine. Ves svet je hiša božja. Vsaka dežela ima svoje šege.

Katere številnike imenujemo nedoločne?

Pravilo: Nedoločni številniki so ali nepregibni ali pregibni.

Nepregibni so: mnogo, veliko, malo, dosti, več, menj, preveč, premalo, precej, obilo, sila, nekoliko, nekaj, nič;

pregibni so: noben (nobeden), mnogi, a, o, ves, vsak, nekateri, malokateri, marsikateri, mnogoteri itd.

Nepregibni nedoločni številniki imajo samostavnik namesto v imenovalniku in tožilniku v roditelniku pri sebi; pregibni nedoločni številniki brez samostavnika so nedoločni zaimki. (Primeri §. 46.)

70. naloga. Mnogo hiš je pogorelo. Malo je izvoljenih. Letos ni bilo nič češpelj. Danes imamo dosti dela. Vrtnar je izkopal nekoliko dreves. To opravilo mi daje obilo dobička. Veliko ljudi je bilo na semnji. Na kapusu je sila gosenic. Med dosti kmeti je malo kmetovalcev. Slab groš več ljudi pozna. Lani je bilo menj jabolk nego letos. Nobena riba ne diha s pluč. Svet je vseh ljudi dom. Vsak človek je umrljiv. Vsako četrto leto je prestopno. Nekatero rastline so strupene. Malokateri Špartanec je uhajal iz vojne. Trda glogovina je za marsikatero rabo. Marsikateri rabi trdo glogovino. Nekaterim je čuk mrtvaški ptič. Bogu nič ni skritega.

a) Poiščite najprej nepregibne, potem pregibne nedoločne številnike!

b) Poiščite stavke z nedoločnimi zaimki!

Pravilo: Vsi številniki razen delilnih in ponavljalnih nam utegnejo služiti za prilastke.

Rodilnikov prilastek.

§. 54.

a) Začetek modrosti je stráh božji. Lepota narave mika človeka.

b) Blagoslov očeta (očetov blagoslov) otrokom hiše zida. Kletev matere (materina kletev) otrokom hiše podira. Hiše našega očeta je dvostropna. Sestra vaše matere je vaša teta.

c) Pravičnost je temelj držav (državam). Jožef II. je bil dobronik svojih podložnih (podložnim, podložnikom).

Pravilo: Kot prilastke rabimo tudi rodilnike in sicer:

a) pri rečnih i pojmovnih imenih,

b) pri imenih živečih stvari, kedar ima rodilnik pri sebi še katero drugo pojasnilno besedo. Brez tega pojasnila izpreminja se prilastnikov rodilnik v pridevnik. (Primeri skladje §. 23.)

c) Včasih se rabi dajalnik namesto rodilnika za prilastek.

71. naloga. Dolgost življenja je kratka. Krasoto stvarjenja moramo občudovati. Pismo je namestnik govora. Morje je zakladnica soli. Varčnost se imenuje hči modrosti. Krčmar je potočil vedro vina. Mesar je kupil jarem vól. Bog je stvarnik svetá. Delavnost je dika življenja. Cesar Jožef II. je bi mož dobrega srca.

Poiščite rodilnikove prilastke!

72. naloga. Postavite namesto črtic primerne prilastke v rodilniku:

Naša zemlja ima podobo —. Na obéh stranéh — stoji Ljubljana. Dobri otroci so veselje —. Imam kup —. Prinesi hleb —! Prodaj mi koš —! Letošnje leto je prineslo obilico —. Zbrala se je truma —. Krdelo — se bliža. Jata — se pripodí.

73. naloga. Srečal sem hlapce sosedu. Berem pesmi Prešerna. Slišim glas sestre. Sinovi učitelja so služabniki kralja. Oko gospodarja pase konje. Kri raka je brez barve. Starši učiteljice so premožni. Marsikateri Slovenec razumi jezik Nemcev. Luč očes je lep dar nebes. Mleko kôz je zdravo. Hrvatov dežela je bogata. Njih gozdi hrastov redé črede svinj. Naletel sem na zalego gadov.

a) Postavljajte pred roditeljske prilastke pojasnilne besede!
N. pr. Srečal sem hlapce našega sosedu.

b) Izpreminjajte roditeljske prilastke v pridevnike!

74. naloga. Porabite v oklepajih stoječe besede za prilastke v dajalniku:

Nezmernost je sovražnica (zdravje). Mnogovrsten je vzrok (bolezen). Naš cesar je pravi oče (reveži). Babenbergovci so bili vladarji (Avstrijsko). Bodi varh (vdove)! Madjari so mejaši (Poljaki). Ulrik Kapeler je bil poveljnik (poslednja vojska). Grof Herman je bil poglavar (Slavonija). Jurčič je bil urednik („Slovenski Narod“). Starček je bil priča (čudni dogodki). Otroci naj bodo podpora (starši). Zvezda je sosedu (zvezda).

Prilastek s predlogom.

§. 55.

Ponavljajte §. 34!

Bogastvo iz odrtije se razbije. Plavanje proti vodi je težavno. Pot skozi življenje je kratka. Veselje v nebesih je večno. Gnojišče pod kapom je prava potrata.

Kako se vpraša po prilastku?

Pravilo: V prilastek služijo tudi samostavniki s predlogom. Tudi ti prilastki stojé tik samostavnika, ki ga pojasnjujejo.

75. naloga. Ljubezen do očetnjave je Avstrijancu kinč. Pare iz mlak so zdravju škodljive. Cesta skozi gozd je senčna. Anton Janežič je spisal slovnico za Slovence. Pokorščina do staršev bodi radovoljna! Človeku brez vere ni verjeti. Izgubil sem ključ od vrat. Ali si videl most nad potokom? Šege o Božici so različne. Potje na vse strani so ti odprti.

a) Poiščite prilastke s predlogi!

b) Razložite stavka po stavkovih členih! N. pr. Ljubezen—je osebek; do očetnjave—je prilastek s predlogom; je kinč—je dopovedek; Avstrijancu—je prilastek v dajalniku.

c) Razložite stavke po govornih razpolih!

Ponavljanje.

§. 56.

Pravilo: V prilastke nam rabijo:

1. pridevniki, 2. deležnike, 3. zaimki (kateri?), 4. številniki (kateri?), 5. samostavniki v rodilniku ali s kakim predlogom. Samostavniki prilastki imajo pogostoma še kak drug pridevek pri sebi.

e) Prislovno določilo.

§. 57.

Tam stoji stol. Jutri obhajamo tvoj god. Dež lije curkoma. Slavec lepo poje. Konjska griva je lahko kodrasta. Žrebe je jako živa žival. Glas raste gredé. Na pragu se repenči petelin. Ranjenec je stokal od bolečin.

Pravilo: Razen dopolnila in prilastka je tudi prislovno določilo nebitven stavkov člen. Prislovno določilo določuje glagolov in pridevnikov dopovedek in pridevnikov prilastek ter naznanja kje, kedaj, kako ali zakaj se nekaj dela ali godí. Včasih se snide po več določil.

Za določilo se rabijo:

a) prislovi, b) prvi (prislovni) deležnik sedanjega časa; c) samostavniki s predlogi, pa tudi brez predlogov.

Prislov.

§. 58.

Pravilo: Prislovi so nepregibne besede, ki naznanjujo, kje, kedaj ali kako se kaj dela ali godí. Znanijo torej kraj, čas ali način. Krajevni prislovi odgovarjajo vprašanju: kje? kam? kod? Sem spadajo:

Tu, tukaj, tam, tja, tod, drugje, drugám, drugod, nekjé, nekam, nekod, kjer koli, kamor koli, koder koli, nikjer, nikamor,

nikod, povsod, ven, semkaj, zvonaj (od zunaj), znotraj, nótri, gori, doli, zgoraj, spodaj, zdolaj, spredi, zadi, spredaj, zadaj, naprej, nazaj, zraven, blizu, poleg, proč, kvišku, strani.

Časovni prislovi odgovarjajo vprašanju: kedaj? kolikrat? koliko časa? Sem grédo: Včeraj, sinoči, davi, danes, zgodaj, zjutraj, zvečer, drevi, nocój, jutri, letos, lani (k letu), davno (zdavnaj), zdaj, **nekaj**, takoj, precej, skoro, že, še, še-le, vselej, vsikdar, zmerom, vedno, prej, tedaj, tačas, potom, potlej, **nikdar**, nikoli, zopet, večjidel, kmalu, včasih, napósled, doslej, odslé, večkrat, dostikrat, velikrat, drugič, z nova, neprenehoma, neprestano, zdržema, vékomaj, marsikdaj, malokdaj.

Pravilo: Prislovi načina kažejo, kakó se kaj dela ali godí. Taki so:

Brž, celó dà, dosti, dovolj, drugače, inače, jako, komaj (jedva), le, menj, mahoma, mendà, mordà, nalašč, nápak, naravnost, narazen, narobe, nekako, nekoliko, nenadoma, nikakor, pač, peč, počasi, pogostoma, polagoma, ponevedoma, popolnoma, posebe, prav, res, samotež, siloma, skoraj, skratka, skrivaj, sploh, tikoma, vedomá, vidoma, vkup (skupaj), v obče, vsaj, vsekako, vznak, zaporedoma, zamán, zastonj, zeló, zlasti.

Za načinovne prislove rabimo tudi pridevnike s končajem srednjega spola.

Opomnja: Nekateri pridevniki na **-ski** se rabijo tudi s končajem možkega spola za prislove; n. pr. moj brat govori **nemški**.

Pravilo. Razen krajevnih, časovnih in načinovnih prislovov razločujemo še:

a) **Vprašalne**: kje? kam? kod? (od kod — do kod); kdaj? obkorej? dokorej? doklejš? odklejš? kako? koliko? kolikrat? zakaj?

b) **Kazalne**: takó, toliko, tolikrat, zató, zatorej, zategadelj.

Stopnjevanje prislovov.

§. 59.

Sestra govóri glasno. Brat govóri glasneje. Stopi blizu! Pridi bližje!

Pravilo: Iz pridevnikov izpeljani načinovi prislovi se stopnjujejo kakor pridevniki.

Nepravilno se stopnjujejo:

dobro	— bolje	najbolje
dolgo, daleč	— dalje, delj	najdalje
mного (veliko)	— več	največ
malo	manje, manj, mènj	najmanje, najmanj najmenj
brž	prej	najprej
blizu	bližje	najbližje.

Predlog.

§. 60.

Katere besede imenujemo predloge?

Kateri predlogi se spregajo z rodilnikom?

Pravilo: Rodilnik zahtevajo tudi:

a) sestavljeni predlogi:

izmed, iznad, izpod, izpred, izza;

b) prislovi, ki stojé pred sklanjalnimi besednimi plemeni, opravljajo službo predlogov;

taki so: blizu, gledé, mimo, okoli, okrog (krog), poleg, prek, razven, razen, razun, tik, vštric (vštrit), znotraj, zraven, zunaj;

c) samostavniki, sami ob sebi ali sestavljeni,

namreč: dnu, konci (konec), kraj, takraj onkraj, mesto, namesto, sredi, (stran) tostran, onostran, vpričo, vrh, vsled, zárad, zaradi, zbog, zastran.

Prislovno določilo kraja.

§. 61.

76. n a l o g a. Sopara se vzdiguje kvišku. Solnce zahaja za gore. Ozka cesta pelje v nebesa. Krava molze pri gobci. Svetilnica visi nad mizo. Drava se izliva pod Osekom v Dunavo. Premičnice se sučejo okoli stalnic. Izpod gôr izvirajo potoki. Ob potokih rastejo vrbe. Bogu se nikamor ne moremo skriti. Tukaj gori se sučejo neznani svetovi. Kukavica je zgoraj pepe-

lasta. Nje zvanjani prst se dá naprej, nazaj obračati. Pometaj smeti izpred hiše! Cesta drži skozi gozd. Ptica skače z veje na vejo. Stare vrane ne pobirajo črvov blizu brane. Tik sreče nesreča preži. Konec vasi stoji za potom stara jablan. Tabor je stal sredi goščave.

a) Poiščite iz teh stavkov krajevna določila (najprej prislovna, potem po samostavnih s predlogi izražena)!

b) Razložite stavke po stavkovih členih!

c) Razložite stavke po govornih razpolih!

d) Napišite stavke s krajevnimi določili!

Prislovno določilo časa.

§. 62.

77. n a l o g a. Nesreča nikoli ne praznuje. Po storjenem delu počivaj! Slavec poje včasih vso noč. Ob solnčem vzhodu se vzbuja vse stvarjenje. Po zimi zamrznejo nekatere reke. Vse žive dni bodem pomnil ono nesrečo. Da bi ti solnce svetilo od zore do mraka! Vsako leto ima dvakrat enakonočje. Dne 21. marcija vzhaja solnce zjutraj ob šestih. Zima se začne 21. decembra. Takrat sije solnce osem ur. Kmalu pa se dnevi zopet nategnejo. Pridna gospodinja je pred dnem po konci.

O p o m n j a. Za prislovno določilo časa rabimo:

a) časovne prislove,

b) samostavnike s predlogi,

c) samostavnike s prilastki ali v rodilniku ali v tožilniku.

Prislovno določilo načina.

§. 63.

78. n a l o g a. Ta njiva je globoko prerahljana. Orel leta visoko. Majhen lonček nenadoma skipí. Predice naj tanko predejo. Gladko berite! Govórite na glas! Zastonj sem se trudil. Zrele jagode prijetno diše. Škrjanec poje leté. Laž hodi ob eneji nogi. Tvojih besed nikakor ne morem odobravati. Vestno uporabite zlasti čas svoje mladosti! Mačka se glasi mijavkaje. Gos se ziblje gredé. Delajmo z veselim srcem! Izvršba kakor pod 76.

Hiter konj dirja. Konj dirja hitro. Vesel pastir prepeva. Prepevajoč pastir je vesel. Pastir prepeva veselo. Naši vojaki so pogumni. Pogumni vojaki se ne bojé vojne. Naši vojaki se vojskujejo pogumno. Zvonik se vzdiguje visoko. Visoko streho je burja poškodovala. Nekatero gorovje je nad 2000 *m* visoko.

Hudo djanje se kaznuje. Ogenj hudo gospodari. Laški jezik govóri marsikateri Slovenec. Ta rokopis je laški. Marsikateri Slovenec zna laški. Srečno smo prišli domóv. Srečno pot sem voščil popotniku. Srečno je bilo détece.

Prepišite te stavke ter podčrtajte dopovedke enkrat, prilastke dvakrat, določila trikrat.

1. Opomnja. Za prislovno določilo načina rabimo včasih prvi deležnik sedanjega časa; zató mu pravimo prislovni deležnik.

2. Opomnja. Mati gre z otrokom na polje. Sveti Ciril je prišel s svojim bratom Metodijem med zahodne Slované.

Načinovnim določilom prištevamo tudi določilo društva ali vkupnosti.

Prislovno določilo vzroka.

§. 64.

a) Ves se tresem od strahú. Sodnika hvalijo zárad njegove pravičnosti. O dragoti umirajo ljudje za lakoto. Po sadu se drevo spozná. Ta mož je po obleki (sodeč) dimnikar.

b) Človek je ustvarjen za delo. Vojska se vojskuje za domovino.

c) Konj se brani s kopitom. Z boleznijo se telo slabí.

d) Iz lesa se dela različno orodje. Prstani se delajo večinoma iz čistega zlata.

Pravilo: Prislovno določilo vzroka naznanja: *a)* vzrok, *b)* namero, *c)* sredstvo (orodje) ali *d)* snov.

80. naloga. 1. Od šale glava ne bolí. 2. Žolna je, po svojej nogi plezavka. 3. Zidamo si hiše za stanovališča. 4. Kopač koplje z motiko. 5. Maslo se pripravlja iz smetane. 6. Trese se od veselja vsaka žila. 7. Savel je preganjal Davida iz zavisti.

8. Ogibljimo se prepira zaradi malih stvari. 9. Mlinsko kolo se goni z vodo. 10. Ženjica žanje s srpom. 11. Marsikatera bolezen pride po prehlajenji. 12. Tega ptiča poznamo po perji. 13. Vsled nove postave mora vsak sposobni državljan med vojake. 14. Obutev se dela iz usnja. 15. Hlapec se je s koso urezal. 16. Bik se brani z rogovoma. 17. Kljubu vsem svarilom se neporednež drži stare navade. Poiščite določila vzroka, namere, sredstva in snovi!

81. naloga. Tu se nad teboj razpenja staro sinje nebo. Le domá med svojimi ljudmi najdeš pravo srečo. Slavec se najraje drži kraj gozdov. Gnezdo si napravlja iz bilk blizu tal. Spodaj ima sivo perje. Med naukom sedite tiho! Brez zraka nikjer ne moremo živeti. Prvi starši so bili za svojo nepokorščino iz raja pregnani. Med dobrimi ljudmi je dobro živeti. Ali more kdo ob kruhu živeti? Iz ukaželjnosti smo to poučno berilo že štirikrat natanko prebrali. Skopost raste s kupom. Gospodar sedi ob nedeljah s svojo družino pod lipo. Iz tega meha nikdar ne dobiš moke. Slovenci so tujce vselej radi pod streho jemali. Izpod neba padajo sem ter tja izpodnebniki. Pridna gospodinja mora za pero skočiti čez plot.

a) Prepišite te stavke ter podčrtajte krajevna določila enkrat, časovna dvakrat, načinovna trikrat, vzročna štirikrat!

b) Razložite stavke po stavkovih členih!

c) Razložite stavke po govornih razpolih!

82. naloga. Človek se mora ravnati po ljudeh. Bolezen med ljudmi naj župan naznani okrajnemu oblastvu. Po naših ljudeh sem zvedel nesrečo. Gospod je potrdil Davida za kralja. Za kralja Štefana so se pokristijanili Madjari. V Pragi je grad za kralja. Za kralja so postavili nov grad. Zvon opominja k molitvi. Zvonjenje je nam opomin k molitvi. Na vse strani so ti potje odprti. Potje na vse strani so tebi odprti. Sopare iz mlak so škodljive. Iz mlak se vzdigujejo sopare. Iz prva se mi jo težko godilo. Ljubite Boga iz vseh svojih moči. Dajajte miloščino iz ljubezni do Boga! Iz morske pene delamo tudi lepотиje.

Določite stavke po stavkovih členih, posebno pazeč na samostavnike s predlogi.

Veznik in medmet.

§. 65.

Katere govorne razpole že poznate?

a) Mera in vaga v nebesa pomaga. Steblo se posuši, in zrno dozori. Med se liže, ker je sladek. Med je sladek; zató se liže. Ako ne teče, kapljá. Koder sonce teče, povsod se kruh peče.

b) Deček je zavpil: „O joj!“ Mlatiči mlatijo: pik! pok! pika! pok!

a) Vezniki so besede, ki vežejo stavkove člene in stavke. Vezniki so ali priredbeni: in, ter, tudi, ne le, ampak tudi, potém, napósled, -a, ali, pa, toda, vendar, — zakaj, kajti, sicer, zató, torej itd. ali podredbeni: kjer, koder, kamor, kedar (kadar), ko, kakor, nego, če ako, ker, da, da-si itd.

b) Medmeti so besede, ki naznanjajo dušne občutke ali pa posnemajo kake glasove; n. pr. ha ha! juhe! hopsasa! joj! o joj! gorjé! as! asa! ovbe! st! pst! haló! primaruha! put put! muc muc! — klip! klap! pif! paf! puf! plesk! resk! tresk! trlesk!

Pravilo: Besede našega govora ločimo v: imena, glagole in členke (partikule). Pod imena vrstimo: samostavnike, pridevnike, zaimke in številnike; členki (partikule) pa se ločijo v: prislove, predloge, veznike in medmete. Slovenščini služi tedaj devetero govornih razpolov ali besednih plemen, namreč:

1. samostavnik,	} imena.	} 5. glagol,	6. prislov,	} členki.
2. pridevnik,			7. predlog,	
3. zaimek,			8. veznik,	
4. številnik,			9. medmet,	

Imena in glagoli se mnogako pregibljejo, členki pa ne; zato pravimo imenom in glagolom pregibni, členkom pa nepregibni govorni razpoli.

30

Ponavljjanje in dostavki.

a) Osebek (subjekt).

§. 66.

a) Sosed je trgovec. b) Mokri se ne boji dežja. c) Vidva sta brata. Osem je število. d) Boga ljubiti je največja modrost. e) Skoraj še nikdar ni zajca ujel. A je črka. f) Pišem. Grmí. V cerkvi se moli. Pri sosedu mlatijo (ljudje.)

Pravilo: Za osebek nam rabijo:

a) samostavniki, b) pridevniki, c) zaimki in številniki, d) nedoločniki, e) vsaka druga beseda, pa tudi vsak zlog itd., če se o njem kaj dopoveduje. f) Osebek je skrit v dopovedku pri osebnih zaimkih, kedar se na nje naglas ne deva, pri brezosebnih, včasih tudi pri povratnih glagolih in takrat, kedar je osebek že iz zveze besed dosti znan.

a) Ženskih je skrb snage (Ženske skrbé za snago). Kamen a ne bode ostalo na kamenu.

b) Bolniku je treba zdravila. (Bolnik potrebuje zdravila). Zdi se mi. (Jaz ménim). Laži je plitvo dno. (Laž ima plitvo dno). Večno nam ni živeti. (Večno ne moremo živeti).

Pravilo: a) Osebek stopi navadno v tožilnik pri samostavnikih skrb, sram, groza i dr., kedar jih s pomožnikom „biti“ v rabo vzamemo; v nikalnih stavkih stoji osebek v rodilniku.

b) Osebek stopi v dajalnik:

1. pri samostavnikih treba, mar, žal, skrb, mraz, ime;

2. pri brezosebnih glagolih, kjer je oseba v dajalniku predmet djanja, n. pr. zdi, gnusi, studi, gabi, senja, mudi, pravi se;

3. kedar pomožnik „biti“ zastopa glagola: imeti in moči.

83. naloga. Pomaknite osebek v tožilnik ali v dajalnik: Lovec se ne boji (ni groza) strmečih skal. Vsak človek potrebuje (je treba) pouka. Učitelji skrbé (je skrb) za pouk. Kaznovan učenec se sramuje (je sram). Kaj maram (je mar) za lanski sneg. Denar ima polzek rep. Tega ne moremo prestati.

b) Dopovedek (predikat).

§. 67.

a) Raca je plavarica. b) Župan je star. Ključ je iz železa (železen). Nobena ptica ni brez peroti (brezperotna). Marsikateri človek je kratkih misli (kratkomiseln). Vrt je materin. Gozd je moj. c) Bog je. Cesar caruje. Drevo cvete. Žito se žanje. Mnogo ljudi je razgrinjalo svoja oblačila po poti. Veliko ljudi je poklicanih.

Kaj vemo o osebkü povedati?

Pravilo: Za dopovedek nam služijo:

a) samostavniki, b) pridevniki ali posestni zaimki, c) glagoli. Namesto dopovednega pridevnika stoji včasih samostavnik s predlogom, ali pa samostavnik s pridevnikom v roditelniku. Samostavnikov in pridevnikov dopovedek se veže z osebkom po vezilu.

Kateri glagoli nam služijo kot vezilo? Primeri §. 3 oblikosl.)

Pravilo: Kedar pomenja pomožnik „biti“, da bistvuje osebek, takrat je „biti“ samostalen glagol ter se ne rabi za vezilo.

Kedar kak določen ali nedoločen številnik pravi osebek pomakne v roditelnik ter prevzame sam njegovo službo, takrat se jemlje glagolni dopovedek v srednjem spolu v rabo, pridevni pa sploh s pravim osebkom v roditelnik prestopi.

84. naloga. (Primeri besedoslovje §. 29.)

Ta fant je rudečeličen. Nekateri človek je bistroumen. Ona-le deklica je črnooka. Ti si kratkoviden. Ta obleka je novomodna. Zajec je brzonog. Stari ljude so pogostoma brezzobi. Živad je neumna. Strijc je že priliten. Kotel je bakren. Senéne grablje so lesene. Prstan je zlat. Verižica je srebrna. Srajca je platnena. Miš ima vitko truplo. Noj ima hitre noge. Vrabec ima sivo rujavkasto barvo. Krt ima gosto dlako. Postrv ima bliščeče luske. Stari Slovani so imeli pogansko vero.

a) Prenaredite pridevnikove dopovedke v samostavnike v roditelniku ali v samostavnike s predlogom!

b) Pri zadnjih 6 stavkih postavite namesto dopovedka in dopolnila samostavnik v roditelniku s pomožnim glagolom biti.

Glagol.

§. 68.

Koliko naklonov je pomniti? (§§. 12., 14.) Kako se izobrazuje velelnik? (§. 13.) Kako razni deležnik? (§§. 14., 25.) Kako se razdeljujejo glagoli po pomenu? Kako z ozirom na trpež djanja? (§. 24.) Katere oblike se izobrazujejo iz sedanjikovega debela, katere iz nedoločnikove? (§. 25.)

Vrste glagolov.

a) nes-e-m — nes-ti, peč-e-m — peč-i (pek-ti), bi-j-em — bi-ti.

b) dvig-nem — dvig-no-ti (dvig-ni-ti);

c) gorí-m — gor-e-ti, molči-m — molč-a-ti, sliši-m — sliš-a-ti, bežím — bež-a ti;

d) hvali-m hval-i-ti;

e) dela-m — del-a-ti, or-je-m — or-a-ti, ber-e-m — br-a-ti, se-je-m — se-ja-ti;

f) kup-u-je-m — kup-ova-ti, kralj-u-je-m — kralj-eva-ti.

Pravilo: Po tem, kako se glagoli glasijo v nedoločniku, delimo jih na šest vrst. Samoglasnik ali zlog, ki veže koren z nedoločnikovo priponko ti, imenuje se vrstna spona. Glagolov koren z vrstno spono daje nedoločnikovo deblo.

a) Glagoli prve vrste pripenjajo priponko ti naravnost h korenu ter se končujejo v sedanjem času na em. Glagoli te vrste tedaj nimajo vrstne spona. *temno e va ova*

b) Glagoli druge vrste imajo vrstno spono no (ni), v sedanjiku nem. *ni veči*

c) Glagoli tretje vrste imajo vrstno spono e, za šumniki a, v sedanjiku pa-im. *ležiati*

d) Glagoli četrte vrste dobivajo vrstno spono i, v sedanjiku im.

e) Glagoli pete vrste dobivajo vrstno spono a, v sedanjiku am ali em.

f) Glagoli šeste vrste dobivajo vrstno spono ova (za mehкими soglasniki eva), v sedanjiku ujem.

Povejte glagolom pod a—f nedoločnikovo in sedanjikovo deblo!

85. naloga. Boleti, častiti, čutiti, darovati, govoriti, greti, grizti, igrati, imenovati, jezdit, kazati, kopati, korakati, krenoti, kriti, kričati, ležati, liti, loviti, meriti, mignoti, misliti, nagnoti, orati, pasti, prati, pihnoti piti, plavati, premišljevati, pričevati, reči, rediti, robiti, sedeti, streči, striči, svariti, točiti, tresti, trgati, trpeti, viseti, vladati, vprašati, zinoti, želeti.

a) Pastavite te glagole v sedanjik! Povejte, katere vrste je vsak glagol!

b) Postavite zaznamovane glagole v vse naklone!

c) Spregajte glagola: orjem, svarim!

d) Poiščite osebkove glagole!

e) Določite glagole v . . berilu po vrstnih sponah!

86. naloga. Snujte razširjene stavke v zaznamovanimi glagoli 85. naloge!

Pravilo: Nesestavljeni glagoli druge vrste so navadno dovršniki, nesestavljenji glagoli ostalih vrst pa nedovršniki.

Opomnja. 1. Sledeči glagoli II. vrste so po izimku nedovršniki: ciknoti, drgnoti, gasnoti, ginoti, rinoti, teknoti, toniti, utegnoti, venoti.

2. Dovršniki so naslednji glagoli I., IV. in V. vrste: dam, dém (denem), ležem, padem, rečem, sedem, sežem, vržem; — kupim, pičim, počim, pustim, ranim, rešim, skočim, stopim, storim, strelim, trčim; — končam, neham, jenjam, plačam, prodam, srečam.

87. naloga. Poiščite izmed glagolov 85. naloge dovršnike!

I. vrsta.

§. 69.

1. Pred-e-m — pres-ti (pred-ti), plet-e-m — ples-ti (nam. plet-ti);

2. nes-e-m — nes-ti, griz-e-m — griz-ti (ali gris-ti);

3. greb-e-m — greb-s-ti; sop-e-m — sop-s-ti, plev-e-m — ple-ti;

4. peč-e-m (nam. pek-e-m) — peč-i, sež-e-m — seč-i (nam. seg-ti);

5. (o)-žm-e-m—ože-ti, pn-e-m—pe-ti (nam. pn-ti—napeti);

6. ml-m(e)l(j)-e-m, zr-e-m — zreti (nam, zr-ti);

7. zna-m — zna-ti, ve-je-m — ve-ti, kri-je-m — kri-ti, ču-je-m — ču-ti.

Pravilo: Glagoli I. vrste pritikajo nedoločnikovo priponko **ti** neposredno enozložnim na soglasnik ali samoglasnik se končujočim korenem; zato se ta vrsta imenuje korenska.

Po korenskem končnem glasu je ta vrsta razdeljena na 7 razredov; koren se jim namreč končava na: 1. **d** ali **t**, 2. **s** ali **z**, 3. **b**, **p**, **v**, 4. **g** ali **k**, 5. **m** ali **n**, 6. **l** ali **r**, 7. kak samoglasnik.

Opomnja. Glagolom, katerim se deblo končava na **g** ali **k**, stapljata se ta glasnika **s** **t** v nedoločniku v **č**; v sedanjem času se pred **e** izpreminja **k** v **č**, **g** v **ž**. **D**, **t** in **z** v deblu prehajajo pred naklonilom **ti** v **s**; za **b** in **p** v deblu se pred **ti** vstavlja **s**.

Glagoli prvih treh razredov se spregajo po tem zgledu:

Koren: pred.

Sedanji čas. 1. oseba ednine: pred-e-m; 3. oseba množine: pred-ó (predejo).

Velelnik. 2. oseba ednine: pred-i; 1. oseba množine: pred-imo.

Deležniki. a) sedanjega časa: I. pred-é. II. pred-ó-č, a, e; b) tvorno preteklega časa: I. pred-ši, II. pred-e-l, dla, o;

c) trpno preteklega časa: pred-e-n, ena, o.

Glagolnik. pred-en-je; nedoločnik: pres-ti; namenilnik: pres-t.

Glagoli 4. in 5. razreda se spregajo po zgledu korenov

pek in pn

takó:

Sedanji čas. 1. os. edn.: peč-e-m, pn-e-m; 3. os. mn.: pek-ó (peč-e-jo); pn-ó; (pn-e-jo).

- Velelnik. 2. os. edn.: pec-i, pn-ì; 1. os. mn.: pec-i-mo, pn-i-mo.
- Deležniki. a) sedanjega časa: I. —, II. pek-ó-č, a, e, pn-é, pn-o-č, a, e;
 b) tvorno pret. časa: I. (s)pek-ši, (raz)pen-ši, II. pek-e-l, kla, o, pé-l, a, o;
 c) trpno pret. časa peč-e-n, éna, o, (raz)pé-t a, o.
- Glagolnik. peč-e-n-je, (raz)pe-t-je; nedoločnik: peč-i, pe-ti; namenilnik: peč, pe-t.

Opomnja. Glagol mōg ima v sedanjiku r namesto ž; morem — mogó (morejo).

Glagoli 6. in 7. razreda se spregajo po zgledu korenov:

zr in kri

takó:

- Sedanji čas. 1. os. edn.: zr-e-m, kri-je-m; 3. os. mn.: zr-ó (zr-e-jo), kri-jó (kri-je-jo).
- Velelnik. 2. os. edn.: zr-i, kri-j; 1. os. mn.: zr-i-mo, kri-j-mo.
- Deležniki. a) sedanjega časa: I. zr-é, kri-j-é, II. zr-o-č, a, e, kri-j-o-č, a, e;
 b) tvorno pret. časa: I. (o)zr-ši, (s)kri-vši, II. zr-l, a, o, kri-l, a, o;
 c) trpno pret. časa: zr-t ali zr-e-n, a, o, kri-t, a, o.
- Glagolnik. (cvr-t-je) zr-e-n-je, kri-t-je; nedoločnik; zre-ti, kri-ti; namenilnik: zre-t, kri-t.

88. naloga. Spregajte glagole: padem, pletem, grizem, dolbem, sopem, vržem, začnem, vzamem (velelnik: vzemi), žanjem, zaprem, žrem, pojem, vijem, čujem.

II. vrsta.

§. 70.

Glagoli II. vrste se spregajo po tem zgledu:

Sedanjikovo deblo: dvign.

Nedoločnikovo „ dvigno.

Koren?

Sedanji čas. 1. os. edn.: dvign-e-m; 3. os. mn.: dvign-ó (dvign-e-jo).

Velelnik. 2. os. edn.: dvign-i; 1. os. mn.: dvign-i-mo.

Deležniki. a) sedanjega časa: I. (ven-é), II. (ven-ó-č);
b) tvorno pret. časa: I. dvigno-vši, II. dvigno-l, a, o;
c) trpno pret. časa: dvign-e-n, ena, o.

Glagolnik. dvign-en-je; nedoločnik: dvigno-ti (dvigni-ti);
namenilnik: dvigno-t (dvigni-t).

Opomnja. 1. Glagolom te vrste, ki pomenjajo kako stanje, ni navaden deležnik trpno pret. časa; zato ne pišite: zmrznen, usehnen, ampak: zmrzel (človek), (usehel) (grm).

2. Pazite! Trpno pretekli deležnik se ne glasi: dvigno-n, ampak: dvign-e-n.

89. naloga. Spregajte glagole: pahnem, piknem, poknem!

III. vrsta.

§. 71.

Glagoli III. vrste razpadajo na dva razreda. V prvi razred spadajo glagoli: štejem, smem, grejem, spejem, umem (imam). Ti se spregajo kakor glagoli I. vrste sedmega razreda; glagol imam se sprega takó:

Sedanji čas. Im-a-m — im-a-jo: velelnik: im-e-j — im-e-j-mo; deležnika sedanjega časa: imaje, imajoč: deležnika tvorno pret. časa: I. —, II. imel, a, o; deležnik trpno pret. časa: imet (ali imén), a, o; glagolnik: imetje (ali imenje); nedoločnik: imeti; namenilnik: imet.

Drugi razred obsega glagole, kateri imajo vrstno spono e (za šumniki a), v sedanjiku pa im.

Ti se spregajo takó:

Sedanjikovo deblo: želi.

Nedoločnikovo „ žele.

Koren?

Sedanji čas. 1. os. edn.: želi-m; 3. os. mn.: želé (željjo).

Velelnik. 2. os. edn.: želi; 1. os. mn.: želimo.

- Deležniki. a) sedanjega časa: I. želé, II. želé-č.
b) tvorno pret. časa: I. (za)žele-vši, II. želel.
c) trpno pret. časa: žele-n.
- Glagolnik. žele-n-je; nedoločnik: žele-ti; namenilnik: žele-t.

Opomnje. 1. Glagol vidim, -eti se v velelniku nadomestuje z glagolom: gledam -ati.

2. Glagol hočem-hoteti se sprega takó:

Sedanji čas. hočem, hočejo (hoté) ali čem, čejo (hté).

Velelnik. hoti-, hotimo.

- Deležniki. a) sedanjega časa: I. hoté (hté), II. hoteč, a, e, (hteč);
b) tvorno pret. časa: I. — II. hotel, ela, o, (htel, a, o);
c) trpno pret. časa: hoten, ena, o.

Glagolnik. hotenje; nedoločnik: hoteti; namenilnik: hotet.

Z nikalnico **ne** zrašča v nočem (nečem).

3. Bogateti, zeleneti, črneti, zarudeti, rumeneti, otemneti, drveneti, ostekleti itd. so začenjalni glagoli, ter jim ne rabi trpno pret. deležnik; zató: ozelenel travnk, ogorelo lice.

90. naloga. Spregajte glagole: živim, trpim, vidim, ječim, tičim.

IV. vrsta.

§. 72.

Glagoli IV. vrste imajo vrstno spono **i**, v sedanjiku **im**.

Spregajo se po tem zgledu:

Sedanjikovo deblo: hvali.

Nedoločnikovo " "

Sedanji čas. 1. os. edn.: hvali-m; 3. os. mn.: hvali-jo (hvalé).

Velelnik. 2. os. edn.: hvali; 1. os. mn.: hvali-mo.

- Deležniki. a) sedanjega časa: I. hvalé, II. hvalé-č;
b) tvorno pr. časa: I. (po)hvali-vši, II. hvali-l, a, o;
c) trpno pret. časa: hvalj-e-n, ena, o.

Glagolnik. hvalj-e-n-je; nedoločnik: hvali-ti; name-nilnik: hvali-t,

Opomnje. 1. Glagoli IV. vrste privzemajo za trpno pret. deležnik po odbitej nedoločnikovej končnici pritiklino **en, ena, o**; pri tem se jim izpreminja zadnji soglasnik s sponinim **i**, in sicer: **di v j, ti v č, sti v šč, si v š, zi v ž, li in ni v lj in nj, ri**, če nima še drugzega soglasnika pred seboj, v **rj**; za ustniki **b, p, m, v** se vtika **lj** namesto sponinega **i**. Z goštnikom **j** in s šumniki zrašča sponin **i** popolnoma. N. pr.

sodi-ti	—	sodi-jen	—	soj-en	—	sojen,
omlati-ti	—	omlati-en	—	omlač-en	—	omlačen,
pusti-ti	—	pusti-en	—	pušč-en	—	puščen,
kosi-ti	—	kosi-en	—	koš-en,	—	košen,
pokazi-ti	—	pokazi-en,	—	pokaž-en,	—	pokažen,
hvali-ti	—	hvali-en	—	hvalj-en,	—	hvaljen,
rani-ti	—	rani-en	—	ranj-en	—	ranjen,
stvari-ti	—	stvari-en	—	stvarj-en	—	stvarjen,
svari-ti	—	svari-en	—	svarj-en	—	svarjen,
poostri-ti	—	poostri-en	—	poostr-en	—	poostren,
odobri-ti	—	odobri-en	—	odobr-en	—	odobren,
ljubi-ti	—	ljubi-en	—	ljubl-j-en	—	ljubljen,
utopi-ti	—	utopi-en	—	utopl-j-en	—	utopljen,
lomi-ti	—	lomi-en	—	lomlj-en	—	lomljen,
polovi-ti	—	polovi-en	—	polovlj-en	—	polovljen,
doji-ti	—	doji-en	—	doj-en	—	do-jen,
uči-ti	—	uči-en	—	uč-en	—	učen,
trešči-ti	—	trešči-en	—	trešč-en	—	treščen,
suši-ti	—	suši-en	—	suš-en	—	sušen,
množi-ti	—	množi-en	—	množ-en	—	množen.

(Prim. glasoslovje §. 5.)

2. Nekateri glagoli se upirajo tem pravilom; trpno pretekli deležnik glagolov: zapečatiti, izpriditi, zmotiti se glasi: zapečaten, izpriden, zmóten.

Kako se razločujejo glagoli II. in IV. vrste v trpno preteklem deležniku?

91. naloga. Spregajte glagole: raniti, učiti, stisniti!

V. vrsta.

§. 73.

Glagoli V. vrste imajo vrstno spono **a**, v sedanjiku **am** ali **em**; delé se na štiri razrede.

Prvi razred obsega glagole, ki obdržujejo **a** po vseh izpremembah; spregajo se po tem zgledu:

Sedanjikovo deblo: plava.

Nedoločnikovo „ „

Sedanji čas. 1. os. edn.: plava-m; 3. os. mn.: plava-jo.

Velelnik. 2. os. edn.: plava-j; 1. os. mn.: plava-j-mo.

Deležniki. a) sedanjega časa: plavaje, II. pla-va-jo-č;
b) tvorno pret. časa: (pre)plava-vši, II. plava-l;
c) trpno pret. časa: plava-n, ana, o;

Glagolnik. plava-n-je; nedoločnik: plava-ti; namenilnik: plava-t.

Drugi razred obsega glagole, ki se v sedanjiku končavajo na **em**; spregajo se takó:

Sedanjikovo deblo: klici.

Nedoločnikovo „ klica.

Sedanji čas. 1. os. edn.: klič-e-m; 3. os. mn.: klič-ó (klič-e-jo).

Velelnik. 2. os. edn.: klič-i; 1. os. mn.: klič-i-mo.

Deležniki. a) sedanjega časa: I. klič-é, klič-ó-č;
b) tvorno pret. časa: I. (po)klicavši, II. klica-l;
c) trpno pret. časa: klica-n, ana, o.

Glagolnik. klica-n-je; nedoločnik: klica-ti; namenilnik: klica-t.

Opomnja. Pred sedanjikovim **em** se deblo mnogovrstno izpreminja: 1. goitniki **k**, **g**, **h** in sikavci **c**, **z**, **s** prehajajo z **i** v sorodne šumnike **č**, **ž**, **š**, **sk** pa v **šč**; n. pr.

Jok-a-ti — joki-e-m — joč-em, klic-a-ti, klici-em — kličem, dih-a-ti — diš-em, pis-a-ti — piš-em, isk-a-ti — iščem.

2. Pred **em** prehaja **di** v **j**, **ti** pa v **č**; n. pr. glod-a-ti — glodi-em — gloj-em, met-a-ti — meti-em — meč-em.

3. Za ustniki **b, p, m, v** se pred **em** vtika **lj** namesto **i**;
n. pr. zib-a-ti — zibi-em — zibl**lj**-em, kop-a-ti — kop**lj**-em,
drem-a-ti — drem**lj**-em, dev-a-ti — dev**lj**-em.

4. V ta razred spadajo tudi glagoli: kl-a-ti — koli-em —
koljem, or-a-ti—ori-em—orjem, (po)sl-a-ti — (po)šljem, stl-a-ti —
steljem.

Opomnja. Glagoli tega razreda se pregibljejo tudi po
zgledu prvega razreda; vedno po zgledu „klicati“ se spregajo
zgoraj pod 4 imenovani glagoli, dalje glagoli, katerim se nedo-
ločnikovo deblo končava na **ca, za, sa** in glagoli: iskati, lagati,
metati; n. pr. dih-**am** ali diš-**em**, jok-**am** ali joč-**em**, zib-**am** ali
zibl**lj**-**em**.

Pravilo. Tretji razred obsega glagole:

Ber-e-m — bra-ti, per-e-m — pra-ti, žen-e-m — gna-ti,
zov-e-m — zva-ti, žg-e-m — žga-ti, tk-e-m (tka-m) — tka-ti.

Sedanjikovo deblo: per.

Nedoločnikovo „ pra.

Sedanji čas. 1. os. edn.: per-e-m; 3. os. mn.: per-ó (per-e-jo);

Velelnik. 2. os. edn.: per-i; 1. os. mn.: per-i-mo;

Deležniki. a) sedanjega časa: I. per-é, II. per-ó-č;

b) tvorno pret. časa: I. (o)pra-vši, II. pra-l;

c) trpno pret. časa: pra-n, ana, o.

Glagolnik. pra-n-je; nedoločnik: pra-ti; namenilnik:
pra-t.

Pravilo. Četrty razred obsega glagole, katerim se nedo-
ločnikovo deblo končava na **a**, sedanjikovo pa na samoglasnik:

n. pr. bljuva-ti — blju-je-m, kljuva-ti — klju-je-m, kova-ti —
ku-je-m, pljuva-ti — plju-je-m, rova-ti — ru-je-m, seja-ti — se-je-m,
sija-ti — si-je-m, smeja-ti se — sme-je-m se, trova-ti — tru-je-m,
ščuva-ti — šču-je-m.

Sedanjikovo deblo: ku.

Nedoločnikovo „ kova.

Sedanji čas: 1. os. edn: ku-je-m,

3. os. mn.: ku-j-ó (ku-je-jo),

- Velelnik. 2. os. edn.: ku-j,
1. os. mn.: ku-j-mo.
- Deležniki. a) sedanjega časa: I. ku-j-é,
II. ku-j-o-č;
b) tvorno pret. „ I. (s-)ková-vši,
II. kova-l;
c) trpno „ „ kova-n, ana, o.

Glagolnik: kava-n-je; nedoločnik: kova-ti; namenilnik:
kova-t.

Opomnja: 1. Glagol dajati se prega v sedanjiku ali po
1. ali po 4. razredu te vrste; zató daja-m ali da-je-m.

2. Poleg oblik: blju-je-m, klju-je-m itd. so navadne tudi;
blju-va-m, klju-va-m itd.

92. naloga. Spregajte glagole: pitam, zibljem, žgem,
sejem!

VI. vrsta.

Pravilo: Glagoli te vrste dobivajo vrstno spono ova (za
mehkimi soglasniki eva), v sedanjiku -ujem.

Sedanjikovo deblo: daru.

Nedoločnikovo „ darova.

Sedanji čas. 1. os. edn.: daru-je-m,
3. os. mn.: daru-jo (dar-u-je-jo).

Velelnik. 2. os. edn.: daruj,
1. os. mn.: daru-j-mo.

Deležniki. a) sedanjega časa: I. duru-jé,
II. daru-jo-č;
b) tvorno pret. „ I. (po)darova-vši,
II. darova-l;
c) trpno „ „ darovan, ana, o.

Glagolnik: darova-n-je; nedoločnik: darova-ti; name-
nilnik: darova-t.

93. naloga. Spregajte glagole: prepisujem, plačujem,
varujem, verujem!

Posebna sprega.

Š. 75.

Glagoli: biti, iti, dati, jesti, vedeti imajo posebno sprego, in sicer:

Sedanji čas.

Ednina.

1. os. sem
2. " si
3. " je

je-m
je-š
je

ve-m
ve-š
vé

Dvojina.

1. " sva, sve
2. 3. " sta, ste

je-
jes-

ve-
ves-
} va, ve
} ta, te

Množina.

1. " smo
2. " ste
3. " sto

je-
jes-
je-dó

ve-
ves-
vedó.
} mo
} te

Velelnik.

Ednina.

2. 3. " bodi

je-j

vedi

1. os. bod-i-va, ve	id-i-				ved-i-	va, ve	
2. 3. " bod-i-ta, te	id-i-				ved-i-	ta, te	
1. " bod-i-mo	id-i-				ved-i-	mo	
2. " bod-i-te	id-i-				ved-i-	te	
I. —	gred-é, id-é				ved-é		
II. bodoč, a, e	gred-o-č, id-o-č,				ved-o-č		
I. bi-vši	(pri)šed-ši				(z)vede-vši		
II. bi-l, a, o	šel, šla, šlo				ved-el, ela, o		
trp. del. (pre)bi-t, a,	(na)jid-en, [najd-en],	ena, o	da-n		(iz)ved-e-n		
bi-t-je	—				ved-e-n-je		
bi-ti	iti				vede-ti		
(izne)bi-t	—				ved-e-t.		
Dvojina.							
	da-j-				je-j-		
	da-j-				je-j-		
Množina.							
	da-j-				je-j-		
	da-j-				je-j-		
Deležnika sedanjega časa.							
	—				jed-é		
	—				jed-o-č		
Deležniki preteklega časa.							
	da-vši				(po)jed-ši		
	da-l				jed-el, dla, o		
					je-l, a, o		
					(po)jed-e-n		
Glagolnik.							
	da-n-je				jed-e-n-je		
Nedoločnik.							
	da-ti				jes-ti		
Namenilnik.							
	da-t				jes-t		

Opomnja. 1. Sestavljenke pomožnikom **biti**, namreč: dobiti, iznebiti, prebiti, zabiti se pregibljejo navadno po IV. vrsti, samo da se glagolu prebiti trpni deležnik glasi: prebit, a, o.

2. Glagolu **iti** se glasi prihodnik: pojdem, pojdeš itd., ki ima tudi svoj pravilni velelnik: pojdi.

Druge sestavljenke: dojdem (doidem), izidem, najdem, poidem, preidem, pridem, snidem se, zajdem ali zaidem — ravnajo se popolnoma po zgledu **iti**. Zató se jim glasi pretekli deležnik I.: došedši, izšedši, našedši, sešedši se itd.; in II.: došel, našel, pošel, prešel, sešel, zašel.

Razločujte pojdem in poidem! (Živež poide.)

3. Kadar se glagol **jém** sestavi s predlogom **s**, dobiva zarad lažje izreke **n** namesto **j**; snem — snesti — snedel.

4. V sestavah se glagolu **ved** velelnik poleg pravilnega **vedi** glasi tudi: **vej**; n. pr. zapovedi ali zapovej.

94. naloga. Spregajte glagole: dobiti, najti, sniti se, zvedeti.

Dovršni in nedovršni glagoli.

§. 76.

a) Stiskam — stisnem, suvam — sunem; nesem — odnesem, učim — naučim;

b) rečem — izrečem; kupim — nakupim;

c) strelim — streljam, požrem — požiram;

d) udárim — bijem, ujamem — lovim?

e) grem — hodim — hojevam, nesem — nosim — noševam.

Pravila: a) Iz nedovršnika se napravi dovršnik, ako se, kjer je mogoče, postavi v drugo vrsto, ali ako se v izvirnej obliki stestavi s predlogom.

b) Dovršnik ostane nedovršnik tudi po sestavi s predlogom.

c) Dovršnik dobí nedovršni pomen, ako se pomakne v višjo vrsto, da se na glasu okrepi ali da se podaljša.

d) Nekateri glagoli imajo posebne oblike za dovršni in za nedovršni pomen.

e) Nedovršniki so: 1. vršilni, ki znanijo sploh trpež djanja; 2. opetovalni, ki kažejo večkratno djanje; 3. ponavljalni, ki naznanjajo, da se opetovano djanje zopet in navadno godi in pogosto ponavlja.

95. naloga. Pretvorite sledeče glagole v dovršnike: vlečem, predem, vijem, grabim, sekam, slišim, kličem, trgam, berem, klečim, delam, lovim, pijem, jém, lomim, ženem letím. N. pr. izvlečem, poklekнем.

96. naloga. Pretvorite sledeče glagole v nedovršnike: izgovoriti, ogledati, ozreti, zmrznoti, skočiti, pahnoti, pokriti, prekleti, pihnoti, vzdignoti, končati, plačati, prodati. N. pr. izgovarjati.

97. naloga. Razločujte dovršnike od nedovršnikov: storiti, delati, udariti, ujeti, metati, obljubiti, reči, biti, obetati, govoriti, praviti, vreči, loviti.

98. naloga. a) Postavite sledeče glagole v VI. vrsto: zadelati, povprašati, obrezati, napolniti, obiskati, izplačati, srečati, premagati, obdelavati;

b) sledeče postavite v V. vrsto: iznesti, napojiti, ocediti, razcvesti, požreti, prikloniti, užiti, naviti, ogreti, pihnoti, pahnoti, odpustiti, sestiti, odpreti, ošteti, umreti, napeti, mahnoti, stegnoti, sklenoti (sklepniti), ponoviti;

c) sledeče postavite v V. in VI. vrsto: vrnem, priporočim, premislim, okopljem.

Raba dovršnih in nedovršnih glagolov.

§. 77.

a) Cirkniško jezero se vsako leto posuši. Roka roko umije. — Ustavi se kmalu koló življenja. Jaz pojdem v Ljubljano. (Dolgo smo imeli lepo vreme); na enkrat nam oblak nebo skrije.

b) Hlapec obrača senó. — Vino razveseljuje človeku srce. Začnite se obuvati! Nehajte pisati! — Okno gre odpirat. — (Odpri okno!) Ne odpiraj okna!

a) **Dovršniki** v sedanjiku nam služijo:

1. kedar pripovedujemo, da se godí večkratno djanje vsakokrat posebe, ali da je vsak čas enako veljavno, posebno v pregovorih;

2. kedar naznanjamo s sedanjikovo obliko prihodnje djanje, to pa zlasti pri glagolih, ki so sestavljeni s predlogom **po** ter pomenjajo kako premikanje;

3. poleg nedovršnikov, kedar kako preteklo dogodbo v sedanjost pomaknemo, da se nam bolj živo pred oči postavi.

b) **Nedovršniki** nam služijo:

1. kedar odgovarjamo vprašanju: **kaj delaš?**

2. kedar zaznamujemo večkratno ali ponavljajoče se djanje;

3. kedar je v stavku eden izmed glagolov: **jeti, začeti, pričeti, jenjati, nehati**;

4. za namenilnik po glagolih premikanja;

5. pri nikalnem velelniku.

99. naloga. Kaj hočeš danes popoldne delati? Danes hočemo še počivati. Ali se še niste spočili od včerajšnega pota? Solnce vsak dan priplava izza gôr. Počasi se daleč pride. Človek veliko pretrpi na svetu. Preoster nož se hitro skrha. Sladko spanje razpodí človeku tužne misli. V nedeljo pojdem v cerkev. Vse veselje v kratkem mine. Jaz te opomnim, ko bi ti pozabil. Bog plačuje in kaznuje. Žito jame polegati. Sadje je jelo dozorevati. Solnce vzhaja in zahaja. Žaba ni nehala napihovati se. Otroci so šli jagod nabirat. On se pride obuvat. Vzdigni to breme! Ne vzdiguj pretežkega bremena! Povej to povest materi. Ne pravi materi te povesti. Hlapci prijezdijo, konje napajat. Deklice pripojejo na polje žet.

a) Poiščite dovršnike in nedovršnike ter povejte pri vsakem, zakaj se rabi.

b) Storite prav tako pri glagolih v . . . berilu!

Velelnik.

§. 78.

Mladi starega spoštuj! Dete, ne se bati! Danes mi ne boš delal. Lice naj bo živo ogledalo tvojih misli.

Pravilo: Velelnik se nadomestuje:

1. z nedoločnikom, 2. s prihodnim časom, 3. z želelnikom, da se povelje izreče v prijaznejšji in menj osornej obliki.

100. naloga. Namestuje velelnike z drugimi oblikami: Bratec, ne jokaj se! Ubogaj me! Nikdar ne obkladajte šibkih otrok s težkim delom! Ne prisegajte po krivem! Ne nosi zamere v svojem srci! Bog obvaruj naša polja pogubne toče! Zdravi ostanite!

Trpna oblika.

§. 79.

Katera oblika je trpna?

Pravilo: a) Trpno obliko nadomestujemo najraje z glagoli tvorne oblike, zlasti takrat, kedar imenujemo osebek, ki kaj dela in katerega djanje prehaja na kak predmet.

b) Kedar pa naznanjamo, da osebek ne dela sam, marveč da neko tuje djanje tako rekoč trpi, pa ne imenujemo osebe ali reči, od katere to djanje izhaja, tedaj umerimo glagolu trpni pomen.

Samo prehodne glagole moremo devati v trpno obliko; to pa:

1. če se jim pridene povratni zaimek se,

2. če se trpno preteklemu deležniku dodá pomožnik „biti“.

101. naloga. Dekla peče kruh. Vinogradnik sadí trto. Kmetič znaša snopje na ramah. Fantič jé kruh. Danes plešejo svatje. Nekemu kmetu je tat po noči ukradel najboljšega konja. Gospodar seje zrnjiče s pestjo. Ljudjé molijo v cerkvi.

a) Izpremenite te stavke v trpne s pomočjo povratnega zaimka! (Osebek tvornega stavka izpuščajte!)

b) Postavite trpne stavke v pretekli in prihodni čas!

102. naloga. a) Snujte stavke v sedanjem, preteklem in prihodnem času s temi deležniki:

klican, vabljen, tepen.

b) Poiščite iz 80. in 81. naloge stavkov v trpnej obliki.

c) **Dopolnilo.**

§. 80.

Kaj je dopolnilo? Kateri govorni razpoli se rabijo za dopolnilo? V katerih sklonih utegne biti dopolnilo.

a) Vadi se pisati (pisanja)! Sila učí moliti (molitev).

b) Dete še ne more hoditi. Ali mi utegnete pokazati pot? Ali smem skakati po travniku? Tega oblačila nečem nositi. Jaz moram delati. Daj se očetu poučiti.

Pravilo: a) Za dopolnilo nam rabi tudi nedoločnik.

b) Kedar pa je nedoločnik v zvevi z glagolom morem ali utegnem, smem, hočem (nečem), moram, dam, tedaj nedoločnik ni dopolnilo, marveč dopovedek, óni glagoli pa vezila.

103. naloga. Gospodu kaže molčati. Pes pomaga lovcu loviti. Dal sem si napraviti novo suktnjo. Slišim zvoniti. Hišo mora zidati mož. Zemlja ne more več popiti obilne vode. Popotnik ne vé, kam obrniti se. Strahov se bati je nespametno. Ne utegnem nikamor iti. Ne dovoli bolniku jesti težkih jedil. Razumeti resnice božje je dar božji. Lenuh neče delati. Upam se nekaj počiti. Ne daj se zapeljati v slabo društvo. Sram te bodi brez dela postopati! Brez dela postopati je vsacemu sramota. Spartanci so znali z malo besedami mnogo povedati. Spartanci se niso smeli razvaditi z nasladnimi jedili.

Poiščite nedoločnike:

a) ki so osebki, b) dopovedki, c) dopolnila.

d) e) **Prilastki in določila.**

§. 81.

Kateri govorni razpoli služijo v prilastke? Kolikero določil je razločevati? S katerimi besednimi plemeni se izrazujejo?

104. naloga a) Izpišite prilastke iz 104 naloge!

b) Razločujte v. 45. in 46. nalogi dopolnila od določil.

Besedni red v golem in v razširjenem stavku.

§. 82.

a) Jabolko visi. Razvada je bolezen. Vriskam. Daj mi kruha!

b) Učitelj hvali učenca. Očetov blagoslov zida otrokom hiše. Smrt ozdravi človeka vseh bolečin.

c) Materina beseda je pravo zrcalo vsakega ljudstva. Otroci naj bodo podpora staršem (staršev). Ljubezen do očetnjave je Avstrijancu kinč.

d) Ti si ga poslušal. On ga je poslušal.

e) Dobro mu je. Je li to resnica?

f) Fant ne piše lepo. To ne bi bilo prav.

g) Popotniki smo na zemlji. Med cvetje se skrivajo tudi strupene kače.

Pravilo: Vrsta ali red, po katerem se vrste besede v stavku, imenuje se besedni red ali besedosledje.

a) Osebek stoji navadno na prvem mestu, dopovedek pa na drugem; vezilo ali kopula se devlje med osebek in dopovedek. Kedar je osebek v glagolu skrit, stopi glagolov dopovedek na prvo mesto.

b) Dopolnila se devajo za tisto besedo, katerej se dodana v dopolnjevanje; dajalnikovo dopolnilo stoji pred tožilnikovim, tožilnikovo pred roditeljskim.

c) Pridevniki prilastki stojé pred svojim imenom, samostavniki pa za njim.

d) Krajša breznaglasna oblika osebnih zaimkov (me, te, se, ga, je, mi itd.) stoji sploh med pomožnikom in glagolom ali med osebkom in dopovedkom; samo sedanjиков pomožnik 3. edninske osebe je in pa oblike **bom**, **boš**, **bo** imajo breznaglasne osebne zaimke vedno pred seboj.

e) Breznaglasnice (sem, si, je itd., bom, boš itd., čem, češ itd.), besedica **bi** in krajše oblike osebnega zaimka ne začinjajo stavka; glagol **sem** stoji na prvem mestu le takrat, kedar mu sledi vprašalni **li** ali kedar ni pomožnik.

f) Nikalnica ne stoji vselej pred svojim glagolom ter odrine načinovno določilo za glagol; kedar se snide z besedico *bi*, stopi navadno pred njo.

g) Kedar se glavna misel ne opira na osebek, ampak na kateri drugi stavkov člen, stopi ta na prvo mesto.

C. Zloženi stavki.

§. 83.

Smrt kosí. Smrt kosí vse od kraja. — Smrt ne pokosí le starosti, ampak smrt postrelí tudi mladino. Smrt kosí, a nikdar ne izbira. Lažnjivcu nikdo ne verjame; vrh tega se lažnjiva usta tudi Bogu studijo. Kdor laže, temu nikdo ne verjame. Pomlad je lep čas, katerega ima vsak rad zato, ker nam prinaša mnogo veselja.

Pravila: Stavki so ali enoviti (prosti) ali zloženi; enoviti stavki so ali goli ali razširjeni.

Zložen stavek je sestavljen iz dveh ali več enovitih stavkov, ki so zvezani v eno celoto. Stavek, ki sestoji samo iz dveh stavkov, je enovito zložen stavek.

Deli zloženih stavkov so ali glavni (samostalni), ali pa glavni z zavisnimi (stranskimi) stavki.

Glavni stavek pa je vsak stavek, kateri sam ob sebi dopoveduje celo misel, ter je sam ob sebi razumljiv.

Zavisni stavek pa je tak stavek, kateri samo z glavnim stavkom vred izrekuje celo misel.

V eno celoto zbrani stavki morajo se gledé obsežka strinjati; stavki zeló drugačnih misli se ne morejo zlagati.

105. naloga. Kopriva ne pozebe. Sloga je od Boga. Vrana vrani oči ne izkljuje. Kokoš vse razbrska; enako dela zapravljevka. Jabolko ne pade daleč od jablani. Človek kaže v mladosti, kaj bo v starosti. Sreča je opotočna. Kdor dolgo izbira, (ta) izbirek dobí. Pomislite, da je minljivo vse na svetu. Da Bog za nas skrbi, to nas tolaži vse žive dni.

a) Razločujte, so li ti stavki enoviti, ali zloženi!

b) Poiščite v zloženih stavkih glavne stavke!

I. Enovito zložen stavek.

a) Priredje.

§. 84.

Človek obrača, Bog obrne. Steblo se posuši, in zrno dozori. Niti bodi med, niti bodi jéd (strup)! Bog ne gleda besed, ampak on gleda srcé. Vsa telesa so težka; zató pada tudi najdrobnejši prah k tlom.

Pravilo: Zložen stavek, ki sestoji iz samih glavnih stavkov, je priredno zložen stavek ali priredje. Iz dveh glavnih stavkov sestoeče priredje se imenuje enovito priredje.

Glavna stavka se ali brez veznika postavita drug poleg drugega, ali pa ju veže kak veznik.

Razmerje med glavnima stavkoma je trojno: ali sta sorodnega, ali protivnega pomena, ali pa izreka eden vzrok veljavnosti drugega.

Priredje je tedaj ali vezalno, protivno ali sklepalno zloženo.

Veزالno priredje.

§. 85.

Veزالno priredje se združuje ali brez vezi, ali po teh veznikih: in (i), (pa) in pa, ter, tudi, ali, ne le-ampak tudi, ne samo-ampak tudi, ne le-temveč tudi, ne-ne, ni-ni, niti-niti, tako-kakor, potém, potlej, na to, v tem, vrh tega, napósled, zdaj-zdaj, nekaj-nekaj, nekoliko-nekoliko, včasih-včasih, namreč, zlasti, posebno (sosebno, osobito).

Stavka vezalnega priredja se ločita drug od drugega z vejico; če sta daljša, deva se med nju podpiče.

O p o m n j a.

1. Pred veznikom **in** in pri vseh podvojenih veznikih stoji tudi med daljšima stavkoma samo vejica.

2. Kateri vezalni vezniki se rabijo tudi kot prislovi?

106. naloga.

Zvežite sledeče enovite stavke po dva in dva v enovita priredja:

Dežuje. Solnce sije (zdaj-zdaj). — Ne prevzemi se v sreči! Ne ponižuj se v nesreči! (Niti-niti.) — Naša zemlja ima podobo krogle. Druga nebesna telesa so okrogla (tudi). — Mraz me trese. Vročina me kuha (včasih-včasih). — Prepelica se hrani s semenjem. Črvi so ji po godu (ne le- ampak tudi). — Raca je plavarica. Trije prednji prsti so zvezani s plavno pečico (namreč). — Krompir je kruh ubožcem. Gospoda ga rada je (tudi).

Protivno priredje.

§. 86.

Duša je neumrljiva, telo pa je umrljivo. Zajec še dosti dobro voha; samo vid mu nič kaj posebno ne služi.

Protivnopriredjese združuje ali brez vezi, ali po tehle veznikih: a (ali), pa, pak, toda, le, samo, vendar, ne-ampak, ne-nego, ne-temveč, ali-ali, sicer, drugače, inace.

Stavka protivnega priredja se ločita drug od drugega z vejico; kedar sta daljša, deva se med nju podpičje.

O p o m n j a. Veznik **ali** je protiven, če se dá zameniti z **a**, vezalen pa, ako se more zameniti z **in**.

107. naloga. Zvežite sledeče enovite stavke v enovita priredja:

Volja je dobra. Meso je slabo (a). — Žetev je velika. Delavcev je malo (a). — On dela. Ti roke križem držiš (pa). — Vse na svetu se stara. Narod vedno živi (le). Vse nas zapustí v smrti. Dobra dela gredó z nami (samo). — Bog ne gleda besed. On gleda srcé (ampak). — Ne hodi med slabe tovariše! Drži se pridnih (temveč)! — Dolgo sem te opominjal. Zastonj je bila vsaka beseda (vendar). — Grmí. Zemlja se trese (ali-ali). Hitro ubogaj! Šiba bode pela (sicer). — Pobjoljšaj se! Iz tebe ne bode prida (drugače).

Sklepalno priredje.

§. 87.

Varujmo se grehov; grehu kazen za petami hodi. On hudej uri ni hitro voziti se; kajti za vetrom rad potegne blisk.

Sklepalno priredje se združuje ali brez

vezi, ali po teh le veznikih: zakaj, kajti, zato, zatorej, zaradi tega (zategadelj), vsled tega, tedaj, saj.

Stavka sklepalnega priredja se ločita s podpičjem.

Veznikom, ki vežejo glavne stavke v priredja, pravimo priredbeni vezniki. (§. 65.) Kateri so?

108. naloga. Zvežite sledeče stavke v priredja: Oči so božji dar. Oči moramo skrbno varovati (zató). — Kanja ráda preži na miši. Po nekaterih krajih pravijo kanji mišur (zárad tega). — Zrak se v prav velikej daljavi vidi višnjev. Nebo je višnjevo (vsled tega). — Čestokrat nastane iz iskrice silen požar. Z ognjem je previdno ravnati (torej). — Z barometrom merimo le zračni tlak. Vremenik ni zanesljiv vremenski prerok (zato). — Počakaj! Nisi voda (saj). — Delajte pokoro! Ura smrti ni znana (zakaj).

109. naloga. Z vodo si kuhamo jedila; voda nas tudi ozdravlja mnogih bolezni. Sava se izteka v Donavo; Soča pa se izliva v jadransko morje. Pes se zbudi pri najmanjšem šumu; kajti njegovo spanje je lahko. Glavno svojstvo vsakega psa je zvestoba; zaradi tega je pes človeku med vsemi živalimi najljubši tovariš. Prešič je sicer nesnažen; vendar je njegova korist prav velika. Na najvišjih gorstvih ne raste niti drevje, niti ne more ondi nobena žival živeti. Miši so škodljive; zatorej jim nastavljamo pasti. Hudobni beži, pravični pa je neprestrašen. Puranom je všeč vsaka piča; najbolj jim ugaja menda koruza. Lep je božji svet, góra mu je cvet. Votlo v turnu klenka bron, smrtno pesem poje zvon. Priden človek ima kruha; glad mori samo lenuha. Povsod je božja zemlja; ali dom je vsakemu najmilejši. Duša naša ne umrje, ona bo vekomaj živila.

a) Razločujte vezalna; protivna in sklepalna priredja!

b) Razložite glavne stavke po stavkovih členih, a povejte naprej pri vsakem, je li gol ali razširjen!

b) Podredje.

§. 88.

a) Prosilec nosi zlata usta. Kdor prosi, (ta) zlata usta nosi.

b) Bog nam pomaga. Bog je (tisti), ki nam pomaga.

c) Zvesto izpolni obljubo. Zvesto izpolni (to), kar si obljubil.

d) Pognojena njiva je plodovita. Njiva, ki se je pognojila, je plodovita.

e) Po storjenem delu počivaj! Kedar si delo storil, počivaj!

Pravilo: Zložen stavek, ki sestoji iz glavnega in zavisnega stavka, imenuje se (enovito) podredje.

Zavisnik stoji pred glavnim stavkom ali za njim ter se od njega loči z vejico. Kedar pa stoji sredi glavnega stavka, ima vejico pred seboj in za seboj.

Zavisnike vežejo z glavnimi stavki:

1. oziralni zaimki, 2. vprašalni prislovi, 3. podredbeni vezniki: kjer, kjer koli, kamor, koder; — kedar, ko, dokler, od kar, predno, kakor hitro, — kakor, kakor — tako, kolikor — toliko, nego, čim-tem, ker, če, ako, da, samo da, da-si, da-si tudi (§. 65).

Z zavisnim stavkom nadomestujemo člene glavnega stavka; zato razločujemo osebkeve, dopovedkove, dopolnkove, prilastkove in prislovne zavisnike.

Ponavljajte nauk o oziralnih zaimkih!

110. naloga. Kdor ne napreduje, ta zaostaja. Kar se v mladosti naučimo, to najložje pomnimo. Kdor za smolo prime, osmolí se. Zdravi ne vé, kako je bogat. Ne pozabi dobrote, katero ti je kdo skazal. Kedar pije ena gos, pijó tudi druge. Čim višje kdo stoji, tim nižje more pasti. Domovina je kraj, kjer je naša zibel stala. Kdor je v malem zvest, njemu se dá veliko v pest. Dokazano je že zdavnaj, da je zemlja okrogla. Ako hočemo veliko let šteti, moramo od mladih nog zmerno živeti. Tudi sovražnika je treba poslušati, kedar resnico govori. Kdor neče, kmalu najde izgovor. Železo je treba kovati, dokler je bélo. Komur prerano zvoní, tisti še dolgo živi. Tóliko si mora vsak človek usta odpreti, kolikor si upa požreti. Vsak vé, kje ga črevelj tiščí.

a) Poiščite najprej glavne stavke, potem pa zavisnike!

b) Poiščite besede, ki vežejo glavne stavke z zavisniki, ter povejte, so li podredbeni vezniki, oziralni zaimki ali pa prislovi.

111. naloga. 1. Kedar žalost do vrha prikipí, že veselje se glasi. 2. Čas hití, bližje prihaja polnočna ura. 3. Zopet se vrata odpró, in taisti starček stopi v izbo. 4. Da se resnica prav spozná, treba je čuti oba zvoná. 5. Kdor na zadnje pride, ta dobí kosti. 6. Kjer je obilnost, tam je presilnost. 7. Starček svari plesalce, ganljive so bile njegove besede. 8. Čast je ledena gaz, ki hitro ^{prilaská} zvođení. 9. Gorjé vam bode, ako moram pipo odpreti. 10. Teh besed še ni izgovoril, in vsi zaženó krohót. 11. Dobro vemo, da se šališ. 12. Česar oko ne zagleda, to srcu ne preseda. 13. Tisti mi je brat, kateri bi mi storil dobro rad. 14. Kakor hitro je ura polnoči odbila, nastane hipoma strašen vihar. 15. Grom, kakor bi se svet podiral, hrumí trumi divjih plesalcev na ušesa. 16. Drhal nesrečnih veseljakov beží na višine; a deróči valovi jih hitro dohité. 17. Ni ga bilo nobenega, ki bi ne bil žalostno poginil. 18. Drugo jutro potihne vihar; vendar voda je vedno naraščala. 19. Ta voda, katerej se pravi Vrbsko jezero (pri Celovcu), ostala je do današnjega dne. 20. Smrt vse omaja, nje kosa kosí od kraja.

Razločujte priredja od podredij!

Osebkovi zavisniki.

§. 89.

Kdor za smolo prime, (ta) se osmolí. Dobro živeči dolgo živí. Dolgo živí, kateri dobro živí. Dobro se samo hvali. Kar je dobro, (to) se samo hvali. Izpolnjeovanje božjih zapovedi je prava pot do Boga. To je prava pot do Boga, da izpolnjujemo božje zapovedi.

Pravilo: Zavisniki, ki namestujejo osebek glavnega stavka, imenujejo se osebkovi. Osebkovi zavisnik odgovarja vprašanju: kdo? ali kaj?

Z glavnim stavkom ga vežejo:

1. oziralni zaimki (kdor, kar, kateri, ki);
2. kateri podredbeni veznik, najčešče da.

V glavnem stavku stoji pogostoma ali se pa more v mislih dodati kak kazalnik. Včasih se dá osebkovi zavisnik zopet izpremeniti v osebek glavnega stavka. Stavkom, katere veže kak oziralni zaimek, pravimo tudi oziralni.

Opomnja. Včasih se ozira oziralnik kar na ves glavni stavek. N. pr. Prijatelj me je obiskal, kar me je zelo veselilo. Taki stavki so nepravilni oziralni stavki.

112. naloga. Delavec zasluži plačilo. Miroljubni se ogiblje prepira. Pogumni zmaga. Slepca ne more slepca voditi. Škoda izmodri človeka. Otrokom se spodobi uljudnost. Lenuh sam sebi čas krade. Malopriden gospodar čredi vodo kalí. Dobrotnik ubogim je Bogu mil. Okroglost naše zemlje je že dolgo znana.

a) Pretvorite te enovite stavke v prodredja z osebkovimi zavisniki!

b) Poiščite osebkove zavisnike v 110. in 111. nalogi!

113. naloga. On mnogo potrebuje. On nikoli ni srečen. — On ljubi resnico. On resnici ne maši ušes. — Ni se storilo. Ni se zvedelo. — On hoče iti na Dunaj. On naj pustí trebuh zvunaj. — On dolgo izbira. On dobi izbirek. — Kača ga je piknola. On se boji zvite vrvi. — On skriva ukradeno blago. On je tudi tatvine deležen. — On se boji trna. On ne bode natrgal rož. — On hoče visoko priti. On mora trden v glavi biti. — On ni z menoj. On je zoper mene. — Solnce stoji. To je gotovo.

Izpremenite te enovite stavke v podredja z osebkovimi zavisniki!

N. pr. Kdor mnogo potrebuje, ta nikoli ni srečen.

Dopovedkovi stavki.

§. 90.

Bog nam pomaga. Bog je, ki nam pomaga. Lažnik resnico zavija. Lažnik je, kdor resnico zavija.

Pravilo: Zavisniki, ki namestujejo dopovedek glavnega stavka, imenujejo se dopovedkovi.

114. naloga. Razširite sledeče stavke v podredja z dopovedkovimi zavisniki: Ti si njegov rešitelj. On je njen varuh. Bog je stvarnik vsega svetá. Ptiči pokončujejo gosence. Vejnati rogovi kinčijo jelena.

Dopolnkovi stavki.

§. 91.

Zvesto izpolni obljubo! Zvesto izpolni, kar si obljubil. Ne veruj prilizovalcem. Ne veruj (tem) kateri se ti prilizujejo. Vsak človek si želi zdravja. Vsak človek si želi, da bi bil zdrav.

Pravilo: Zavisniki, ki namestujejo dopolnek glavnega stavka, imenujejo se dopolnkovi ter odgovarjajo vprašanjem: koga? kaj? komu? čemu? česa?

Z glavnimi stavki se vežejo:

1. po oziralnih zaimkih,

2. po podredbenih veznikih, najčešče po vezniku **da**.

V glavnem stavku stoji ali se more v mislih dodati kak kazalnik.

Včasih se dá dopolnkov zavisnik izpremeniti v dopolnilo glavnega stavka.

115. naloga. Jezus je prej napovedal, da od mrtvih vstane*. Kogar Bog ljubi, tega kaznuje. Povej mi, kar ti je sosed pravil. Naj čuje zemlja in nebo, kar pobratimi pojó*. Kdor zgodaj vstaja, temu kruha ostaja*. Smrt ozdravi, kar boli*. Kar sem kupil, to bodem lupil*. Pomislite da so minljive vse posvetne stvari*. Pomni, da smrtna žetev vsak dan bolje dozoreva. Pomisli človek, da si sad prahù. Greh je kriv, da človek pozabi na Boga. Ubogljivi rad starí, kar se mu zapové*. Kdor je pameten, temu se smili tudi živina*. Ne zabi, da na svetu sreča nesreči roko podaje.

a) Poiščite dopolnkove stavke!

Pazite, da bodete prav povpraševali!

b) Pretvorite zavisnike zaznamovanih *stavkov v dopolnke!

116. naloga. Pokopljimo mrliče! Daj vsakemu svoje! Strezi bolniku! Ubogemu rad pomagam. Lenuh se zanaša na

podporo drugih. Uživajmo božje darove! Vsejano zabranajmo! Verujemo v življenje po smrti. O minljivosti vsega posvetnega se vsak dan bolje prepričujemo. Usmili se prosečega! Varoval sem se prehlanjeja.

Pretvorite dopolnke v zavisne stavke!

Zavisni vprašalni stavki.

§. 92.

Kdo je ustvaril svet? Vem, kdo je ustvaril svet. Kaj se je zgodilo. Ne vem, kaj se je zgodilo. Koliko let si star? Povedal sem ti, koliko let sem star.

Pravilo: Kedar vprašalni stavek zavisni od glavnega, izgubi svoj vprašalni značaj; zató tudi nima vprašaja (?) za seboj.

Dobesedni govor.

§. 93.

Solon je rekel Krezu: „Nikdo se pred smrtjo srečen imenovati ne more.“ —

„Nikdo se pred smrtjo srečen imenovati ne more“, rekel je Solon Krezu. —

„Nikdo“, rekel je Solon Krezu, „ne more se pred smrtjo srečen imenovati.“ —

Solon je rekel Krezu, da se nikdo pred smrtjo srečen imenovati ne more. —

Oče je rekel sinu: „Bodi priden!“

Oče je rekel sinu, naj bode priden.

Kak pregovor, kak stavek iz katere knjige, ali kar je kdo rekel, lahko povemo naravnost, od besede do besede ter to zaznamujemo z narekovajem („“).

Dobesedni (navodni) stavek je zavisen od uvodnega stavka. Kedar ta stoji pred dobesednim, loči ju dvopičje (:); če pa stoji sredi ali na konci dobesednega govora, loči ju le vejica.

Kedar pa tega, kar je kdo govoril, ne ponavljamo od besede do besede, tedaj se tak govor odločuje od uvodnega stavka samo z vejico.

Velelni dobesedni stavki se takrat izpreminjajo v želelne, prva in druga oseba pa se prestavlja v tretjo.

Zavisni vprašalni in dobesedni stavki se prištevajo dopolnkovim.

117. naloga. Pregovor pravi: „Kar te ne peče, ne gasi.“ Pesnik opominja: „Jezik očistite peg.“ Ludovik vpraša Fridrika: „Priatelj, ali hočeš prost biti?“ Filipovič je poročal cesarju: „Bosna se uklanja Vašemu Veličanstvu!“

a) Postavite uvodne stavke po dobesednih!

b) Postavite jih sredi dobesednih!

c) Zapišite dobesedne stavke v navadnem govoru!

d) Zapišite dobesedne stavke v 45. berilu 3. čitanke (stran 42.

Cesar to videvši — pognati) v navadnem govoru.

118. naloga. 1. On bi bil rad to, kar bi bil njegov oče. 2. Kar priprosiš, brez skrbi nosiš. 3. Naj ne vé tvoja levica, kaj dela desnica. 4. Ne veste vi dolinarji, kako prijetno je po letu v gorah. 5. Kar je v serci, to je tudi na jeziku. 6. Vino je za priletne ljudi to, kar je mleko za otroke. 7. Kar si človek naprti, to nosi do smrti. 8. Česar se človek v mladosti učí, to ga pogosto na starost redí. 9. Kdo je, ki tam na hribu stoji? 10. Kar se mlade dni zamudí, ne popravi se vse žive dni. 11. Kdor je v malem zvest, temu se dá veliko v pest. 12. Bog že vé, zakaj kozi rog odbije. 13. Ni vse zlato, kar se sveti. 14. Kdor božjega darú ne spoštuje, teg šiba božja kaznuje. 15. Naj se od ust do ust razlega, kar tu med nami vsak pri-sega. 16. Jaz nimam, kamor bi glavo položil. 17. Starček postane pogosto to, kar je bil nekdej. 18. Danes smo se učili, zakaj se vzdiguje živo srebro v barometru. 19. Človek kaže v mladosti, kaj bo v starosti. 20. Da Bog za nas skrbi, to nas tolaži vse žive dni.

a) Poiščite najprej osebkove, potem dopovedkove na zadnje dopolnkove stavke!

b) Določite glagole po vrstah, v katere spadajo.

119. naloga. Pregovor pravi, da potrpljenje železne duri prebije. Kristus učí, da naj ljubimo bližnjega kakor sami sebe. Leonida je odgovoril Kserksu, da naj sam pride po orožje. Cesar Franc je rekel, da je pravičnost temelj državam. Popotnik je vprašal fanta, kje je pot v bližnjo vas. Belizar je vprašal

mladeniča, ali sije solnce tudi po Carigradu. Ta mu je odgovoril, da se svetijo vse strehe od solnca. Mladenič vpraša, zakaj se Belizar obrača po nehvaležnem mestu. Ta pa pravi, da bode vedno ljubil deželo materino.

Pretvorite zavisnike v dobesedne stavke!

Prilastkovi stavki.

§. 94.

Katere besede se pojasnjujejo po prilastkih? Pridni delavec je vreden plačila. Delavec, kateri je priden, je vreden plačila. Ni vsevedočega človeka. Ni človeka, da (ki) bi vse vedel. Gnojišče pod kapom je prava potrata. Gnojišče, katero je pod kapom, je prava potrata. Bog je dal Mojzesu zapoved, naj odpelje Izraelce v Egipet.

Pravilo. Zavisniki, ki namestujejo prilastek glavnega stavka, imenujejo se prilastkovi; odgovarjajo pa vprašanjem: kateri? kakšen? čegav?

Inače veljá tudi o njih, kar smo povedali o osebkovih in dopolnkovih.

120. naloga. Vodi, — iz zemlje izvira, pravimo studenec. Dela, — danes lahko storiš, ne odlagaj na jutri. Blagor mu, — je zvest resnici. Otrok, — starši so umrli, je sirota. Vsak človek ljubi kraj, — je njegova zibel tekla. Radi volimo poklic, — imamo veselje. Upanje, — se bode na onem svetu vsakemu plačalo po njegovih delih, tolaži nedolžno trpečega. Popotnik se je držal poti, — sem mu bil pokazal. Tesna je pot, — pelje v življenje. Bučela ima želo — pika.

Postavite namesto črtic primerne oziralne zaimke ali pa podredbene veznike!

121. naloga. Pretvorite prilastke v prilastkove stavke:
Pridnemu človeku pomaga Bog. Leteča muha ne pikne. Ozébla noga srbí. Gnojena njiva je plodovita. Ne zabim materinega jezika. Bogastvo iz odrtije se razbije. Pot skozi življenje je kratka. Cesta skozi gozd je senčna. Pare iz mlak so zdravju škodljive. Človeku brez vere ní verjeti.

Prislovni stavki.

§. 95.

- a) Kjer je obilnost, tam je presilnost.
- b) Trgaj hruške, kedar so zrele.
- c) Kakor pozdravljaš, tako se ti ozdravlja.
- d) Ves se tresem, ker sem se prestrašil.

Pravilo: Zavisniki, ki namestujejo prislovno določilo glavnega stavka, inenujejo se prislovni; z glavnimi stavki jih vežejo podredbeni vezniki.

Prislovni zavisniki so četverni: a) krajevni, b) časovni, c) načinovni, d) vzročni.

122. naloga. Pretvorite prislovna določila sledečih stavkov v zavisnike:

Ob solnčnem vzhodu se vznbuja vse stvarjenje. Zemlja poka od velike vročine. Govóri razumljivo! Sodnika hvalijo zaradi njegove pravičnosti. V bolezni se nam pokaže vrednost zdravja. Oče pije slatino vsled zdravnikovega opomina. Jeseni zapuška pastir planine. Marsikatera bolezen pride po prehlajenji. Med naukom sedite tiho! Med dobrimi ljudmi živi marsikateri hudobnež. Ob lakoti gre bolezen rada po ljudeh.

Krajevni stavki.

§. 96.

Kjer je obilnost, tam je presilnost. Vsaka ptica letí rada tja, kjer se je izvalila. Koder smrtna kosa kosí, ni prave sreče.

Krajevni zavisniki namestujejo krajevno določilo glavnega stavka ter odgovarjajo vprašanjem: kje? kam? kod?

Z glavnim stavkom jih vežejo podredbeni vezniki: kjer, kjer koli, kamor, koder; v glavnem stavku jim po navadi odgovarjajo prislovi: tu, tam, tja, tod.

Opomnja. Razločujte stavka: Domovina je kraj, kjer je naša zibel tekla (prilastkov) — in domovina je tam, kjer je naša zibel tekla.

Pazite! Kedar se v glavni stavek ne dá vstaviti eden izmed prislovov: tu, tam, tja, tod, — takrat zavisnik ni krajeven.

123. naloga. Zvežite pod isto številko stoječe stavke v podredja s krajevnimi zavisniki:

1. Laž kosi. Laž ne večérja. 2. Ne kopaj se! Globoko je. 3. Kuga razsaja. Smrt raja. 4. Ni tožnika. Ni sodnika. 5. Mrhovina leží. Orli se zbirajo. 6. Cesar izgubi pravico. Ničesa ni. 7. Trava ni več zelenela. Kopito hunskega konja je udarilo. 8. Mirni Slovani so se naselili. Povsod so veselega srca polje obdelovali. 9. Osel leží. Osel pustí dlako. 10. Luč ne more goreti. Človek ne more živeti.

Časovni stavki.

§. 97.

Ko mraz pritisne, gre medved spat. Kedar greš volku naproti, pokličí psa seboj. Dokler ti sreča cvete, imaš dosti prijateljev.

Časovni zavisniki namestujejo časovno določilo glavnega stavka ter odgovarjajo vprašanju: kedaj? (kolikrat? koliko časa?)

Z glavnim stavkom jih vežejo podredbeni vezniki: kedar, ko, dokler, od kar, predno, kakor hitro; v glavnem stavku stoji ali se lahko v mislih dodaje časovni prislov (tedaj, takrat itd.).

124. naloga. Zvežite stavke pod isto številko stoječe v podredja s časovniki zavisniki: 1. Medved zapustí spomladi zatišje. Ves je medel. 2. Krokár zakroka. Ptice potihnejo v gozdu. 3. Bahač se dere. Modri možaki molčé. 4. Steblo orumení. Zrne jame dozorevati. 5. Solnce vzide. Zvezde obledé. 6. Nevihta mine. Ptiči se zopet oglašé po gozdu. 7. Ura je polnoči odbila. Hipoma nastane strašen vihar. 8. Moli! Greš na delo.

125. naloga. Dodajte namesto črtic primerne glavne stavke:

Kedar srečaš starčka, —. Ko zazvoní, —. Dokler mi starši živé, —. Od kar se je izumelo knjigotiskarstvo, —. Predno greš k izpovedi, —. Kedar prikima jesen, —. Ko sem videl vse to, —. Dokler sem hodil v šolo, —. Kedar žito dozori, —. Kedar se zablisne, —.

126. naloga. Dodajte namesto črtic primerne časovne zavisnike:

— miši plešejo. Drevo lahko pripogneš, —. Telo se nam izpremeni v prah, —. —, že veselje se glasi. Ptič ne leta, —. Ne prodajaj kože, —. Železo je treba kovati, —. Prepozno zapiraš hlev, —. Zeló sem se veselil, —. Pomagaj bližnjemu, —. Zahvali se, —.

Načinovni stavki.

§. 98.

Kakor se posoji, tako se vračuje. Ko (kakor) bi trenil, mine vse posvetno. Kolikor je glav, toliko je misli. Drugače je storil, nego sem mu ukazal. Čim višje stanujemo, tem ostrejši je zrak. — Vihar je tako razsajal, da se je drevje podiralo.

Načinovni zavisniki namestujejo načinovno določilo glavnega stavka ter odgovarjajo vprašanju **kako?** (koliko?)

Z glavnim stavkom jih vežejo podredbeni vezniki: kakor — tako, kolikor — toliko, nego, čim — tem, tako — da.

Načinovni stavki določujejo enakost ali neenakost oseb in reči, mero, po katerej se djanje vekša ali manjša, pa tudi posledek kakega djanja.

127. naloga. Dodajte namesto črtic primerne glavne stavke: Kakor se nagne mlado drevesce, —. Kolikor marljiveje se učiš, —. —, nego sem jaz mislil. Čim gostejša je trava, —. —, da smo ga morali priklenoti. Kakor si je kdo postlal, —. Čim višje kdo stoji —. Čim višje visi zvon, —. Kakor sem mu bil naročil —. Kakor pozdravljaš, —. Kakor kdo živi, —.

128. naloga. Dodajte namesto črtic primerne načinovne zavisnike: Drugače je prišlo, —. Dete je jokalo, —. —, tem srečnejši si. Zapravljivec živi, —. Delaj, —. —, tako se vedejo tudi drugi proti tebi. Toča je tako pobila, —. Noč je tako temna, —. Solnce pripeka, —. Starček je bil tako slab, —. —, tem višje se mavrica spenja. —, tem bolj se živo srebro v toplomeru vzdiguje.

Vzročni stavki.

§. 99.

a) Med se liže, ker je sladek. b) Vojska se vojskuje, da brani domovino. c) Če hočeš dobro gospodariti, moraš sam vse pregledovati. d) Da-si ne vidimo zraka, vendar je telo.

Vzročni zavisniki namestujejo določilo vzroka v glavnem stavku ter odgovarjajo vprašanju **zakaj?** (čemu? pod katerim pogojem?)

Vzročne zavisnike vežejo z glavnimi stavki podredbeni vezniki:

a) ker (ko), b) da, c) če, ako, ko, samo da, d) da-si, da-si tudi.

Vzročni stavki so ali pravi vzročni, namerni, pogojni ali dopustni.

V glavnih stavkih odgovorjajo podrednim veznikom pogosto prislovi: **zató, zatorej, zategadelj.**

Opomnja. Podredbena veznika če in ako družita se sploh z znanilnikom, ko pa s pogojnikom; pogojni zavisniki dobé včasih podobo velelnih stavkov. N. pr. Vtakni žareče železo v mrzlo vodo, prehajala bode iz njega vročina v vodo.

129. naloga. Ako želiš prave sreče, ostani v svojej domovini. Roža ne more cvesti, če jej Bog ne pomore. Slabe prevodnike rabimo zato, ker hočemo odvracati prehudo vročino. Ko bi bil bogatin, rabil bi bogastvo revežem v pomoč. Zrak se ne vidi, ker je prozoren. Človek ni ustvarjen, da bi lenobo pasel. Da-si raca težko hodi, vendar je precej spretna. Da se ji perje v vodi ne premoči, maže si je z neko mastjo. Divjo raco prevari človek, da-si tudi je jako plaha. Ko bi ne bilo svetlobe, ne bi mogli videti. Da-si mačka spi, treba je pokriti lonec. Vol je vol, če mu tudi odbiješ roge.

Poiščite vzročne, namerne, pogojne in dopustne stavke!

130. naloga. a) Zvežite stavke 108. naloge v podrednja z vzročnimi zavisniki.

b) Pretvorite sklepalno zvezane stavke 109. naloge v podredja!

c) Pretvorite vzročna določila 80. naloge (st. 1, 3, 6, 7, 11, 13, 17) v zavisnike!

131. naloga. Poiščite sledečim stavkom primerne vzročne zavisnike:

Mačka imamo pri hiši, —. Vse se bode posušilo, —. —, oba v jamo padeta. Mravlja je pridna po letu, —. Ptica noj ne more letati, da-si —. Vžigalice se vnamejo, —. Sam človek more govoriti, —. Ogenj je prekorišten, —. Dobri ljudje te bodo čislali, —. Kit je sesavec, —.

132. naloga. Povejte, kakšni so zavisniki sledečih podredij:

1. Kdor matere ne uboga, tega tepe nadloga. 2. Kdor ne varuje malega, nima velikega. 3. Kar si obljubil, moraš izpolniti. 4. Ostani, kar si bil. 5. Nebrojne so stvari, katere je stvarila vseмогоčna roka božja. 6. Ogibaj se krajev, kjer je prepih. 7. Kjer koli se zrak segreje, raztegne se. 8. Po noči zapiraj okna, da se ne prehladiš. 9. Kedar si moker, preobleci se. 10. Kakor poje stari kos, tako poje tudi mladi. 11. Srečni smo lahko v vsakem stanu, ako izpolnujemo svoje dolžnosti. 12. Nikoli ne pij, dokler se ne ohladiš.

133. naloga. Storite prav tako tudi s sledečimi podredji:

1. Kdor po letu ne dela, strada po zimi. 2. Kar se je kdo naučil, pové drugim. 3. Blagor mu, kdor ima čvrste zobe. 4. Česar se naučiš v mladosti, to boš vedel v starosti. 5. Česar se človek zeló veselí, to je rado polno grenjav. 6. Smrt pobrati pod lopato, kar rodil je beli dan. 7. Čudimo se temu, kar malokdaj vidimo. 8. Kar se rodi, to smrti zori. 9. Kdor ne seje, naj tudi ne žanje. 10. Kar se v luži zleže, rado v lužo leže. 11. Kdor koprive pozná, nagec skrije. 12. Človek žveči živež, kar zdravju posebno dobro tekne. 13. Mišice po telesu so to, kar imenujemo meso. 14. Človek ne more sam narediti vsega, česar potrebuje. 15. Kar pridelamo na polji, so prirodni pridelki. 16. Kar so reke na suhem, to so tokovi na morji. 17. Res je, da imajo živali med seboj neke glasove. 18. Naš

vrat je tako močan, da lahko nosimo veliko težo. 19. Kosti drže život, da se ne zruši. 20. Čutimo, da srce bije. 21. Marsikdo je sam kriv, da mora zgodaj umreti. 22. Treba je, da vadimo svoje moči. 23. Ako srce preneglo bije, človek ni zdrav. 24. Zdrav človek ne vé, koliko je zdravje vredno. 25. Najslabši zrak je tam, kjer prebiva veliko ljudi vkup. 26. V hiši, kjer prebivaš, naj bo dober zrak. 27. Človek je lahko pobožen, ker edino on spoznava svojega stvarnika. 28. Vse nam bo lahko storiti, ako združimo moči. 29. Prijazna luna, ki po noči tako milo sveti, je zvesta spremljevalka naše zemlje. 30. Sneg varuje, da setve po zimi ne zmrznejo. 31. Vsemogočni je rekel: „Bodi luč!“ 32. Vidi se nam, da se pomika solnce od vzhoda da zahoda.

134. naloga. Povejte, kakšni so zavisniki v 110. in 111. nalogi.

21

Skrajšani stavki.

§. 100.

Se be spoznati (da sebe spoznamo), je največja modrost. Dolžni ste, spoštovati domače šege (da spoštujete domače šege). Siromaka, tresočega se od mraza (ki se je tresel od mraza), vzeli so pod streho. Človeka, pozabivšega svojo domovino (ki je pozabil svojo domovino), ne moremo čislati. Gredé mimo bezga (kadar greš mimo bezga), odkrij se mu. Turki so po deželi razsajali, vse požigaje in ropaje (tako, da so vse požigali in ropali). Človek sili dalje in dalje, vedno hrepené višje in višje (ker vedno hrepení...). To izrekši (ko je to izrekel), mirno umre. Leopold II., vladar avstrijskih dežel (ki je bil...), vladal je samo dve leti.

Nedoločniki in deležniki nadomestujejo zavisne stavke. Zavisnike včasih skrajšujemo izpreminjaje glagolov dopovedek ali v nedoločnik ali v deležnik.

Pri skrajševanju izpade veznik ali oziralni zaimек, kazalni zaimек in pomožnik v sestavljen'h časih.

Z nedoločnikom krajšamo osebkove in dopolnkove stavke s podredbenim veznikom **da**.

Z deležnikom krajšamo :

a) prilastkove in dopolnkove stavke z oziralnikom **ki**, **kateri**.

Glagol stopi v II. sedanji deležnik, kedar je djanje v zavisnem stavku istodobno z djanjem v glavnem; v I. pretekli deležnik pa stopi glagol, če je djanje v zavisnem stavku minolo pred onim v glavnem stavku. Glagoli trpnega pomena se stavijo v trpno pretekli deležnik.

b) Z deležnikom krajšamo prislovne zavisnike časa, načina in vzroka.

Kedar je djanje zavisnega stavka istodobno z glavnim, stopi glagol v I. deležnik sedanjega časa; če pa je že preteklo, v I. pretekli deležnik.

Pregibni deležniki se ravnaajo v sklonu, spolu in številu vselej po tistej besedi, katero zavisnik pojasnjuje.

(Primeri tudi §. 38!)

Prilastkovi stavki s samostavnikovim ali pridevnikovim dopovedkom se krajšajo, ako se izpustí oziralni **ki**, **kateri** in vezilo. Tako skrajšanim stavkom pravimo pristavek (apozicija).

Tudi skrajšani zavisniki se ločijo z vejico od glavnih stavkov, zlasti če ima nedoločnik ali deležnik kako pojasnilo pri sebi.

135. n a l o g a. 1. Listje, ki pada raz drevje, straši zajca.
2. Sina, ki je dovršil ljudsko šolo, poslali so starši v gimnazij.
3. Kedar prideš v tujo hišo, spodobno pozdravi navzoče.
4. Bučele nabirajo cvetni prah (tako), da letajo, od cvetlice do cvetlice.
5. Žolna pleza (tako), da se poganja z repnimi peresi.
6. Usliši glase onih, ki k tebi vpijó.
7. Čiči, ki stanujejo blizu Kranjskega, govoré slovenski.
8. Strijca, ki je pred nekimi leti umrl, moja sestra ni poznala.
9. Medved, ki je zver neokretnega telesa, hodi po širokih podplatih.
10. Leva, ki je kralj četveronogim živalim, vidimo pri nas le v zverinjakah.

a) Skrajšajte zavisnike!

b) Postavite skrajšane prilastkove stavke (1. 2. 6. 7. 8) pred dotične samostavnike! N. pr. Padajoče listje straši zajca.

Opóm n j a. Človeku ni dobro, da je strašljiv = Človeku ni dobro strašljivemu biti. Ne daj, da te nagiblje sleharen veter = Ne daj se nagibati sleharnemu vetru.

Vmesni stavki (parentéze).

§. 101.

Prešeren — saj poznate tega pesnika — je zložil „Krst pri Savici.“ Slomšek — bil je knezoškof lavantinski — je bil prijatelj mladini. Ako ti je življenje drago, jaz tega ne dvomim, ohranjaj si zdravje.

Glavni stavek, ki je vtaknen v kateri drugi rek, pa se ž njim v priredje ne veže, je vmesni stavek. Lahko se izpušča, a vendar se glavna misel ne moti. Vmesni stavek se loči ali s pomišljajema ali pa z vejicama.

136. naloga. Podčrtajte vmesne stavke: Mladost — zares je najlepši čas človeškega življenja — hitro mine. Nezmernost — znano je to vsakemu — škoduje zdravju. Pretekli teden — bilo je na dan Kristusovega vnebohoda — obolel mi je brat. Sljuka — prištevamo jo pticam močvarnicam — ni naša domača ptica. Rudolf IV. — imenujemo ga ustanovnika — utemeljil je dunajsko vseučilišče. Ako hočete iti domov, — nikakor vam tega ne branim, — spravite se na pot. Blisk, — razlagal sem vam to že zadnjikrat, — vidi se prej, nego se zasliši grom. Večni Bog — saj si milostjiv — otmi nas nadlog!

Manjkavi (elíptični) stavki.

§. 102.

Dober dan (voščim). (Ti si moj) ljubi prijatelj! (Kar je) lahko dobljeno, (to je) hitro zapravljeno.

Včasih, zlasti v voščilih, nadpisih in pregovorih izpuščamo enovitim, pa tudi zloženim stavkom posamezne člene, ki se že sami ob sebi razumevajo. Takim stavkom pravimo manjkavi ali izpustni (elíptični) stavki.

137. naloga. Pristavite manjkavim stavkom izpuščene člene:

Slava! Živéli! Lahko noč! Dobro jutro! Premili starši! Srednja pot najboljša pot. Stara navada železna srajca. Stara navada železna klada. Lastna hvala cena mala. Dolga bolezen gotova smrt. Trda izreja dobra volja. Sin moj, um svoj. Goste

službe, redke suknje. Zunaj lep, znotraj slep. Kolikor glav, toliko misli. Kolikor krajev, toliko običajev. Kakoršna setev, takšna žetev. Ti očeta do praga, sin tebe čez prag. Danes meni, jutri tebi.

Pazite na vejico v eliptičnih — enovitih in zloženih — stavkih!

Skrčeni stavki.

§. 103.

a) Konj je hiter. Konj je močen. Konj ni le hiter, ampak tudi močen.

b) Vsaka reč ima svojo dobro stran. Vsaka reč ima svojo slabo stran. Vsaka reč ima svojo dobro in slabo stran.

c) Jaz sem učenec. Ti si učenec. Jaz in ti sva učenca. Ogenj in voda dobro služita.

d) Konja rabimo za vožnjo. Vola rabimo za vožnjo. Kakor konja, tako rabimo tudi vola za vožnjo.

e) On živi zadovoljno. On živi srečno. On živi zadovoljno, zato srečno.

f) Da-si je vrbov les mehek in malo vreden za kurjavo, vendar naj bi vsaka kmetija imela nekoliko vrb.

Pravilo: Če se vjemajo stavki tako, da služi enemu osebkju več dopovedkov (a), enemu samostavniku več prilastkov (b), enemu dopovedku več osebkov (c), več dopolnil (d) ali dooločil (e) i. t. d., takrat so stavki skrčeni.

Skrčujemo pa glavne in zavisne (f) stavke. Istovrstni členi skrčenih stavkov stojé ali brez veznika drug poleg drugega, ali pa jih vežejo priredbeni vezniki. (Kateri so?) Členi, na katere se odnašajo istovrstni členi, so vkupni.

Istovrstne člene loči vejica. če niso zvezani z vezniki: in (ali), ter.

138. naloga. Nezmernost in nesnažnost ste sovražnici zdravju. Premičnice in sopremičnice tekajo okoli stalnic. Ogenj sveti in greje. Čista voda nima niti barve, niti duha. Bog je ustvaril zemljo in nebo. Marsikateri mrčes je ljudem in živalim nadležen. Korist živali in rastlin je različna. Kos poje ne le

glasno, ampak tudi prijetno. Marsikdo si je opomogel s pridnostjo in poštenostjo. Vinska trta se je zeló razširila ter se izprevrgla v brezštevnilna plemena.

a) Razvežite skrčene stavke!

b) Podčrtajte istovrstne stavkove člene enkrat, vkupne dvakrat!

139. naloga. Prešič je sicer nesnažna žival. Prešič je vendar koristna žival. — Kuna leži po dnevu v kakej luknji. Kuna se skriva po dnevu v kakej drvnej skladalnici. — Krt ima neizrečeno dober nos. Krt ima neizrečeno tanek sluh. — Od gosi dobivamo dobro pečenko. — Od gosi dobivamo mehko perje. — Že v starodavnih časih je človek konja ukrotil. Že v starodavnih časih je človek konja vzel v svojo službo. — Konja rabimo za ježo. Konja rabimo za vožnjo. — Konj je pomnjiv. Konj je pogumen. — Žrebe je jako živa žival. Žrebe je jako šegava žival. — Varuj se tistih maček, katere spredaj ližejo. Varuj se tistih maček, katere zadi praskajo. — Radi pijemo kozje mleko, ki ima neki poseben okus. Radi pijemo kozje mleko, ki ima zdravilno moč.

a) Skrčite te stavke!

b) Razložite neskrčene stavke po stavkovih členih.

c) Povejte istovrstne in vkupne člene skrčenih stavkov!

Skrčeni stavki z več osebki.

§. 104.

a) Laž in zvijača pogine. Dela in čas dela bodi starosti primeren.

b) Jaz in ti sva učenca. Brat in sestra sta prišla. Ogenj in voda hudo gospodarita.

c) Jaz, ti in on smo tovariši. Strijc, teta in dete so nam oboleli.

V stavku z več osebki stoji dopovedek v ednini, dvojini ali množini, in sicer:

a) v ednini, če se vsi osebki, pomenjajoči nežive stvari, imajo za **eno** celoto; ako so ti osebki raznega spola, ravná se dopovedek v spolu po najbližjem mu imenu;

b) v dvojini, če se dopoveduje o dveh osebkih v ednini, ki si ju ne moremo misliti kot eno celoto: ako sta osebka raznega spola ali razne osebe, ima moški spol prednost pred ženskim, ženski pred srednjim, enako tudi prva oseba pred drugo, druga pred tretjo;

c) v množini, če ima stavek več osebkov, ki si jih ne moremo misliti kot eno celoto; kedar so osebki raznega spola ali razne osebe, vjema se dopovedek v spolu z najimenitnejšim kakor v dvojini.

140. n a l o g a. Tudi med ptiči se nahaj — bogatija in siromačija. Sokol in jastreb se vozi — na lov. Žrjav in štorcklja st — ribič —. Senica in penica si napravljat — majhno gnezdo iz tankega šibja. Človeku je potrebn — jed in oblačilo. Človeku je potrebn — oblačilo in jed. Mraz in toplota med seboj menjavat —. Hlapec in dekla delat —. Ti in on se učit —. Vi in oni riše —. Mi vi in oni moram — moliti. Listje in cvetje začenj — veneti. Hrast in bukev st — gozdni drevesi.

a) Pritaknite namesto črtic pripravne končnice!

b) Poiščite istovrstne in vkupne stavkove člene!

141. n a l o g a. Skrčite sledeče stavke: Slepota je velika nesreča. Gluhota je velika nesreča. — Tolsti karp je riba. Tanka ščuka je riba. — Pametni se pri ognji ogreje. Nespametni se pri ognji opeče. — Mi stanujemo v gospodskih ulicah. Vi stanujete v gospodskih ulicah. — Pri vesoljnem potopu so poginoli ljudje. Pri vesoljnem potopu so poginole živali. — Sin je odpotoval. Hči je odpotovala. — Gorjé mu, pri katerem se mačke bratijo. Gorje mu, pri katerem se miši bratijo.

Skrčeni stavki z več dopovedki.

§. 105.

142. n a l o g a. Skrčite sledeče stavke! Drevo raste. Drevo cvete. — Ne bodimo skopi! Ne bodimo zapravljivi! (ni-ni). — Solnce vzhaja. Solnce zahaja. — Krokar krade svetle reči. Krokar odnaša svetle reči. — Pij za potrebo! Jej za potrebo! — Bodi v svojej besedi resničen! Bodi v djanji pravičen! — Kanja ustrahuje gada. Kanja požrè gada. — Sopara je lahka.

Sopara se vzdiguje kvišku (*ter*). — Kdor veliko govori, veliko vé. Kdor veliko govori, veliko laže (*ali*) —.

Pazite! Veznik *ter* je enakega pomena kakor *in*, samo da veže bolj stavke nego posamezne besede.

§. 106.

a) Bodi v besedi resničen, v danji pravičen! (skrčen stavek.)

Bodi v besedi resničen, **bodi** v danji pravičen! (priredje): — Zemlja je premičnica, luna pa sopremičnica (skrčen stavek). Zemlja je premičnica, luna pa **je** sopremičnica (priredje).

b) Človek se med ljudmi obrusi (,) kakor (se) kamen po svetu (obrusi).

Velblod je višji (,) nego (je) vsak konj (visok).

c) Šel je **in** bral = **Gredóč** je bral. Klečala je **in** je molila = **Klečé** je molila. Obrnol sem se **in** šel domóv = **Obrnovši** se sem šel domóv. To izreče **in** umolkne = To **izrekši** umolkne.

V skrčenem stavku mora biti vsaj en vkupni člen, na katerega se odnašajo istovrstni členi. Vkupni člen je lahko tudi vezilo (*a*).

Načinovni in primerjalni stavek se s sprednjim skrčuje brez vejice. (*b*) Skrčenim in priredno zloženim stavkom (*c*) z dvema glagolovima dopovedkoma izpreminja se prvi dopovedek pogosto v primerni deležnik.

143. naloga. 1. Ne posmehuj in ne smej se drugim! 2. Jaz sem gore sin, bivam vrh planin. 3. Rak si sleče svoj oklep vsako leto ter si priskrbi novo obleko. 4. Bojeval se je kakor junak. 5. Železo je koristnejše nego zlato. 6. Kakor vsaka kača pogoltne gad celo uplenjeno žival. 7. Vsako jutro si umij obraz in roke s hladno vodo! 8. Poravnaj si lasé, ter očedi si črevlje! 9. Ne jej požrešno, ter ne izbiraj si jedí! 10. Stoj in sédi ravno! 11. Ne grizi si nohtov, ter ne trebi si nosa! 12. Visoko vrh planin stojím, v veselji rajskem tu živím. 13. Tam doli ljudje prebivajo, veselje redko uživajo. 14. On

mi je brat in prijatelj. 15. Moj brat in moj prijatelj sta me obiskala. 16. Tukaj smo le tujci, popotniki v solznej dolini. 17. Pes je večji nego mačka. 18. Na tratico sedem, počivam sladko. 19. Vse trudno utihne, zapira oči. 20. Vse je kroglo, vse se miga.

a) Razločujte priredja od skrčenih stavkov!

b) Izpremenite skrčene stavke v priredja!

144. naloga. Izpremenite zaznamovane glagole v primerne deležnike:

Gledajo, a ne vidijo. Sprehajam se po travniku in trgam cvetlice. Omedlel sem in zgrudil se na tla. Pristopil je in obvezal mu rane. Bučela prileti in nabira cvetni prah. Priletel je na breg in skočil v čolnič. Mirno sedim in poslušam. Konji se splašijo in zdirjajo.

Skrčeni stavki z več dopolnili.

§. 107.

145. naloga. a) Skrčite sledeče stavke: Na vsakej rastlini razločujemo korenino. Na vsakej rastlini razločujemo deblo. — Žirafa ima dolg vrat. Žirafa ima kratko (truplo) (a). — Čista voda nima nikakoršnega duha. Čista voda nima nikakoršnega okusa (niti). — Človek ima razum. Človek ima svobodno voljo (ne le — ampak tudi). — Otroci so natrgali jagod. Otroci so nabrali gob. — Hudi mrazovi škodujejo setvi. Hudi mrazovi škodujejo drevju. — Zrak je potreben ljudem. Zrak je potreben živalim. — Veselimo se obilne žetve. Veselimo se bogate trgatve. — Učitelj pripoveduje o turških napadih. Učitelj pripoveduje o junaških bojih našincev. — Jaz znam dobro pisati. Jaz znam dobro brati.

b) Poiščite istovrstne in pa vkupne člene!

Skrčeni stavki z več prilastki.

§. 108.

146. naloga. Bohinjski dolini loči nevisoko, a strmo hribovje. Avstrijsko nad Anizo je bogato kamene in varjene soli. Ob tirolskeji meji ste bodensko in gardsko jezero. Včasih se

utrga premočeni in stlačeni sneg. Vzhodne in zahodne karnske Alpe razprostirajo se Dravi na desno. Osažen in umit pòd hvali gospodinjo. Moja in tvoja sestra ste šivilji. Ljubezen do cesarja in do očetnjave je Avstrijancu kinč. Pare iz mlak in luž so zdravju škodljive. Bog je stvarnik nebes in zemlje. Zlato je najplemenitejša, najlepša in najdražja kovina.

a) Razvežite skrčene stavke!

b) Poiščite istovrstne člene!

147. naloga. 1. Globoka bohinjska dolina se razprostira ob južnem podnožji Triglavu. 2. Avstrijansko cesarstvo ima lepe, bogate kronovine. 3. Južne apneniške Alpe so raztrošene tudi po Krajskem. 4. Evropa je sicer majhen, a mnogoljuden del sveta. 5. Triglav je najvišja kranjska gora. 6. Laški in francoski jezik izvirata iz latinskega. 7. Štajerci govoré slovenski in nemški jezik. 8. Milega materinega jezika ne pozabi nikdar! 9. Dunaj je največje, najimenitnejše mesto našega cesarstva. 10. Severno ledeno morje se razprostira krog severnega tečaja. 11. Zelenkasta morska voda je slana. 12. Zelenkasta, slana voda obdaje suho zemljo. 13. Pav ima lepo perje, pa grde noge.

a) Kateri izmed teh stavkov so razširjeni, kateri skrčeni?

b) Razložite stavke po govornih razpolih!

Pazite! Kedar se pred istim samostavnikom nabere več pridevnikov, tedaj jim je razmerje ali priredbeno, ali podredbeno.

Med priredbene pridevniki more se vstaviti veznik **in**, med podredbene pa ne. Stavki s priredbenimi pridevniki so skrčeni ter se dadó razvezati v toliko enovitih stavkov, kolikor je v njih zapóred priredbenih pridevnikov.

Skrčeni stavki z več določili.

§. 109.

148. naloga. Ptice potujejo čez gore in doline. V mlakah in lužah je stoječa voda. Ali more kdo ob kruhu in vodi živeti? Ptiča poznamo po glasu in po perji. V cerkvi in v šoli vedite se spodobno!

Ptice selilke živé po letu pri nas, po zimi v gorkejših deželah. Večina dvoživk živí tako v vodi kakor na suhem. Srne streljajo zaradi mesá, kože, dlake in rogov. Nad menój, pod menój, krog mene je Bog. Hlapec je služil zvesto in pošteno. Gospodar sedís svojo ženo in s svojimi otroki pod lipo. Slovenci so tujce vselej in radovoljno pod streho jemali. Iz solitarja, žepa in oglja se dela smodnik. Slovenci živé po Kranjskem, Štajerskem, Koroškem in v Primorji.

a) Razvežite skrčene stavke!

b) Poiščite krajevna, časovna i. t. d. določila!

Pazite! Kedar se veže več istovrstnih členov v skrčenem stavku, stavi se veznik le med zadnja dva.

149. naloga. 1. Iz zlata se kujejo denarji ter se delajo tudi dragotine. 2. Gospodar je dolžil hlapca tatvine. 3. Gospodar je oljubil hlapcu in dekli dobro mezdo. 4. Gospodinja ukazuje in prepoveduje deklam. 5. Gospodinja ukazuje deklam vsakdanje delo. 6. Govóri počasi in umevno! 7. Govóri vselej razločno! 8. Govóri z usti, ne z rokama! 9. Zračnej visočini orel je vladar! brezdnu in strmini je lovec gospodar. 10. Zračnej visočini orel vladar, brezdnu in strmini pa lovec gospodar. 11. Poprej je stanoval v Pragi, zdaj pa stanuje na Dunaji. 12. Učil se je v Celovci in na Dunaji. 13. Spoštujte očeta in mater! 14. Ubogajte starše na migljaj! 15. Drevo se naslanja na drevo, človek na človeka. 16. Blejsko jezero je podoba življenja, bohinjsko podoba mirú. 17. Jež najrajši žrè miši; zato ga imajo ljudje tudi v hiši. 18. Zrak se dá stisniti, pa le do določene mere. 19. Dan mine in nikdar več ne pride. 20. Čas hiti, in nikdo ga ne pripravi nazaj. 21. Pomislíte, da čas hitro teče. 22. Dan, ki je minól, nikdar več ne pride. 23. Lenega čaka strgan rokav, pal'ca beraška, prazen bokal. 24. Suvajoč se imenuje potres, kedar se zemlja navpik zdaj vzdiguje, zdaj upada.

a) Poiščite razširjene, priredbeno in podredbeno zložene in skrčene stavke!

b) Razložite stavke po stavkovih členih!

II. Mnogo zloženi stavki.

§. 110.

a) 1. Piš mine, burja potihne vse lepše A, B, C, raste.

2. Vroče je, čelo kipí; solnce je pekoče, A, B, C, D, zemlja reži.

b) 1. Kedar postaviš med malo odprtimi č, A, v. durmi gorečo svečo na tla, pripoguje se palmen v sobo, ker vnanji mrzli zrak v sobo prihaja.

2. Priden gospodar skrbi, da svojim dednim A, dp, naslednikom ne zapravi tega, kar je prejel od dp. 2. svojih prednikov.

3. Kdor z modrimi hodi, bo moder; kdor o, A; o, B. se z napačnimi pajdaši, popači se sam.

c) Globoko in globoko so kopali delavci A, skr. ; v zemljo; ko so vložili temelj, začeli so zidati obok nad obokom tako, da so naredili devet obokov.

Pravila: Mnogo zložen stavek sestoji iz več nego dveh stavkov.

Najnavadnejše zveze v mnogo zloženem stavku so:

a) združeni so sami glavni stavki (1. množno priredje, 2. združeno priredje).

b) Glavnemu stavku sta pridružena dva ali več zavisnikov (množno podredje); ti so ali na istej stopnji zavisnosti (1), če so vsi glavnemu stavku podredni, ali na neenakej stopnji (2), če je eden podreden glavnemu, ostali pa drug od drugega zavisé (3). Po zvezi enovitih podredij postane združeno podredje.

c) Glavnemu stavku je dodano (enovito ali pa množno) podredje (zmesna sestava).

Opomnja. Obširna podredja ne ugajajo slovenščini; tudi obširna priredja raji razvezujemo v enovita.

150. naloga. 1. Strop se udere, okno zije, dete plaka, mati vpije. 2. Bog je dal, Bog je vzal, njegovo ime hvalimo

vekomaj. 3. Krta dolžijo ljudje po krivem, da grize korenine sadežem, ki morajo potem usahnoti. 4. Včasih ga sicer zasačimo pri usehlih rastlinah, ker je tu hrustal ogrce, ki so korenine podgrizovali. 5. Kedar so Madjari nasprotnika pognali v beg, spuščali so se za njim, ne mirujoč prej, da je zadnji padel pod njihovim ostrim mečem. 6. Mislili so namreč, da jim bode vsak sovražnik, ki ga usmrtijo v boji, na onem svetu služil kot suženj. 7. Obleka vitezov pri turnirjih je bila dragocena in neprodorna; glavo so si pokrivali s čelado, vrh katere se je vila krasna perjanica. 8. Za časa turških navalov se je pogosto dogajalo, da je Turčin planil čez mejo, predno je bila pripravljena cesarska vojska. 9. Za časa Marije Terezije so našej očetnjavi pretile vsestranske nevarnosti; kajti vzdignole so se proti njej mnoge evropske države, pozabivše danih obljub in zagotovil. 10. Sever je potihol, jug piha, led se taja in sneg kopní. 11. Žito na polji rumení, črešnje rudecé, listje temní, cvetlice obešajo glavice pod pekočimi žarki. 12. Ako hoče kdo kaj od tebe imeti, prijazno mu postrezi, če mu moreš. 13. Avstrijski stanovalci so razcepljeni v več narodov, ki se ločijo po veri in jeziku; razlikujejo se pa tudi po šegah, po obleki ali noši. 14. Večkrat nebo otemní, bliska se in grmí. pohleven dež napojí suhotno zemljo. 15. Oj, tiho, tiho, ubogo dete moje, bolezen grda vzela je slovó; žari se zopet blede lice tvoje, jasní se kalno, mračno ti okó! 16. Čim omikanejši je narod, tem bolj naseljena je po navadi dežela, v kateréj prebiva. 17. Pravijo, da rega s svojim regljanjem naznanja dež; vendar jej ni zmerom verjeti. 18. Zlato je rumene barve; vedno se bliščí, nobena rija se ga ne prime.

a) Povejte pri vsakem teh množno zloženih stavkov, je-li množno priredje, množno podredje, zmesna ali katera druga sestava.

b) Povejte pri vsakem zavisniku, kakšen je.

c) Razložite nekatere stavke po stavkovih členih!

Opomnja. Zaznamujte glavne stavke z velikimi črkami, zavisne pa z malimi kot kraticami dotičnih imen (o = osebkov, d = dopovedkov, dp. = dopolnkov, p = prilastkov, č =

časoven, k = krajeven, n = načinoven, v = vzročen stavek), pridevajte za skrčene stavke kratico **skr.**, za skrajšane pa znamenje **z**, dobite pismeno sliko stavkovske zavisnosti. N. pr. 1. A, B, C, D. — 8. A, o, č. — 13. A. p. skr; B, skr.

Pravilo: Mnogovrstne vaje po berilih v čitanki!

Raba ločil.

§. 111.

Ponavljajte §. 12 v glasoslovji!

1. Pika se stavi:

- a) na konci govora,
- b) za posameznimi napisi;
- c) pri kraticah;
- d) za vrstilnimi številniki, kedar se pišejo s številkami.

2. Dvopičje stavimo:

- a) pred dobesednim govorom, kedar sledi uvodnemu stavku;
- b) kedar se kaj našteva ali v pojasenje dodaje.

3. Podpičje loči:

- a) stavke v sklepalnem priredji;
- b) daljše stavke v vezalnem in v protivnem priredji, zlasti kedar se poudarja nasprotje;
- c) enovita priredja in podredja v mnogo zloženem stavku;
- d) naštevane dele večjega obsega.

4. Vejica loči:

- a) krajše stavke vezalnega in protivnega priredja;
- b) daljše stavke vezalnega priredja, kedar so zvezani z **in** ali katerim podvojenim veznikom;
- c) glavne stavke od zavisnih in zavisne od zavisnih, naj si bodo ti popolni ali skrajšani*);

*) Kedar skrajšanemu stavku ostane sam nedoločnik ali deležnik, takrat mu izpade vejica.

d) dobesedne stavke od uvodnih, kedar stojé ti za dobesednimi ali sredi njih;

e) vmesne stavke od členov glavnega reka;

f) v skrčenih stavkih istovrstne člene, ako niso zvezani z **in**, **ter** (ali). Načinovni in primerjalni stavek se skrčuje z glavnim brez vejice;

g) ogovorno besedo ali medmet od drugih stavkovih členov.

5. Vprašaj se stavi:

a) na konci vprašalnega stavka;

b) za posameznimi vprašalnimi zaimki in prislovi.

6. Klicaj se stavi:

a) na konci stavka, ki pomenja klicanje, čudenje, ukaz, željo ali prošnjo;

b) pri odgovoru v listih;

c) za medmeti; kedar sami zá-se stojé.

Včasih, zlasti v daljših velelnih stavkih se klicaj rad zamenja s piko.

7. Pomišljaj se stavi:

a) poleg pike pri daljšem premolku;

b) kedar se katera beseda ali kak rek zamolči ali pa kaj nepričakovanega pové;

c) namesto vejice pred vmesnim stavkom in za njim.

8. Oklepaj

loči vmesno besedo, včasih tudi — namesto vejic ali pomišljajev — vmesni stavek od členov glavnega reka.

9. Ve z a j

veže zloge in besede.

10. N a r e k o v a j

rabimo pri dobesednem govoru in takrat, kedar hočemo posebno zaznamovati posamezne besede in izraze.

11. O p u š č a j

kaže, da se je kaka črka izpustila.

12. Opominjaj

kaže na kako opomnjo, najčešče zdolaj pod črto podstavljeno.

13. Enačaj

kaže enakost dveh reči.

151. naloga. Ni ga podjeda od hudega soseda. Cesar Franz Jožef I. je nastopil vlado 2. dec. 1848 l. Četrto berilo za ljudske in nadaljevalne šole.

Vodnik je pel: „Ne hčere, ne sina po meni ne bo; dovolj je spomina: me pesmi pojó.“ Dvoparkljarji so: govedo, ovca, koza, srna itd.

V prostor za neprozornim telesom ne pride svetloba; zaradi tega je v nerazsvetljenem prostoru senca. Mladost živi, brez vse skrbi; vsako nedolžno veselje popolnoma uživa; mladost po veselji hrepeni; na nje obličji se vidi mir srcá. Odprta noč in dan so groba vrata; al' dneva ne pové nobena prat'ka. Vročje je, čelo kipi; solnce pripeka, zemlja reži. Kdor začuje tresk blizu sebe, sliši le enojen pok; kdor pa je bolj oddaljen, temu je grom drdrajoč in bobnéč.

Minola je zima, prišla je lepa pomlad. Noči se krajšajo, dnevi se daljšajo. Dela dosti, a delavec malo. Bogat je, a srečen ni. Čestokrat je že iz iskrice nastal silen požar, in tako je pogosto iz neznatnega vzroka zgodila se velika nesreča. Žarki se razširjajo ne le v praznih prostorih, ampak prešinjajo tudi tekočine in trdna telesa.

Kdor ne napreduje, ta nazaduje. Drevi utegne marsikaj drugače biti, nego je bilo davi. Toliko ga je bilo sram kakor volka strah. V hiši, kjer prebivaš, naj bo dober zrak. Človek se rad véde kakor gospodar, komur je dano gospodstvo nad vsem, kar po zemlji hodi. Atila, šiba božja, je umrl 453. l. Usliši glase, k tebi vpijoče!

Deček je stopil iz šole, dopolnivši štirinajsto leto. Odmolivši je šla žena iz cerkve. Modras je nekoliko večji nego gad. „Pravičnost je temelj državam,“ rekel je cesar Franc. Vsaka dušna moč, to vsak po sebi lahko čuti, utrjuje se s primerno vajo. Najboljše zdravilo od kačjega strupa je vinski cvet v kakor-

šnej koli opojnej pijači, bodi si žganje, slivovec, brinjevec, rum ali močno vino.

Preljubo veselje, o kje si domá? Dragi prijatelj, pridi mi na pomoč! O, kako se veselim! Ali veš do kruha pot? Dopolnilo odgovarja vprašanjem: koga? česa? komu? čemu? koga? kaj? Vprašalni prislovi so: kje? kam? kod? itd. Koliko je usmiljenje božje! Da bi bili srečni vse žive dni! Oh! Gorjé! Ljubi prijatelj! Kamor so prišli mirni Slovani — piše slavni nemški pisatelj Herder — povsod so veselega srca polje obdelovali. Bojim se, da — vendar rajši molčim. Trudimo se za srečo in slavo, in dobimo — grob. Skoči in stóri, kar sem ti zapovedal. Knjiga „Drobtinice“ je zlata vredna. „Biti“ je pomožni glagol.

Poiščite posamezna ločila ter povejte pri vsakem, zakaj stoji.
152. naloga.

Zajec.

1. Zajec je četveronoga gozdna žival. 2. Ima glavo vrat trup noge in rep. 3. Pokrit je z mehko in dolgo dlako. 4. Noge ima dolge in brze sprednji ste mu daljši zadnji ste krajši. 5. Ušesi ste daljši od glave. 6. Oči ima debele in izbuljene ter jih ne more zapreti ker so mu trepalnice premale zatorej spi z odprtimi očmi. 7. Rep je kratek in zasuknen. 8. Zajec v hrib bolje teče nego s hriba v nevarnosti gre tudi v vodo in prav dobro plava. 9. Zvečer se gre past in večkrat ga še jutranje solnce najde na paši. 10. Po dnevi leži skrčen na svojem lezišči, katero si izkoplje sredi kakega razora tako globoko da se malo ne ves skrije vá-nje. 11. Zajec živi ob sočnatih rastlinah najljubša mu je repa zelje in detelja. 12. Po zimi kedar sneg zmrzne ne more do trave lačen je in objeda mlado drevje po hostah a tudi po vrtilih naredí mnogo škode na cepljenih drevesih. 13. Zajčje meso je tečno in okusno zato ga lovci preganjajo v dovoljenem času. 14. Zajec je jako boječa žival človeku ki se bojí vsake stvarce pravijo boječ kakor zajec.

a) Vstavite ločila, ki manjkajo (13 vejic, 8 podpičij, 1 dvo-pičje, 1 narekovaj).

b) Zapišite stavkovske slike!

153. naloga.

Koristnost živali.

Bog je ustvaril travo in drevesa, naj bi služila živalim in ljudem ^vživež. brez rastlin bi ne mogle živali, brez živali bi pa ne mogli živeti ljudje. živali so človeku prekoristne in potrebne stvari kajti one nam opravljajo najtežja dela, one nas živé nas obuvajo, nas oblačijo² ter nam še delajo kratek čas. človek naj torej z živalimi vselej lepo ravna, kako bi človek zemljo oral in druga še težja dela opravljal, ko ne bi imeli živali, kje bi jemali potrebno meso mleko maslo sir in še več drugih reči, ki jih imamo od živali, kako bi se oblačili in obuvali ko ne bi bilo živalskih kož volne in kožuhovine kako dolgočasno bi bilo na svetu ko bi nikdar nikjer ne slišal nobene živali nikdar nikjer nobene vesele ptice, človek naj torej Bogu vedno hvalo daje za to prevelike dobroto.

a) Vstavite vsa ločila ter pišite veliko začetno črko, kjer jo je treba pisati!

b) Razložite stavke!

Red ali sledba stavkov.

§. 112.

V enovitih in množnih podredjih stojé zavisniki ali pred ali za glavnimi stavki. Le včasih stopi zavisnik med člene glavnega stavka, kar pa slovenščini menj ugaja.

Glagol — zlasti v daljših stavkih — stoji malokdaj na konci.

154. naloga. Poiščite iz 152. in 153. naloge podredja ter povejte, kako se vrsté v njih zavisniki.

Vaje v spisji.

A. Povesti.

1. Vinska trta in krompir.

Vinska trta nagne se k vinogradniku in izpregovori: „Človek, ali imaš med rastlinami večjo dobrotnico od mene?“ Vinogradnik pravi: „Kaj pa, da imam večjega dobrotnika nego si mi ti!“ „Kdo je ta? vpraša vinska trta. Vinogradnik odgovori: „Krompir mi je večji dobrotnik od tebe: kajti krompir mi daje potrebni živež, ti pa le prijetno kapljico, če imam drugega dovolj.“

Napišite po tem zgledu basen: a) o roži in žitnem klasu, b) o demantu in premogu, c) o zlatu in železu.

2. Jelen in jazbec.

Jelen, ki je že prehodil mnogo krajev, sreča enkrat na svojem potu jazbeca, živečega v temnej luknji. Pravi mu: „Neumnež, kako vendar moreš ležati v tej temoti? Ali se nikamor ne upaš?“ Jazbec mu pohlevno odgovori: „Obiraj me, kakor hočeš, in zaničuj moje prebivališče. Moje prebivališče mi je mnogo ljubše od vseh dežel, katere si ti že prehodil; zakaj ta kraj je moja domovina!“

Napišite po uzoru te basni drugo a) o prepelici in domačej kuri, b) c)?

3. Bodi pošten!

Mati dá Katinki desetico za sol. Katinka izgubi medpotoma denar. Mimo pride gospod, podari jej drugo desetico. Katinka najde svojo desetico, hiti za gospodom, hoče mu vrnoti podarjeni denar. Gospod jo pohvali, dá jej dvajsetico.

Napišite po tem načrtu povest z drugim napisom!

4. Napišite povest po sledečem načrtu!

Usmiljen otrok.

Uboga ženica hodi po zimi od hiše do hiše, išče hrane in gorkote. Mimo ženice pride bogato oblečena gospa, a ne dá jej milostinje. Deček, to videvši, priteče k ženici, podá jej edini svoj novčič. Neki gospod, ki je to videl, pokliče dečka k sebi ter ga vpraša, kaj je dal ženici. Deček odgovorí. Mož ga pohvali, dá mu dvajsetico. Deček izroči starki tudi ta denar.

5. Izpremenite to povest, misleč si na mesto ženice siromaka, na mesto gospé gospoda, na mesto dečka deklico, na mesto gospoda pa gopó. Kako bi se napis lahko drugače glasil?

6. Bertold Schwarz pripoveduje svojim tovarišem, mnihom, kako je po naključbi iznašel smodnik.

7. Zapišite povest „Popotnika in medved“ (3. čitanka, st. 15) takó, kakor bi jo France pripovedoval svojim staršem. (Načrt: Dva prijatelja, France in Anton, hodita skozi puščavo. Medved pride naproti. Anton zbeži na drevo i. t. d.)

8. Izpremenite 35. berilo v 3. čitanki, misleč si na mesto kovača zidarja, a na mesto krojača črevljarja.

9. Zapišite povest po tem načrtu: Zvesti pes. Jahajoč trgovec izgubi svojo potno torbo. Koder ga hoče cvilé in grizé nazaj držati. Trgovec meni, da je pes stekel, ter strelí nanj. Pozneje zapazi, da nima torbe, jaše nazaj in najde psa na torbi ležečega.

10. Zapišite povest po tem načrtu: Božični večer. Pri mizi sedí mati in četvero otrok. Oče je bil pred nekaterimi meseci šel na vojno. Otroci govoré o očetu. Mati je žalostna. Nekdo trka na duri. Oče stopi v izbo. Vesela rodbina.

11. Hvaležni rejnec (3. čitanka, st. 10).

Marijana je od svojega 16. leta služila v mestu. Bila je varčna dekla ter si je prihranila nekaj denarja. Ko pride enkrat v svoj rojstveni kraj, pokopavali so ravno ubogo vdovo, ki je zapustila še le šestletnega Janezeka. Marijana se ga usmili ter ga vzame seboj v mesto, kjer ga je odgojevala. Ko

je Janezek ljudsko šolo dovršil, dá ga Marijana črevljarstva se učít. Po prizadevnosti je postal prvi črevljarski mojster. Vzel je k sebi svojo staro krušno mater ter jej skazoval svojo hvaležnost.

Okrajšajte 21. berilo v 3. čitanki po tem načrtu: Trije bratje složno živé ter vsako delo skupaj opravljajo. Povsod jih radi jemljejo za dninarje. Ko so nekdaj bili namenjeni na travnik, obolí najmlajši brat. Starejša sta v zadregi; na zadnje pokličeta bolniku staro sosedo za strežajko Brata opravita delo. Ko bolnik okreva, gresta starejša po plačilo ter odštejeta mlajšemu tretjino. Ta se brani, vzeti svoj delež. Takó nastane med brati prepír. Opat Paladij ga jim razsodi.

12. Okrajšajte ta le berila v 3. čitanki: *a)* štev. 185., *b)* štev. 3., *c)* štev. 29., *d)* štev. 191., *e)* štev. 40.

13. Zapišite okrajšano 29. berilo takó, kakor bi ga pripovedoval krčmar.

Hrast in trst.

Hrast se je bahal s svojo trdnostjo ter očítal trstu slabost, da se uklanja vetru. Trst je to zaničevanje prenašal in molčal. Kmalu pa nastane vihar. Ker se hrast ne dá ušibiti, podere ga vihar. Trst se pa priklanja in zopet vstane.

Mogočen hrast in šibek trst.

Nekdaj se je visok hrast ponosno bahal s svojo silno trdnostjo ter je zaničljivo očítal bližnjemu trstu njegovo slabost, da se ponižno uklanja vsakemu vetru. Slabotni trst je to hrastovo zaničevanje voljno prenašal in je molčal brez ugovora. Kmalu potem pa nastane hud vihar. Ker se trdni hrast nikakor ne dá ušibiti, podere ga jezni vihar na tla; šibki trst pa se globoko priklanja in hitro zopet vstane.

14. Razširite s prikladnimi besedami (prilastki, dopolnili in določili) sledečo basen: Gad in pila. Gad pride v kovačnico in hoče orodje razgristi. Spravi se nad naklo. Ko nič ne opravi, zapustí ga in gre nad pilo. Pa tudi tu si brez uspeha prizadeva. Pila se mu posmehuje rekoč: „Bedak, kakó

hočeš mene razgristi, ki jaz železo premagujem in naklo, kateremu ti nič ne moreš, lahko v prah zdrobim!“

Vinska trta in krompir (primerite 1. nalogo!) Bil je lep jesenski dan. ko pride vinogradnik v svojo gorico. Veselo je gledal dobro obložene trte, ki so komaj nosile obilico grozdja. Ko prikoraka gospodar vrh gorice, prikloni mu se šiponov trs ter mu pravi. „Človek, povej mi, imaš li med rastlinami večjih dobrotnic od nas vinskih trt?“ Vinogradnik se mu nasmehne in reče: „Kaj dvojiš? Se ve da imam večjega dobrotnika, nego si mi ti!“ „Kdo je ta?“ vpraša trst nadalje. Gospodar odgovori: „Več dobrot, nego li od tebe, dobivam od krompirja; zato ga moram višje ceniti.“ Trs pa reče: „Kako bi to bilo mogoče? Ali ti ne dajemo žlahtnega vina, katero sam imenuješ pijačo vseh pijač? Saj vino pomlaja starčka in krepčá moža ter jima razveseljuje srce!“ Res je sicer, kar govoriš,“ zavrne zdaj vinogradnik; „a pomisli, da je krompir mnogim ubožnim ljudem skoro edini živež, da je že od marsikatere dežele odgnal dragoto in lakoto. Kar nam je pa za življenje potrebno, moramo bolje ceniti nego ono, kar nam je le v veselje.“

15. *) Razširite basen o jelenu in jazbeci po sledečih dodatkih: Jelen (kakšne postave); . . . krajev (planine, doline, goščave, poljane); jelen sreča marsikatero divjačino in najde tudi jazbeca (kratek popis) v temnej luknji (kje in kakó je bila napravljena?) Ali se nikamor ne upaš (jelen vabi jazbeca, naj gre ž njim, da mu pokaže lepih krajev). Prebivališče (kaj je rekel še jazbec.)

16. Razširite povest o zvestem psu (pr. 9. nalogo!) po teh le dodatkih: Trgovec (ime, dom). (Od kod je jahal? kam? na kokovem konji?) Koder kratek popis) je tekal poleg njega. Potno torbo (koliko je bilo v njej denarja?) je imel za seboj na sedlu privezano. Torba se je odvozljala in padla na tla, česar pa trgovec ni zapazil. A koder, to videvši, hotel je trgovca opozoriti (laja, cvili, postavlja se pred konja, grize trgovčev plašč). Strelí na-nj (pes ni dobro zadet — kam odide?).

*) Pazite posebno na določila vzroka (vzrok, učinek, sredstvo t. d.!).

Pozneje zapazi (kje?) ležečega (pes se gospodarju dobrika in — pogine. Žalost gospodarjeva).

17. *) Razširite povesti: a) „Bodi pošten!“ b) „Usmiljen otrok.“

18. Razširite a) 36., b) 183. berilo v 3. čitanki!

19. Zapišite sledeče pesmi v 3. čitanki v nevezanem govoru: a) štev. 120., b) 34., c) 159.

20. Storite prav tako pri pesmih: a) 37., b) 145., c) 205., d) 46. pa v okrajšanej obliki.

21. Zapišite v nevezanem govoru ter razširite te le pesmi: a) 57., b) 86., c) 148., d) 188. (prve tri kitice).

22. Zapišite životopise:

a) Rudolf Habsburški. Grof Rudolf rojen l. 1218 (kje?). Njegova pobožnost. Brezkralje na Nemškem. Za kralja izvoljen. Otakar, kralj češki. Bitva l. 1278. Habsburžani na Avstrijskem. Rudolfova smrt 1291.

b) Franc Prešeren. Rojen l. 1800. v Vrbi na Gorenjskem. V Ribnici in na ljubljanskem gimnaziji. Pravoslovec na Dunaji; doktor pravoslovja 1828. V pisarnici odvetnika Hrovata v Ljubljani. Odvetnik v Kranji l. 1846. Umril l. 1849. Slavni pesnik.

c) Moje življenje. Rojstven kraj, leto in dan. Ime in stan staršev. Bratje in sestre. Čas pred vstopom v šolo. Prvi dan v šoli. Drugi važnejši spomini. Kaj hočem postati?

23. Doslužen vojak pripoveduje, kar je doživel.

24. Stari klobuk pravi, kakó se mu je godilo.

B. Popisi.

Brana.

(Kaj je reč?) Brana je poljsko orodje v podobi zategnega čveterokotnika. (Sestojni deli.) Naša brana sestoji iz šest tramov po 1'2 m do 1'7 m dolgosti; vsak tram ima 5—6 ravnih, spodaj ostastih in nekaj zakrivljenih zôb, ki so enako daleč drugi od drugega. Spredaj in zadaj nosita stranska tramova po 2 železni kljuki, v kateri se devlje veriga za naprego in

*) Pazite posebno na določila vzroka (vzrok, učinek, sredstvo i. t. d.!).

vrv za vzdigovanje. (Kdo dela reč in iz česa?) Brano dela kolar iz lesa; zobove in okóv pa priskrbeva kovač. (Čemu je reč?) Z brano poravnavamo, razbijamo in mešamo že zorano zemljo, uničujemo plevel ter zavlačimo semenje.

1. Popišite: *a)* valjar, *b)* plug, *c)* jasli, *d)* stiskalnico (prešo).

2. Popišite, kakó se dela *a)* na skednu, *b)* v mlinu, *c)* v kovačnici.

3. Popišite: *a)* kakó se kruh peče, *b)* kakó se dela opeka, *c)* maslo, *d)* sir, *e)* platno.

4. Popišite: *a)* kakó se drevje presaja in požlahtnuje, *b)* kako se krompir pripravlja.

Lisica.

(1. Ime in plemo.) Lisica je zver pasjega plemena. (2. Velikost.) Po velikosti se enači srednjemu psu. (3. Pokritje, barva.) Oblečena je v kožuh belih, črnih in sivih dlak; le na prsih je bela, po trebuhu pa sivkasto bela. Sploh pa izpreminja dlako po letnem času. (4. Deli telesa.) *a)* (*Glava:*) Široka glava se jej hitro spušča v dolg, tanek gobček; ostasta ušesa pa stojé po konci. Pod čelom se svetijo bistre oči; kedar pa zine, pokažejo se vrste ostrih zôb. *b)* (*Trup.*) Trup je zleknen in šibek. Kaj lepo jej pristuje dolgi metlasti rep. Hodé ga vlačí za seboj, tekóč ga pa privzdigne. *c)* (*Udje.*) Tanke in kratke noge nosijo truplo tako tího in rahlo, da skoraj ni sledú za njimi. (5. Način življenja.) *a)* (*Prebivanje.*) Lisica živi skoro povsod ter si koplje svoje luknje najrajša po goratih listnatih gozdih. *b)* (*Razplodba.*) V podzemljskeji luknji skotí lisica več mladih, katere v nevarnosti prenaše na drug kraj. *c)* (*Hrana.*) Živi se z malimi poljskimi in gozdnimi živalimi, zalezuje pa tudi perotnino okoli hiš. *d)* (*Druga svojstva.*) Njena prekanjenost in drzovitost je prišla v pregovor. (6. Hasljivost ali škodljivost.) Največji lisičji sovražnik je človek, ki jo preganja vse leto. A drugega dobička nima od nje, razen da prodaje njen kožuh.

5. Popišite v istej zaporednosti popisnih delov: *a*) konja, *b*) volka (3. čitanka 129), *c*) podgano, *d*) kako drugo četveronogo žival.

6. Popišite: lastovko (Pevka, 0'14 *m* dolga . . .)

7. Popišite: *a*) vrabca, *b*) kokoš, s posebnim ozirom na koristnost in strežbo, *c*) ptice pevke sploh.

8. Popišite železo po sledečem načrtu: Kovina. Kje se dobiva? Očiščevanje vsakovrstne primesi. Lito železo. Kovaško železo. Jeklo. Koristnejše od srebra in zlata. Čemu se rabi?

9. Popišite kako rastlino! (Ime in pleme. Popis posameznih delov: korenika, steblo, listje, cvet (čšaša, venec, prašniki, pestiči), plod, stališče, raba.)

10. Popišite: *a*) okolico vaše šole, *b*) dom, *c*) vrt.

11. Popišite, kako so učenci praznovali šolski praznik.

P o ž a r.

(Primeri 107. berilo v 3. čitanki.)

Gori! Gori! Oj, strašen glas! kedar se razlega v nočnem času, budeč ljudi iz mirnega spanja. Tužno bije v zvoniku plat zvona! Sleharen udarec opominja prestrašene vaščane, naj hité na pomoč ubogim, katerim že plapolá streha v ognji. Brizglje in vozovi z gasilnim orodjem pridrčé, okna po hišah zablščé; nebo se žari s krvavo zarijo, ki razsvetljuje z motno svetlobo vso okolico. Lej, tam sika ogenj kvišku, tam je žrelo ognja; tam si prizadevajo ljudje zadušiti ogenj v njegovem jedru ali vsaj zabraniti mu, da ne bi preskočil na sosedna poslopja. Nekateri nosijo vodo, drugi brizgajo, tretji razdirajo strehe! Otroci plakajo, matere vpijejo; vse leta, bega in prenaša. — A polagoma vendar pogasé ogenj. O siromak, ki ti je plamen v zeló kratkem času upepelil stanovanje! Hvali Boga, da si mogel rešiti vse svoje mile in drage!

12. Popišite povedenj! (Dež lije neprenehoma. Reka narašča in stopi čez bregove. Ljudje prestrašeni bežé ne vedoč, kaj bi prej rešili. Poslopja plavajo in se rušijo. Mogočno narasla reka odnaša drva, mline i. t. d. Vsa dolinica je poplavljena. Ko jame voda odtekat, vidi se velika škoda, ki jo je povodenj napravila.)

13. Popišite nevihto!
14. Popišite življenje na planini (68—82. berilo v 3. čitanki).
15. Popišite potovanje!
16. Popišite: *a*) kako se vede postrežljiv človek, *b*) kako reden!

C. Primerjave.

Vas in mesto.

Vas in mesto sta kraja, ker ljudje prebivajo. V vasi in v mestu so hiše in cerkve. V obeh so lepi vrti in zalo drevje. — A v vasi so največ le kmetski ljudje, ki se pečajo s poljedelstvom in z živinorejo; v mestu pa stanujejo gospoda, uradniki, umelniki i. t. d, ki imajo vsak po svojem stanu drugačne opravke. V vasi so hiše majhne, pogosto le lesene in s slamo pokrite; po mestih so pa vse zidane in z opeko pokrite. V vasi se hiša ne drži hiše; v mestu se pa hiša hiše drži ter se lepo vrstí, ulice delajoč, druga za drugo. Vasi so navadno manjše od mest.

1. Primerjajte šolsko izbo s stanovalnico! (Podobnosti: Obe ste hišni deli; v obeh vidimo ljudi; v obeh nahajamo peč in različno orodje. Različnosti: Katera je navadno večja? Kako dolgo bivajo ljudje v šolskeji izbi? Čemu je stanovalnica? Katero orodje je v šoli?)

2. Primerjajte: *a*) stol in mizo, *b*) stol in klop!

3. Primerjajte psa in mačko! (Pleme, velikost, pokritje, barva, deli telesa, način življenja, koristnost.)

4. Primerjajte osla in konja!

5. Primerjajte gos raci!

6. Primerjajte sesavce pticam!

7. Primerjajte hruško in jelko! rež in pšenico!

8. Primerjajte rastlino in rudnino!

9. Primerjajte solnce in luno!

10. Primerjajte pomlad in jesen!

11. Primerjajte pomlad in mladost!

12. Primerjajte: *a*) Koroško in Kranjsko, *b*) gorenje in dolenje Štajersko!

D. Razložba pregovorov.

Kdor z godaj vstaja, temu kruha ostaja.

Kdor jame z godaj delati, je priden. Pridni lahko več zasluži nego potrebuje. Pridni in marljivi si tedaj toliko prisluži in pridobí, da na starost, ko ne more več delati, živi brez skrbi.

Razložite enako sledeče pregovore:

1. Ako slepec slepca vodi, oba v jamo padeta.
2. Tudi slepa kokoš včasih zrno najde.
3. Kedar greš volku nasproti, pokliči psa seboj.
4. Vsak pometaj pred svojim pragom.
5. Laž ima kratke noge.

Sloga jači, nesloga tlači.

Dva soseda sta si bila iskrena prijatelja. Vestno sta si pomagala, kedar je katerega izmed njiju zadela kakova nesreča. Pa tudi drugače sta si skazovala svoje prijateljstvo. Da ni bilo treba jemati dninarjev in štežakov, hodila sta drugi drugemu pomagat z vso družino, kolikorkrat je bilo delo nujno in potrebno. Tako je jima rastlo premoženje ali imetje. A na enkrat nastane med njima prepir zaradi mejnika, o katerem je prvi trdil, da je postavljen predaleč v njegovo zemljo. Začne se pravda, ki je tekla, dokler nista oba vsega denarja k odvetnikom znosila. Na zadnje so jima zarubili in prodali posestvi. V ubožnici sta imela priliko, obžalovati svojo neslogo in strast.

Pojasnite s povestmi tudi sledeče pregovore:

6. Ni nesreče brez sreče.
7. Kar te ne peče, ne gasi.
8. Ne prodajaj kože, dokler medved v brlogu tičí.
9. Potrpljenje železne duri prebije.
10. Lastna hvala, cena mala.

E. Listi.

a) Zgledi.

1. Prošnja.

Dragi Blažek!

Bukve s podobami, katere si mi zadnjič kazal, dopadle so mi tako, da hočem očeta naprositi, naj mi kupi tudi tako knjigo. Prosim Te torej lepó, posodi mi bukve za en dan, da jih morem očetu pokazati. Vrne Ti jih zopet nepokažene

Tvoj

V Bistrici, 21. junija 1891.

France.

(Isti list obširneje.)

Dragi Blažek!

Ko sem bil zadnjo nedeljo pri Vas, kazal si mi bukve, v katerih so podobe strupenih rastlin, kakoršnih ima naš kraj. Pod vsako podobo je ime strupenici, katero pred oči postavlja, in kratek popis. Meni se bukve tako dopadajo, da hočem očeta prositi, naj jih kupi tudi meni. Ker si pa nisem zapomnil njih naslova, prosim Te prisrčno, pošlji mi bukve še danes in dovoli, da smem knjigo do jutri popoldne obdržati. Skrbno bom pazil, da se ne zamaže ali drugače pokvari. O pravem času jo dobiš zopet v roke. Zanašam se na Tvojo prijaznost. Priporóči me svojim ljubim staršem in daj mi kmalu priliko, da ti enako postrežem.

Tvoj

V Bistrici, 21. junija 1891.

France.

2. Naznanilo in prošnja.

Ljuba prijateljica!

Sinoči se nam je vrnil ljubi oče z dolgega pota, prej ko smo se ga nadejali in kot je bil sam namenjen. Razveselili smo se; a naše veselje se je hitro skalilo, ko smo zvedeli, da je bolehnost očeta prisilila, vrnoti se pred določenim časom. Lotila se ga je namreč mrzlica. Blaga mati sicer upa, da drug zrak in domača postržeba kmalu zdravje povrne bolniku, vendar je v velikih skrbéh in nagovarja očeta, naj bi se posvetoval s katerim zdravikom.

Znano Ti je pa, draga prijateljica, da ima naš oče od nekdaj veliko zaupanje do Vašega hišnega zdravnika, gospoda I. I. Zato Te po materinem naročilu prelepo prosim, nagovori ga, da bi jutri k nam prišel. Prav vestno bodedo stregli očetu ter storili, kar koli nam bode zdravnik veleval. Bog daj, da bi ljubi oče zopet okreval. Prejmi že poprej srčno zahvalo za prijaznost, katero nam skažeš.

Tvoja žalostna prijateljica

V Libeličah, 2. oktobra 1891.

Marjeta.

3. Poročilo in prošnja.

Prepoštovani gospod doktor!

Želeli ste, da bi Vam, blagorodni gospod, precej naznanili, ko bi se bolezen našega očeta utegnila na hujše obrniti. Žali Bog, da se je tako zgodilo. Oče je zadnjo noč prav nemirno spal. Tožil je, da ga glava boli; včasih se mu je tudi vzdigovalo. Kakor ste ukazali, dajala sem očetu zapisanega zdravila ob določeni uri; zdaj pa prosim, naj bi napovedali, kako mi je dalje ravnati. Zeló zeló bi Vam bili hvaležni, ako bi blagovolili bolnika še danes obiskati. Če bi Vam pa opravila tega ne dopuščala, lepo prosim, da bi mi po človeku, ki Vam to pismo oddá, vedeti dali, kaj naj storim do takrat, ko zopet pridete. S posebnim spoštovanjem.

V Libeličah, 4. oktobra 1891.

Marjeta Klobučarjeva.

4. Naročbenica.

Preljubi Dragotin!

Zanašajé se na Tvojo prijaznost, Te že zopet s prošnjo nadlegujem.

Rad bi namreč svojemu bratu k njegovemu godu dal katero darilce; zato Te prosim, kupi mi pri gospodu Jelarju lep nožek s štirimi rezili in kostenim ročem ter mi ga pošlji do prihodnje sobote. Troške Ti povrnem, kakor hitro zvem, koliko nož veljá.

Veselilo bi me, ko bi nas hotel obiskati v soboto kot na godovno mojega brata.

Z Bogom!

Tvoj prijatelj
Milan.

V Mokronogu, 6. maja 1891.

(Odgovor.)

Ljubi moj Milan!

Rad sem ustregel Tvojemu naročilu ter Ti po pošti poslal nožek, kakoršen utegne biti po Tvojej želji. Cena je zapisana na zavitku. Ko bi še drugokrat česa potreboval iz našega mesta, le naravnost se obrni do mene; vselej sem pripravljen, zvrševati Tvoja naročila. Godovna Tvojega brata pa se ne morem udeležiti; zadržujejo me namreč razni nujni opraski.

Priporóči me svojim staršem, reci bratu, da mu tudi jaz h godu vso srečo želim, in razveséli kmalu s kakimi vrsticami udanega Ti prijatelja

V Zagrebu, 10. maja 1891.

Dragotina.

5. Zahvala.

Blagi prijatelj!

Prav srčno se Ti zahvaljujem za skazano prijaznost. Nožek, ki si mi ga poslal, je bratu in meni zelo dopadel. Cena 2 gold. 50 kr. mu ni pretirana; hvaležen Ti vračam troške.

Bratov god smo prav veselo praznovali; škoda, da nisi utegnil priti. Natančneje zveš o tej veselici, kedar Te v mestu obiščem. Da si mi zdrav!

Tvoj

V Mokronogu, 15. maja 1891.

Milan.

6. Voščilo.

Predagi starši!

Ganenega srca se danes spominjam mnogih in velikih dobrot, katere ste mi skazovali od mojega rojstvenega dneva. Bogu in Vam se imam zahvaliti za vse, kar sem in premorem. Naj bi Vam ljubi Oče v nebesih stoterno poplačal, kar ste mi

dobrega storili. Jaz pa si štejem v sveto dolžnost, tudi za naprej ubogljiv in priden biti ter Vam takó veselje delati. Če se ravnam po Vašej volji, smem upati, da bodeste tudi v prihodnje kakor dozdej ljubili

Vam, mili mi starši,

prehvaležnega sina

V Adjovščini, 31. decembra 1891.

Jakoba.

Voščilo.

Preljubi oče!

Vaš god me spominja mnogih in velikih dobrot, za katere se imam Vašej ljubezni zahvaliti. Vem, da Vam ne morem zadosti povrniti te ljubezni; vem tudi, da mi ni mogoče, naj kar koli počnem, poplačati Vam vseh tistih skrbi, katere sem Vam prizadeval, odkar sem živ; dobro vém, da nikdar ne nadomestim dobrot, katere sem prejel iz Vaših rok.

Na misli so mi blagi opomini, s katerimi ste me tolikrat izpodbujali k marljivosti, svarili me zaradi mojih slabosti in napak, kazali mi pravo pot. Dobri ste in prizanesljivi svojemu otroku; Vi zahtevate od njega samo to, kar more po svojih močéh storiti. Pa kar morem, to hočem z božjo pomočjo storiti. Priden hočem biti in poslušen, vreden Vaše ljubezni.

Če se mi posreči, da zadostim Vašim željam in Vam bódem v veselje, tedaj se izpolni moje najsrčnejše voščilo, katero Vam, premili oče, podajam k današnjemu godu. Oni, ki kraljuje v nebesih, naj podeli, da mirno in veselo tekó dnevi Vašega življenja; naj Vas tisočkrat blagoslovi za vse, za kar Vam moram hvalo vedeti; meni pa naj ohrani Vašo očetovsko milost.

Hvaležno Vam poljubuje roke

pokorni sin

V Celovci, 29. junija 1891.

Pavel.

7. Povabilo.

Dragi France!

Danes teden bode pri nas cerkveni praznik in veliki shod. Po starej navadi imamo o tem času malo boljši kruh in smo radi boljše volje nego drugikrat. Znanci in prijatelji zberó se

ta dan, da se kaj pogovoré. Obljubili so mi že nekateri, da pridejo; pa brez Tebe, ki si mi vedno najljubši prijatelj, za me ne bi bilo veselega dneva. Uljudno Te vabim, pridi tudi Ti! Zeló bi me razveselil.

Zanesljivo Te pričakuje

V Starem trgu, 7. julija 1891.

Tvoj prijatelj
Tomaž Murnik.

Povabilo k pogovoru.

Ljubi moj Aleš!

Dolgo že želim, s Teboj nekaj posebnega govoriti, vendar ni bilo do zdaj prave priložnosti. Tudi k Tebi bi že bil rad prišel, pa ne vem, kedaj bi Te doma dobil, ker vedno letaš po opravkih. Če sem prav zvedel, prideš jutri v Konjice. Prosim Te, potrudi se še malo dalje in pridi k meni; prav vesel Te bude

V Ločah, 11. novembra 1891.

Tvoj stari prijatelj
Davorin Miheljak.

8. Sožalnica (milovalni list).

Preljubi prijatelj!

Tebi in meni je nemila smrt velkio žalost storila. Vzela je Tebi ljubega brata, meni pa preblagega prijatelja. Solze, katere sva zanj potočila, je pokojni gotovo zaslužil, kajti bil je dobra, preblaga duša. Vsi smo ga radi imeli in zvesto ljubili; Bog pa ga je vzel k sebi na večno plačilo. Upajva, da se kedaj zopet veselo snidemo. Torej ne žaluj preveč in tolaži se s svojim

V Beljaku, 5. marcija 1891.

prijateljem
Lovrom.

Dragi Matej!

Zeló sem se prestrašil zvedevši, da Ti je hiša pogorela. Res je žalostno, da more plamen v kratkej uri pokončati, kar človek postavi s tolikim trudom. Težko mi dé, da se Ti je prigodila taka nesreča; a kaj pomaga žalovati, ker žalost ne zmanjša nesreče. Dobro je le, da si bil poslopje precej visoko zavaroval.

Lahko bodeš je zopet postavil. Ko bi česa potreboval, povej mi odkritosrčno. Prav rad ti pomagam, saj veš, da sem vedno
Tvoj

resnični prijatelj
Florijan.

V Ormuži, 2. julija 1891.

9. Slovo.

Premili prijatelj!

Nisem mislil, da se bodem moral tako hitro ločiti od svoje drage domovine in od svojih prijateljev. Pred tremi dnevi sem dobil od oblastva poziv, da moram nemudoma iti k vojakom. Sliši se, da bode vojna. Kam pojdemo najprej, zdaj še nihče ne vé. Jutri že odrinem. Nimam tedaj časa, da bi se mogel z besedo pri Tebi, ljubi moj prijatelj, posloviti; sprejmi torej pismeno poslovilo! Lepo se Ti zahvaljujem za Tvoje odkritosrčno, stanovitno prijateljstvo in za vse, kar si mi dobrega storil. Spominjaj se me večkrat ter moli, da bi nam Bog dal srečno zmago, in da bi se vesela zopet videla.

Z Bogom!

Ves Tvoj

V Kamniku, 18. julija 1891.

Janez Rebrnik.

10. Opomin.

Ljubi prijatelj!

Ne zameri, da Te opomnim na Tvojo obljubo. Obetal si mi, kakor sam dobro veš, da mi pošlješ izposojeno knjigo že v nekaterih dneh nazaj; preteklo pa je že več tednov, od knjige pa vendar ni niti duha niti sluha. Ker knjigo sam nujno potrebujem, prosim, ne odlagaj več ter pošlji knjigo čim brže tem bolje. To pričakujē

Tvoj

V Ljubljani, 2. avgusta 1891.

Anton Gregorič.

11. Izgovor.

Ljubi moj Anton!

To knjigo si imel že pred štirinajstimi dnevi dobiti, kakor sem Ti bil ustno obljubil. Odpusti, da takrat nisem bil mož

beseda. Knjiga je bila o dogovorjenem času zares pripravljena, da se pošlje nazaj. Tu pride k meni najin prijatelj Andrej, zapazi knjigo, povpraša po njenem zapopadku, in ko ga zvé, vzame si jo tako rekoč po sili.

Ali Ti je on to sam naznanil, kakor mi je obetal, tega ne vem; resnica pa je, da sem samo zaradi njega prelomil besedo. Ne huduj se nad menoj in preženi nevoljo z mislijo, da je Tvoja knjiga dvema prijateljema pripravila nekoliko prijetnih ur.

Ali po takem smem današnjemu pismu dodati prošnjo, da mi zopet posodiš kako knjižico? Pripravljen sem na ostre pogoje; a bodi prepričan, da izpolnim tudi najostrejše. Srčno Te pozdravlja

Tvoj

V Loki, 5. avgusta 1891.

Bogomir.

12. Prijateljsko očitanje.

Dragi prijatelj!

Tri mesece je že, da ne dobim pisma od Vas, da nimam odgovora na svoj zadnji list. To molčanje se mi nekako čudno zdi. Mislím in premišljudem, kaj bi mu bilo vzrok, a ne morem zadeti.

Ste li morebiti bolni? To menda niste. Ali ste se znabiti podali na pot? To v tem letnem času ni lahko mogoče. Neki vzrok pa mora vendar biti.

Res je, da dolgo molčanje ni še znamenje razdrtega prijateljstva, kakor tudi pridno dopisovanje ni vsakokrat dokaz stanovitne prijaznosti. A ker ste proprej tako pridno in točno odgovarjali mojim pismom, ste me nekako razvadili; razen tega so se Vaša prijazna poročila mojemu srcu tako prijubila, da meni, odkar molčite, vedno nekaj manjka. Pri vsem tem pa sem v velikih skrbéh za Vas. Rešite me iz te britke negotovosti ter mi povejte, če tudi le z nekoliko vrsticami, da ste živi in zdravi, ter da ste s svojo ljubeznijo udani

svojemu vérnemu

V Kopru, 3. decembra 1891.

Miroslavu.

Ljubi brat!

Kmalu bo leto dni, odkar nismo besedice slišali o Tebi. Zdaj smo po popotnem človeku iznenadoma zvedeli, da si v Tominu pri gospodarji. I. I. Lahko simisliš, v kolikih skrbéh smo bili zaradi Tebe. Nismo se mogli načuditi, kako nam moreš kaj takega storiti, ko vendar veš, da Te vsi ljubimo.

Naznani nam brž, kako se Ti godí, kako Ti je bilo dozday, in zakaj si tako dolgo molčal. Za trdno se nadjam, da tega opomina ne pustiš v nemar in da zopet potolažiš razžaljene starše. Srčno Te pozdravlja

Tvoja zvesta sestra

V Novem mestu, 2. novembra 1891.

Ančika.

13. Dopisnica.

Častiti gospod učitelj!

Moj sin Janez je danes nekaj obolel. Glavobol in mraz sta se ga prijela; zato ga morda več dni ne bodo v šolo. Prosim, opravičite mu zamudo! Spoštljivo

Vam

udani

Na Vranskem, 16. aprila 1891.

Gregor Stiplovšek.

Dragi prijatelj!

Največjo in najstanovitnejšo srečo Ti želi h godu

Tvoj

resnični prijatelj

V Postojni, 20. junija 1891.

Ivan.

b) Pouk.

Pismo ali list je sploh pismeno poročilo, namenjeno nepričujočej osebi (včasih več osebam). List je namesto ustnega pogovora.

Ako na pismo pride odpis ali odgovor, ali če si dve ali več oseb druga drugej pišejo, postane med njimi dopisovanje (korespondencija).

Ker je list namenjen določeni osebi, mora se v njem pokazati osebna razmera, v kateri sta dopisnik (adresant) in prejemnik (adresat).

Iz te medsebojne zveze izvirajo posebna pravila, na katera gre paziti pri spisovanju listov.

Ta pravila se tičejo nekaj pisave, t. j. načina, kako, in reda, po katerem se dopovedujejo misli, nekaj pa vnanje podobe ali oblike.

Dopisnice v katerih z nekaterimi vrsticami komu kaj brzo in kratko naznanjamo, nimajo navadne listove oblike. Kratka prijava, ki smejo vsakemu pred oči, zapisujemo na listnice.

I. O pisavi ali zlogu v listih.

Zastran pisave v listih je pomniti to-le:

1. Kedar se z drugimi pogovarjamo, moramo se držati nekih postav, katerih ne sme zanemarjati nikdo, kdor neče biti neotesanec. V listu smeš povedati le to, kar bi mogel govoriti v spodobnej družbi.

2. Piši list previdno skrbno in pazljivo ter dobro preudari, kar zapišeš. Natančno izbiraj besede in dobro zvrstuj misli. Po listu se sodi o pisalčevem umu, o njegovej omiki in njegovem značaju. Dostikrat je že prav po nevedoma katera nepremišljena ali napačno postavljena beseda ali pa tudi dvoumnost zakrivila, da pisalec s listom ni dosegel, kar je hotel, marveč da je imel škodo in zamero.

3. Pismo naj določno in očitno naznanja, kar méni proročiti; misli naj bodo tako ubrane, da je lahko umeti, kaj prav za prav hočemo.

4. Pisalec naj se ozira na razmero, v kateri je s prejemnikom. Drugače se govori in piše mladim nego starim; drugače prijateljem in znancem nego višjim, drugače zdravim in veselim nego bolehnim in občutljivim.

Zastran uljudnosti je paziti:

a) Kedar pišemo neznanim ali višjim osebam, moramo se uljudno izgovarjati, da se predrznemo, nadlegovati jih s pismom.

b) Če v listu kaj trdimo, izprositi si moramo prejemnikovo dovoljenje.

c) Ako smo nasprotnih misli, ali če hočemo povedati, da se je prejemnik v čem motil, izrečemo navadno svoje obžalovanje, da moramo to ali ono popraviti, na to in ono opozorovati.

d) Prejemnikova poročila naj bodo nam dokaz njegove dobrote in prijaznosti.

e) Prosimo, kjer bi terjati smeli.

II. Vnanja oblika listov.

Gledé vnanje oblike je gledati. 1. na uvrstenje gradiva, 2. na pis, 3. na papir, 4. zavitek (couvert) z napisom (adresa) in 5. na pečat.

Vsak list sestoji iz sledečih delov: a) ogovor, b) uvod, c) govor, d) završetek, e) podpis.

1. a) V ogovoru imenujemo osebo, katerej je list namenjen, z oznamenilnimi besedami, — dajemo ji naslov. Za prijatelje in znance se take besede lahko najdejo (dragi, dobri, ljubi, preljubi, predragi, spoštovani, mnogocenjani, preljubljeni — srečni, žalostni, ubogi, skrbni, prizanesljivi prijatelj); drugače pa je, kedar se piše tujim, starejšim, višjim postavljenecem in sploh takim osebam, s katerimi nismo v prijateljske zvezi. Tu zahteva dobra oblika in šega, da jih ogovorimo z navadnimi imeni ali naslovi. *)

V listih dobrim znancem se sme ogovor vplesti tudi v prvi stavek ali pa se postavi listu na čelo; n. pr. „Ne bi mi, dragi prijatelj, bil mogel bolje ustreči“ i. t. d., ali pa:

„Dragi prijatelj!

Ne bi mi bil mogel bolje ustreči“ i. t. d.

V drugih pismih stoji ogovor vselej nad prvo vrstico, in sicer tem višje, čim višja je oseba, katerej se piše.

b) Uvod navadno pové priliko ali vzrok, zakaj pišemo. Pri prijateljskih listih to ne dela take težave kakor pri drugih, zlasti do tujih in viših oseb.

*) Poglej „Nasloye“ stran 165.

Nekateri uvodi bi se morda tako le glasili :

Čast mi je, naznaniti Vam . . .

Veseli me, da Vam morem ugodno odgovoriti na Vaš cenjeni list . . .

Nadajé se, da ustrežem Vašemu Blagrodju, naznanjam . . .

Ne zamerite, da Vaše naročilo tako késno zvršujem . . .

Sploh znana Vaša plemenitost, prijaznost in dobrotljivost, daje mi srce, da se do Vas obrnem . . .

Dovolite, prečastiti gospod, da Vam pišem in razodenem, kar . . .

Zeló mi je žal, da ne morem izpolniti želje, katero mi razodevate v svojem cenjenem listu . . .

Zanašaje se na Vašo pravičnost, drznem se, Vam preblagorodni gospod, vestno in odkritosrčno razložiti dogodek, ki . . .

Koliko srečo uživam, imajoč tako dobrega in zvestega prijatelja . . .

c) Govor zapopada glavno reč, o katerej se piše. Misli naj se izrazijo jasno, določno in v lepem redu.

Pri odgovorih misli lahko sledé po istej vrsti, v katerej jih kaže pismo, na katero se odgovarja.

d) Završetek se podaje najbolje iz tega, kar list obsega; lično naj se vjema in veže z vsem pismom. Če se pa tako ne more, odločiti je završetku poseben odstavek.

Pisma znancem in prijateljem končavajo se navadno takole :

Bodi zdrav! Z Bogom!

Tebe in Tvojo pristrčno pozdravlja, sem Tvoj . . .

Tebi in Tvojim vsega dobrega želeč, ostajam Tvoj . . .

Bodi mi zdrav in ne zabi svojega zvestega . . .

Bodi prepričan, da Ti je srčno udan Tvoj . . .

Z Bogom! Kmalu razveséli z odgovorom svojega . . .

S Teboj žaluje Tvoj pravi prijatelj . . .

Bog daj, da bi se kmalu na bolje obrnolo. To iz srca želi . . .

Tvoje prijateljstvo mi je prorok, da gotovo uslišiš prošnjo svojega . . .

Božite zdravi, veseli in tako srečni, kakor želi Vaš . . .

Bog Vas varuj in daj Vam ućakati veselja nad . . .

Zdravstvujte !

V listih, ki jih pišemo menj znanim ali pa višjim osebam, moramo skrbno izbirati besede, s katerimi pismo končujemo. Navadno izrazujemo udanost in spoštovanje ali pa prošnjo, da bi nam bil prejemnik še dalje prijazen in dobron.

Take liste končujemo blizu takó :

Z najvećjim spoštovanjem sem Vam udani . . .

S popolnim spoštovanjem se imenujem Vaši Blagorodnosti udanega . . .

Z odličnim spoštovanjem podpisujem se . . .

Prosim, sprejmite, preblagorodni gospod, zagotovilo globokega spoštovanja, s katerim se podpisujem . . .

Ponižno se priporočujoč Vašej prijaznosti (dobroti), sem . . .

Moja hvaležnost za ta dokaz Vaše milosti bila bi tako velika, kakor je vselej bilo spoštovanje, s katerim ostajam . . .

Sebe in svoje v milost in okrilje Vaše Preblagorodnosti izročujoč, štejem si v čast, da se smem podpisati . . .

e) V podpis se razen pisalčevega imena še dodaje izraz udanosti ali spoštovanje do istega, komur se piše. (N. pr. Tvoj iskreni brat. Vaš pokorni, hvaležni sin. Tvoj odkritosrčni prijatelj. Vaš udani, najhvaležnejši služabnik i. t. d.) Podpis se stavi tem nižje pod zadnjo listovo vrsto, kolikor večje spoštovanje hočemo prejemniku skazati.

Podpisu vštrít (v listu do dobrih znancev včasih zgoraj na desno nad ogovorom) zapiše se na levej strani kraj in datum (dan, mesec, leto).

2. List naj se piše razločno, skrbno in s črno tinto. Nespodobno je in nepristojno, če se v listu kaj izbriše, prekriža, izstrže, med vrste zapiše ali popravi. Tudi se ne spodobi, odpraviti list s peskom tako posut, da ga mora prejemnik otepati, predno ga bere.

3. Za pisma jemljemo čist, bel in obrezan papir v osmerki (do znancev) ali v četverki (Quartformat). V vsakem pismu pušča se zgoraj in spodaj kakor tudi na levej strani, velikosti papirja primerno, pražen prostor.

4. Listov ne pošiljamo brez posebnih zavitkov (couvert); zavitkova podoba se ravná po podobi papirja, na katerem je pismo pisano. Odprte se-pošiljajo le dopisnice in poštné nakaznice.

5. Listi se zapirajo ali pečatijo s pečatnim voskom ali z oblati. Včasih se stisnejo samo zavitkovi konci.

Pisma do odličnih oseb se pečatijo največ z rudečim voskom; kedar pa se naznanja smrt, ali če žalujoči piše, vzame se črni vosek.

Listi z denarji ali s katerimi važnimi spisi morajo se posebno previdno zlagati in pečatiti. O tem veljajo posebni

poštni ukazi, ki se po večkrat izpreminjajo. Treba je jih pozvedovati tistim, kateri denarje po pošti pošiljajo.

Napis mora pred vsem drugim povedati prejemnikovo ime (krstno in priimek) in stanovališče. Pogosto, zlasti pri listih odličnim osebam namenjenih, dodaje se imenu še stan, dostojnost, poklic ali delo, s katerim se bavi prejemnik. Ako gre list v kak bolj neznan kraj, pripiše se stanovališču tudi zadnja ali bližnja pošta, včasih tudi dežela; kedar pa pošljemo pismo v kako večje mesto, moramo zaznamovati tudi trg, ulice, hišno številko, in če je treba, tudi še nadstropje in sobo, kjer prejemnik prebiva. Ako gre list v kraj, kjer se ne govori slovenski, imenuje se kraj in vse drugo, kar se o kraji pové, v jeziku tamkajšnjega kraja.

Poštnina se navadno plačuje z znamkami (markami).

Za zgled stoji tu nekoliko napisov; pazi in zapomni naj se, kako so vrste razpostavljene, ker tako hoče navada.

1.

Gospodu	Znamka.
Ivanu Stojanu, posestniku	
na	
	<i>Krškem,</i> Gurkfeld.

2.

Gospodu	Znamka.
Jakobu Bizjaku, posestniku	
v	
	<i>Teharjih,</i> pošta v Celji (Cilli).

3.

Gospod	Znamka.
Anton Požar, modroslovec	
v	
<i>Gradci (Graz),</i> Zinzendorfgasse Nr. 34, 2. Stock, 5.	

4.

Blagorodni gospod	Znamka.
dr. Jožef Spešič, zdravnik	
v	
<i>Celovci (Klagenfurt)</i> (poste restante).	

5.

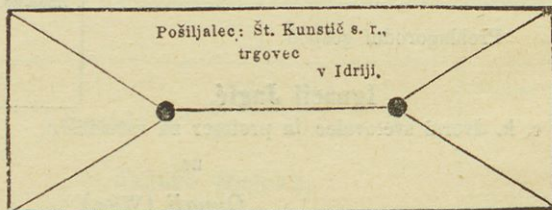
Preblagorodni gospod	Znamka.
Ignacij Jagić, c. k. dvorni svetovalec in profesor na vseučilišču na <i>Dunaji (Wien),</i> (Universität).	

6.

(Spredaj.)

Gospod	Znamka.
Filip Razbornik, meščan	
Vloženo v bankovcih:	v
5 po 10 gl. = 50 gl.	
4 " 5 " = 20 "	
3 " 1 " = 3 "	
73 gl.	<i>Brežicah,</i> hišna št. 10.

(Zadaj.)

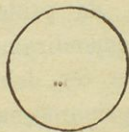

7. (Spređaj.)

Kupón.

Sme se popisati in odrezati.

Štampilj prejemsne pošte.

Nakazani znesek

5 gl. 50 kr.

Ime in stanovališe pošiljalčvo:

*Peter Rapoc,
učitelj v Grebinju, pošilja
óni znesek za izročeno
knjigo.*

Srčen pozdrav!

Poštna nakaznica na 5 gl. 50 kr. a. v.

z besedami:

pet

gl. 50

kr. a. v.

Štampilj prejemsne pošte.

Nadpis

Gospod Franc Pistotnik,

nadučitelj

Kraj, kamor je namenjena: *Velikovec.*

Prejemnikovo staniše: *Glavni trg, hišn. št. 8.*

Poštni zapisek.

Vpisano v prejemsno knjigo pod št.

Prejemni urad ali poštna denarnica.....dne.....18.....
Okraj poštnega ravnateljstva.....

Podpis poštnih postavljenecv: _____

Znamka.

Prostor, kamor se prilepljajo pisemske znamke.

(Zadaj.)

Nadpisančeva (adresatova) pobotnica.

Da je znesek, na sprednji strani nakazan, pravično prejel, potrjuje:

(Kraj) Velikovec (Ime)

dne 3. aprila 1889. Franc Pistotnik.

8.

DOPISNICA.

Znamka.

Naj pr. gospod Gregor Vodopivec,

posestnik

v (na)

Pazinu.

Opomnja 1. Prejemnikov priimek devlje se ali v 3. sklon, ali pa ostaja v 1. sklonu, kar je v slovenščini primerneje in razločnejše.

2. Tudi pri pismih v slovanske dežele gredočih priporoča se, da se imenu kraja in pošte pristavi nemško ime, zlasti če je različno od slovenskega in če pismo izročuješ katerej nemški pošti, n. pr. Postojna (Adelsberg), Beljak (Villach), Ormuž (Friedau), Gorica (Görz) itd.

3. Ako hočemo biti varnejši, da pride pismo na svoje mesto, lahko ga priporočimo (rekomandiramo), t. j. plačamo razen marke še 10 kr. priporočnine ter dobimo od poštenega uradnika primko (recepís). Tudi priporočena pisma imajo na pečatni strani pošiljalčevo ime zapisano.

4. Denarje pošiljamo ali v pismih ali pa po poštnih nakaznicah. Če prinesemo denar v nezapečatenem pismu, prešteje denar poštni uradnik, zapečati pismo enkrat (na sredi) s poštnim in štirikrat s pošiljalčevim pečatnikom, odmeri poštnino po teži in po vrednosti, izdà primko, in tako je pošta odgovorna za

prevzeto vsoto. Če se pa denar prinese v pismu tako zapečatenem, kakor se tu spredaj na drugem mestu vidi, določi uradnik poštnino ter izdá primko za povedani znesek. V tem primeru pošta ni odgovorna za to, da je v pismu res toliko denarjev, kolikor kaže nadpis, temveč samo za to, da se pismo z nepokvarjenimi pečati izroči adresatu. Zato je treba najprej na pečate pogledati in tudi pismo tako razpečatiti, da se noben pečat ne pokvari. Najlaglje pa se pošilja denar po poštnih nakaznicah.

c) V a. j. e. 1. France, ki ne more v šolo, prosi prijatelja Matevža, naj mu izposodi iz šolske knjižnice prvi zvezek „Dragoljubcev“.

2. Sin piše staršem, da je srečno prišel v mesto, ter da ga je mojster prijazno sprejel. On prosi, naj bi ga starši kmalu obiskali.

3. Sin prosi starše, naj mu pošljejo denarja za obleko.

4. Alojzij prosi trgovca, naj vzame njegovega mlajšega brata v uk. (Starši so jima umrli: nikdo ne skrbi za-nj. Brat je 14 let star, z dobrim uspehom je dovršil domačo šolo, ima veselje do trgovskega stanu.)

5. Jerica poroča prijateljici o nesreči, ki se je prigodila vasi. (Sosedov mali otrok se je igral pri potoku. Kamenčke pobirajoč pade v vodo. Ker ni bilo hitro pomoči, utone. Žalost staršev. Pogreb.)

6. Jurče poroča staršem, da ga je mojster eno leto pred dogovorjenim rokom oprostil uka ter ga postavil za pomočnika.

7. Sestra piše sestri, da je mati obolela. (Kedaj? Kaj pravi zdravnik? Sestra naj hitro pride domóv.)

8. Kmet prosi prijatelja, naj mu posodi nekaj žita za seme. (Bila je slaba letina. Nima žita za seme. Prijatelj naj mu posodi . . . hl rži. Vrnol mu jo bode drugo leto. Ko bi prijatelj kedaj česa potreboval, rad mu bode kmet pomagal.)

9. Nekdo poroča tovarišu pripoved, ki jo je bral v neke izposojenej knjigi. (Kmet pošlje hlapca v mlin. Ta hodi zvečer ob mesečini domóv. Za seboj zagleda črnega moža. Misleč, da je strah, vrže vrečo z moko raz rame ter zbeži. Drugi dan prinese dimnikar moko. Vsi se hlapcu posmehujejo. — Le neumni ljudje se bojé strahov.)

10. Tvoj prijatelj gre v mesto na semenj; prosi ga, da ti nakupi reči, katere mu našteješ.

11. Gospodinja prosi prijateljico v Trstu, naj ji pošlje 5 kg kave in ravno toliko cukra. (Ta roba je v Trstu cenejša; tudi se ne plača mitnina (carina), če se ne naročuje nad 5 kg.)

12. Napišite prijateljičin odgovor!

13. Gospodinja se zahvaljuje prijateljici za poslani cukrer in kavo.

14. Sin se zahvaljuje staršem za poslane denarje (On je denarje prejel. Čemu jih je rabil? Zahvaljuje se prisrčno za to in mnogo drugih dobrot, katere so mu starši že skazali. S pridnostjo hoče povračevati, kar mu starši dobrega storé.)

15. Zahvaljуй se materi za vezilo!

16. Zahvaljуй se prijatelju za blago pomoč v sili!

17. Zahvaljуй se zdravniku, ki ti je srečno ozdravil očeta.

18. Učenec se konci šolskega leta svojemu učitelju zahvaljuje za lepe nauke.

19. Vošči materi srečo za god (k novemu letu)!

20. Vošči srečo prijatelju, ki je z daljne poti (z vojne) srečno prišel domóv.

21. Vošči strijcu srečo, da je ozdravel!

22. Vošči dobrotniku (župniku) srečo k 70. rojstvenemu dnevu!

23. Vabi prijatelja k šolskej veselici!

24. Vabi starše k šolskej preizkušnji!

25. Vabi prijatelja v trgategv!

26. Tolaži prijatelja, ki mu je umrla sestra.

27. Tolaži prijatelja, kateremu je toča polje pobila.

28. Spiši sožalnico obolelemu prijatelju! (Vedno si se veselil lista iz prijateljevega kraja, a takrat te je pismo prijateljevega brata zeló prestrašilo. Prijatelj se ti smili, da je oboled in da mora v postelji biti. Kako rad bi mu ti pomagal, ko bi mogel. Upaš, da se bode prijatelj natančno držal zdravnikovih predpisov ter kmalu ozdravel.)

29. Poslóvi se od prijatelja, ker moraš nagloma odpotovati v uk (v službo).

30. Opomni prijatelja, da ti pošlje obljubljenó semenske žito.

31. Opomni prijatelja, da ti pošlje cepičev, ki ti jih je obljubil.

32. Opomni krojača, da ti kmalu naredí obleko.

33. Nekdo opominja dolžnika, ki že dve leti ni plačal obresti. (V zadolžnici od . . . za . . . gl. se je dolžnik zavezal, da bode vsako leto natančno plačeval po 6⁰/₀ obresti. Ker so pa te že 2 leti na dolgu, vprašáš prijatelja, zakaj ne izpolnjuje svoje obljube. Prosiš ga, naj ti še ta mesec pošlje dolžnih . . . gl. Ko bi prijatelj tega ne storil, moral bi ga terjati za vso glavnico. Zanašáš se pa, da tega ne bo treba.)

34. Opraviči se prijatelju, da mu nisi odgovoril na njegovo pismo. (Bil si delj časa pri strijci ter si prijatelj lev list še le dobil vrnovši se domóv; torej prijatelj naj oprostí, da mu pišáš tako zakasnjeno. Izposojeno knjigo prilagaš pismu ter se za njo zahvaljuješ.)

35. Izgovóri se upniku, da mu nisi plačal ob dogovorjenem roku.

36. Mizar se izgovarja, da ne more o pravem času zvršiti dela.

37. Očitaj bratu, da se slabo učí.

38. Odgovóri listom pod 10, 21, 23 (nikalno), 25 (trdilno), 28.

39. Piši dopisnico za slovo!

40. Piši dopisnice o nalogah pod 7, 11, 21, 23, 32.

F. Najnavadnejši naslovi,

kakor se rabijo v listih za ogovor, govor, pri podpisu in za nadpis.

Njegovemu Veličanstvu avstrijskemu cesarju.

Ogovor: Vaše Cesarsko in Kraljevsko Apostolsko Veličanstvo!
Premilostni Cesar in Gospod!

ali Premilostni Gospod!

Presvetli Cesar!

Govor: Vaše Cesarsko Veličanstvo.

Podpis: Vašemu Cesarskemu Veličanstvu prepokorni, preponižni,
najudanejši podložnik.

Nadpis: Njegovemu Cesarskemu in Kraljevskemu Apostolskemu Veličanstvu Francu Jožefu I., Cesarju avstrijanskemu, kralju českemu in ogerskemu i. t. d.

Njenemu Veličanstvu cesarici.

- O.* Vaše Cesarsko in Kraljevsko Veličanstvo!
Presvetla Gospa!
- G.* Vaše Veličanstvo.
- P.* Prekoporni, preponižni.
- N.* Njenemu Cesarskemu in Kraljevskemu Veličanstvu, presvetlej Gospej Elizabeti, Cesarici avstrijanskej.

Nadvojvodom in nadvojvodinjam avstrijanskim.

- O.* Vaša Cesarska Visokost!
Presvetli gospod nadvojvoda! (Presvetla gospa nadvojvodinja!)
Gospém iz vladarskih rodovin se daje naslov gospa, če tudi niso omožene).
- G.* Vaša Cesarka Visokost!
- P.* Najponižnejši.
- N.* Njegovej Cesarskej Visokosti, presvetlemu gospodu nadvojvodi (imé), kraljevskemu princu ogerskemu i. t. d.
Njenej cesarskej Visokosti, presvetlej gospej nadvojvodinji (imé), kraljevskej princesi ogerskej i. t. d.

Knezom in kneginjam.

- O.* Vaša Svetlost!
Milostljivi gospod! (Milostljiva gospa!)
- G.* Vaša Svetlost!
- P.* Najponižnejši.
- N.* Njegovej Svetlosti, gospodu (imé) knezu i. t. d. (Njenej Svetlosti, gospej (imé) kneginji i. t. d.)

Grofom in grofinjam.

- O.* Visokorodni gospod grof! (Visokorodna gospa grofinja!)
Milostljivi gospod! (Milostljiva gospa!)
- G.* Vaše Visokorodje!

- P.* Najponižnejši (najpokornejši).
N. Visokorodnemu gospodu grofu (visokorodneje gospej grofinji) I. I.

Baronom in boroninjam.

- O.* Preblagorodni gospod baron! (Preblagorodna gospa baroninja!)
G. Vaše Preblagorodje! (Vaša Milost!)
P. Najponižnejši.
N. Preblagorodnemu gospodu baronu (preblagorodneje gospej baroninji).

Vitezom, plemenitnikom, visokim uradnikom in častnikom.

- O.* Preblagorodni gospod!
G. Preblagorodni gospod!
P. Najpokornejši (najudanejši).
N. Preblagorodnemu gospodu vitezmu (plemenitniku) i. t. d.

Drugim osebam.

- O.* Blagorodni gospod! (Mnogospoštovani, velecenjeni, častiti, prečastiti i. t. d. gospod!)
G. Vi, blagorodni gospod!
P. Udani.
N. Blagorodnemu gospodu I. I. (dodaje se navadno urad, stan, delo, s katerim se kdo živi.)

Tajnim svetovalcem in ministrom pravimo: „Prezvzišeni Gospod, Vaša Prezvzišenost, Vaša Ekscelencija“ —, kardinalom pa: „Vaša Eminencija.“ Papežu rekamo: „Sveti Oče“ ali „Vaša Svetost.“ Knezi nadškofi dobivajo naslov „Kneževska Milost“, knezoškofi „Knezoškofovka Milost“, škofi pa „Škofovka Milost.“ Drugi duhovniki dobivajo naslov: „Visokočastiti (prečastni, prečastiti) Gospod.“ Pri vlogah raznim oblastvom rabimo sledeče naslove: Visoko c. kr. ministerstvo! Preslavna (tudi: visoka) c. kr. namestnija (mestodrštvo), deželna vlada! Preslavni c. kr. deželni šolski svet! Preslavni deželni odbor! Previsokočastni (škofovski) ordinariat! Visokočastni župnijski urad: Slavno c. kr. okrajno glavarstvo! Slavno c. kr.

okrajno sodišče! Slavni okrajni šolski svet! Slavni krajni šolski svet! Slavno županstvo! Slavno ravnateljstvo!*)

G. Prosilni listi (prošnje).

1.

a) Zgled.

(Zunaj.)

Preslavnemu c. kr. deželnemu
šolskemu svetu

v

Ljubljani.

Matevž Kožuh,

učenec I. razreda na c. kr. višjeje
realki v Ljubljani

prosi

oprostitve od učnine.

(Z dvema prilogama.)

(Znotraj.)

Preslavni c. kr. deželni šolski svet!

(Na pol strani.)

Ponižno podpisani se drzne prositi oprostitve od učnine ter podpira svojo prošnjo s temi-le razlogi:

A. Svedočba pod A priložena, ki jo je dobil konci prvega polletja, kaže v napredku prvi razred z odliko, iz posameznih predmetov pa kakor tudi zastran obnašanja in marljivosti ali izvrstne ali pohvalne znake.

B. Gledé imovine sme reči, da je v velikej stiski, kajti njegovi starši so ubogi, kakor se vidi iz spričevala pod B priloženega, ter komaj utrpé preskrbeti ga z najpotrebnejšim za življenje. Prošilec sam si pri najboljšeji volji še ne more ničesa prislužiti.

*) Če se pridevnik „slavni“ sploh rabi za oblastva in društva, ne sme so vendar dati uradniku pri onih oblastvih služočemu; torej: Slavno ravnateljstvo! a: Spoštovani gospod ravnatelj!

Zato prepokorno ponavlja prošnjo:

Preslavni c. kr. deželni šolski svet naj blagovoli podeliti mu to dobroto, katere vreden ostati si bode z zvestim izpolnovanjem svojih dolžnosti neprenehoma prizadeval.

V Ljubljani, 24. februarja 1892.

Matevž Kožuh s. r.,
učenec I. razreda na c. kr.
višjeji realki.

2.

(Zunaj.)

Preslavnej c. k. deželnej vladi
v

Ljubljani.

Peter Ocvirek,
kancelist pri c. k. okrajnem
sodišči v Loki,

prosi,

da bi se I. va ustanovina
podelila njegovemu sinu Francu,
učencu prvega razreda na gim-
naziji v Ljubljani.

(S prilogami *A*, *B* in *C*.)

(Znotraj.)

Preslavna c. k. deželna vlada!

(Na pol strani.)

Ponižno podpisani prosi, da bi se njegovemu sinu Francu podelila ustanovina (stipendija) I., ter opira svojo prošnjo na sledeče razloge:

- A. 1. Njegov sin je po prilogi *A* dovršil četrti razred ljudske šole z najboljim uspehom ter je zdaj, kakor kaže *B*. priloga *B*, prav priden učenec 1. razreda na c. k. Ljubljanskej gimnaziji.

2. Prepokorni podpisnik je v resnici ubožen, ker nima svojega premoženja in mora z letno plačo 600 gl. živiti in vzrejati petero nedorastlih otrok.

C. Vse to naj se blagovoljno razvidi iz priloge C.

3. Prosilec služi državi že 10 let na popolno zadovoljnost svojih višjih.

V Loki, 2. februvarja 1892.

Peter Ocvirek s. r.,
kancelist pri c. k. okrajnem
sodišču.

3.

(Zunaj.)

Slavnemu c. k. okrajnemu glavarstvu
v

Radoljici.

Franz Jenko,
kmet v Kamenjah, hiš. št. 24,
prosi,

da bi se mu dovolilo, postaviti
nov mlin pri vodi Bistrici.

(Znotraj.)

Slavno c. k. okrajno glavarstvo!

(Na pol strani.)

Franz Jenko, kmet v Kamenjah, prosi ponižno, da bi se mu dovolilo, postaviti nov mlin pri vodi Bistrici v Bohinji. Svojo prošnjo opira na sledeče razloge.

1. Ni v tem kraji celo uro okoli in okoli nobenega mlina.

2. Voda Bistrica je za to dosti velika in pripravna.

3. Prosilec je mlinarskega dela dobro vajen, ker je že več let delal v mlinu, kakor kaže priloženo izpričevalo.

4. Prizadeval si bode, da bode ljudem dobro in zvesto stregel.

V Kamenjah

Franz Jenko s. r.

b) P o u k.

1. Prosilni listi (Gesuche) imajo v sebi z razlogi podprto prošnjo do oblastev ali posameznih oseb.

2. Razlogi ali vzroki, s katerimi se prošnja podpira, morajo biti potrjeni s svedočbami, ki se prošnji prilagajo.

3. Nekatere prošnje, n. pr. za izpraznjene službe i. t. d., morajo se kolekovati ter položiti pred dotično oblastvo v nekem določenem roku. Ta rok in pa uveti (pogoji), katerih je treba izkazati v prosilnem listu, oglasujejo se po navadi v službenih časnikih.

c) N a l o g e.

1. Spišite te-le prosilne liste: 1. Učenec prosi pri deželnem odboru za podelitev deželne ustanovine.

2. Učenec prosi, naj ga sprejmejo v kmetijsko šolo.

3. Trgovec prosi pri okrajnem glavarstvu za popotni list in priloži prošnji postavni kolek.

H. Opravilni sestavki.

a) Zgled.

I. Inventarji.

Inventár (popis) kmetске imovine 31. decembra 1891.

A. Aktivni imetek.	Denarna vrednost	
	gld.	kr.
I. Gotovine	200	50
II. Ležečega posestva		
13 ha 52 a polja		
3 " 12 " travnikov		
2 " 30 " gozdov		
1 " 80 " pašnikov		
vkup 20 ha 74 a zemlje, ki je z hišo in vsem poslopjem vred cenjena	5800	—
III. Hišno orodje	210	—
IV. Poljsko orodje	200	—
V. Živina		
a) Goveda:		
krav 5 350 gld.	}	}
voli 4 400 "		
telice 3 150 "		
b) Konj:		
kobili 2 200 "	}	}
žrebeta 3 240 "		
c) Drobnice:		
ovac 20 120 "	}	}
kozi 2 6 "		
d) Kuretine:		
rac 12 12 "	}	}
kokoši 8 5 "		
golobov 10 2 "		
VI. Zaloga zemljiških pridelkov	250	—
VII. Terjatve	500	—
Vsota	8645	50
B. Pasivni imetek (dolg).		
Glavnica	600	—
Obresti	15	—
Vsota	615	—
C. Pravi (čisti) imetek tedaj iznaša	8030	50

V Planini na starega leta dan 1891.

Miha Dolinšek.

a) Pouk.

V inventarji naštevamo po redu predmete, ki se kje nahajajo.

b) Naloge.

Napravite inventar: 1. hišnega orodja, 2. poljskeka orodja, 3. dreves v drevesnici, 4. namiznega in posteljnega orodja, 5. žitnega pridelka.

II. Računi.

a) Zgled.

1.

V Celji, dne 28. maja 1891.

Račun.

Blagoro dnemu gospodu Martinu Debelaku, posestniku v Celji naredil sem te le mizarske reči:

1891			Znesek	
Meseca	dne		gl.	kr.
januarja	31.	Dve novi mizi iz orehovega lesa po 6 gl.	12	—
februarja	5.	Štiri nove stole po 2 gl. 20 kr.	8	80
marcija	18.	Tri nove skrinje iz smrekovega lesa po 4 gl.	12	—
aprila	12.	Nova vrata pri skednju	5	—
maja	28.	Hišne duri popravil	1	20
		Vsega vkup	39	—

Jožef Kolšek,
mizar.

Do dobrega prejel 39. gl. dne 5. junija 1891.

Jožef Kolšek.

Iz hišnega računa.

Meseca	Dne	1891.	Dohodki		Troški	
			gl.	kr.	gl.	kr.
Januarja	1.	Ostane od prejšnjega meseca	42	40	—	—
"	2.	Za novoletne darove	—	—	7	30
"	3.	Za pismo v Celovec	—	—	—	10
"	"	Krojaču Janezu Tomšiču na njegov račun od 10. decembra 1890	—	—	37	45
"	4.	Mesarju Jurju Rogaču za meso nošeno na bukvice v meseci decembru 1890	—	—	18	—
"	6.	Od mlinarja gosp. Glavača za dva meterska centa pšenice cent po 10 gl. 50 kr.	21	—	—	—
"	"	Od krčmarja gosp. Rupnika za 3 hl vina po 16 gl.	48	—	—	—
"	8.	Vozniku Lozarju za vožnjo v Loko	—	—	1	60
"	10.	Trgovcu Negodetu za 2 kg kave po 1 gl. 80 kr. = 3 " 60 "	—	—	—	—
"	"	2 " cukra po 46 " = 92 "	—	—	—	—
"	"	1/2 " sveč . . = 56 "	—	—	—	—
"	"	2 " mila po . . = 36 "	—	—	—	—
"	"	= 72 "	—	—	—	—
"	"	1/2 l olja . . = 92 "	—	—	6	72
"	15.	Mizarju Janžeku za novo mizo iz mehkega lesa po računu od dne i. t. d.	—	—	4	—
"	31.	Različni manjši troški	—	—	5	—
		Završetek za mesec januar 1889	111	40	80	17
		Ostane tedaj v zalogi	31	23		

Završetek kmetijskega računa za leto 1891.

I. Dohodki.		gl.	kr.
1. Iz poljskih pridelkov se je dobilo		500	—
2. iz pridelkov na travnikih		215	80
3. " " v goricah		150	70
4. " " v hostah		50	—
5. " " v hlevih		240	40
6. povrnena plačila		318	64
7. razni mali dohodki		20	—
Vsota vseh dohodkov .			
II. Troški.			
1. Troški v izboljšanje zemljišč		55	—
2. za nakup gospodarskega orodja		61	40
3. poslom in najemnikom		300	—
4. za davke in priklade		92	—
5. za domače potrebe		87	60
6. za poplačanje dolgov		160	—
7. različni mali troški		25	—
Vsota vseh troškov .			
Dohodki so večji od troškov za			
Od tega odštejte 5% od prvotne inventurne glavnice 10.419 gl.			
Ostane čistega letnega dobička pri kmetij- gospodarstvu			

Peter Kapun.

b) P o u k.

Račun kot opravični sestavek je popis oddanega blaga ali storjenega dela z naznanilom cene za blago in plačila za delo. — Takšen račun se pogosto imenuje z laško besedo konto (množ. konti) ter se mora večinoma kolekovati. V računu mora biti naznanjeno: 1. storjeno delo, oddano blago s ceno vred; 2. čas (mesec in dan), kedaj je delo storjeno, blago oddano, po vrsti natanko drugo za drugim; 3. ime ónega, za katerega je račun; 4. kraj, dan, mesec in leto, kje in kedaj je račun pisan; 5. podpis tistega, od kogar je račun. Po prejetem plačilu se znesek pobota po navadi na računu samem.

Drugačen je gospodarski in hišni račun. Razen inventarja vse premičnine, neprimičnine in dolga imata priden gospodar in gospodinja tudi zapisnike, v katere zapisujeta, koliko imata dohodkov in troškov. Konci leta ali tudi konci vsacega meseca se seštejejo dohodki in razhodki, da se vidi, kako se je gospodarilo, koliko ostaja ali koliko je nedostatka. Prav tako zapisuje gospodar tudi vse poljske, senožetne, gozdne in živinske pridelke in prirejke. Dober gospodar mora zapisovati in — računiti.

c) **Naloge.**

Napravite: 1. črevljarki, 2. krojaški, 3. kovaški, 4. štacunarski, 5. dninarski, 6. knjigoveški račun. 7. Napišite gospodarski račun a) za mesec september, b) za vse leto. 8. Zapiši, koliko si imel vse leto troškov za učila.

III. Pobotnice.

a) **Zgledi.**

Navadne pobotnice.

1.

Kolek.

Pobotnica.

za 58 gl. 30 kr., osem in petdeset goldinarjev 30 krajcarjev, katere sem jaz podpisani od gospoda učitelja Jakoba Strnada kakor najemščino (stanarino) za pol leta od sv. Jurja do sv. Mihela resnično prejel.

V Kočevji, 14. aprila 1891.

Peter Grižar,
lastnik hiše števil . . .

2.

Kolek.

Pobotnica.

Potrjujem s tem listom, da mi je gošpa Eli zabeta Tominka iz Ravnice dve sto goldinarjev, katere sem ji bil julija t. l. posodil (v zajem dal), z obrestimi 5⁰/₀, namreč

petimi goldinarji, danes popolnem izplačala, ko sem ji dolžno pismo nazaj dal.

V Konstanjevici, 31. decembra 1890.

Luka Batič,
trgovec.

205 gl.

3.

Pobotnica.

Kolek.

50 gl. petdeset goldinarjev kot letno plačo od 1. januarja 1890 do 1. januarja 1891 prejela sem popolnoma današnjega dne od gospodarja Jožefa Komana, tukajšnjega gostilničarja, kar s tem zahvalno potrjujem.

V Tržiči, dne 1. januarja 1891.

Neža Kobe,
dekla.

4.

Pobotnica.

Kolek.

Da sem 185 gl. in 60 kr. sto osemdeset pet goldinarjev in 60 krajcarjev za svoja mizarska dela, po pogodbi od 30. januarja 1890 storjena za mestno šolo, iz blagajnice mesta Ptujskega danes resnično prejel, potrjujem tu s svojim podpisom.

V Ptuji, 25. novembra 1891.

Janez Kotnik,
mizar.

5.

Pobotnica.

Kolek.

Gospod Andrej Zupančič, tukajšnji črevljar, plačal mi je danes od 600 gl. kapitala obresti po 5⁰/₁₀₀, dotekle od 1. mar-

cija 1890 do 1. marcija 1891, namreč trideset goldinarjev, in po tem mi je vrnil še tri sto goldinarjev od kapitala samega gori omenjenega.

V Metliki, dne 1. marcija 1891.

Martin Robida,
trgovec.

330 gl.

6.

Vzajemna pobotnica.

Podpisanca sva danes svoje medsebnne račune preiskala, poravnala in vzajemno pobotala tako, da do današnjega dneva nimava ničesar drug od drugega iskati. Za to sva učinila račune in vse spise o medsebnih iskovinah, kar sva jih v rokah imela, ter izrekujeva za neveljavna vsa pisma, ki bi se o tem utegnola še kje najti. Za najino večjo varnost sva dvojno tako vzajemno pobotnico naredila, podpisala in si vsak po eno vzela.

V Ribnici, 15. septembra 1891.

Jurij Gnezda,
trgovec.

Tomaž Dolinar,
trgovec.

b) Pouk.

Pobotnica (Quittung) je pismeno potrjenje, da je katera terjatev (iskovina) popolnoma ali deloma plačana. Pobotnice so ali navadne ali vzajemne (zgled 6).

Da bo pobotnica veljavna, mora odgovarjati tem-le vprašanjem:

1. Kdo plača? (Včasih je dosti ime in priimek plačujočega, navadno pa se dodaje še stan in stanovanje, da ne bi bilo pomote zastran osebe.)

2. Koliko se plača? To se pové s številkami in črkami.

3. Za kaj se plača? Pri odbitnih pobotnicah (zgled 5) mora se s črkami zapisati tudi ves dog, pril pobotnicah od

obresti, najemščine, zakupščine, mezde i. t. d. pa tudi čas, za kateri se oni znesek plačuje.

4. Komu se plača? Kdor denarje prejmlje, podpiše se svojeročno ter pristavi še stan, obrt i. t. d.

5. Kje in kdaj se plača? Precej k zadnji vrsti pobotnice mora se zapisati kraj, dan, mesec in leto, kje in kdaj se izdaje pobotnica. Navadno se izdaje tistega dne, katerega se plačuje, kar se določuje z besedami „danes“, „današnjega dne.“ Pobotnica pa ne izgubi nič od svoje veljave, če je v njej zapisano, da je dotični znesek kateri dan poprej izplačan, pobotnica pa pozneje napravljena. — Pobotnice morajo se navadno kolekovati ter skrbno shranjevati. Kolek je zavisen od zneska.

Pobotnica, s katero se daje pravica, da sme kdo svoj dolg za zastavljene reči izbrisati ali izknjižiti, mora imeti s odno ali notarstveno poverilo.

c) Naloge.

1. Napišite pobotnico za 30 gl. 15 kr. kot četrletne najemščine; 2. pobotnico za 34 gl. 80 kr. kot 6⁰/₁₀₀ obresti; 3. za mezdo hlapcu; 4. pobotnico za plačana zidarska dela; 5. odbitno pobotnico; od 1260 gl. dolga se plačajo 5⁰/₁₀₀ obresti in tretjina glavnice; 6. vzajemno pobotnico med kmetom in trgovcem.

7. Naredite pobotnico za enoletno zakupščino od 3 ha njiv! 8. Delavec naredi gospodarju pobotnico za 30 gl., ki jih je čez leto pri njem zaslužil.

IV. Vozni listi in poštno spremnice.

a) Zgledi.

.. Vozni list.

Gospodu fabrikantu Andreju Vrtniku v Kamni Gorici.

Kolek.

Na Jesenicah, 10. aprila 1891.

Po vozniku Valentinu Koritniku iz Srednje vasi pošiljam Vam spodaj zaznamovano blago. Ako ga prejmete o pravem

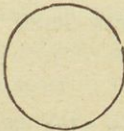

času, to je od danes v treh dneh, plačajte vozniku dva goldinarja voznine.

Znamenje	Št.	Koli	Vsebina	Teža
F. K.	3	vreče	volna	93 kg

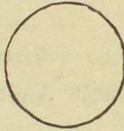
Ciril Javornik.

Poštna spremnica.

Prednja stran:

 <p>Pošiljalčevo ime in stanovališče. Viljem Janžič v Mariboru</p>	<p>Poštna spremnica.</p>		<div style="border: 1px solid black; padding: 2px;">Kolek.</div>
	<p>Častivredni gospod</p> <p style="text-align: center;"><i>Jernej Cocaj</i>, župnik</p>	<p>v Remšniku. Zadnja pošta: Marnberg. Dežela: Štajersko.</p>	
 <p>Pošiljalčev pečat.</p>	<p>Včem se pošilja in s kakim znamenjem</p>	<p>Zavežaj V. J.</p>	<p>Vrednost: 10 gl.</p>
	<p>Vsebina: Knjige.</p> <p>Prostor za poštne zapiske o poštini in teži.</p>		

Zadnja stran:

<p>Pošiljalčeva pisma priobčila.</p> <p><i>Tu prejmete, kar ste želeli.</i></p> <p><i>V listu, ki ga Vam pošljem, več o tem.</i></p> <p>(Ta kupon si sme prejemnik pridržati.)</p>	 <p>Prejemnikova pobotnica.</p> <p>Da je poslatev, na prednji strani zaznamenano, res prejel, potrjuje</p> <p>V Remšniku, dne 24. maja 1891.</p> <p>(Podpis) Jernej Cocaj.</p>
--	---

b) P o u k.

Kedar se blago izročí v voznjo vozniku, spiše se odprto pismo onemu, kateremu je blago namenjeno. To pismo se imenuje vozni list. A če se komu kaj po pošti pošilja, pridodati je poslatvi poštno spremnico.

V navadni vozni list (Frachtbrief) se mora zapisati:

a) prejemnikovo ime, stan in stanovališče; b) voznikovo ime in stanovališče; c) imenuje se poslano blago ter se natanko zapiše, koliko ga je, kako je zavito ali zabito, in kako je zaznamovano; d) pové se, koliko je pogojene voznike; e) zapiše se, kdo je blago oddal, kdaj in kje se je oddalo ter doklé mora priti na svoje mesto.

Vozni listi in poštne spremnice imajo kolek.

c) N a l o g e.

Spišite vozen list, po tem poštno spremnico (Post-Begleit-adresse): 1. o posušenem sadji, 2. o oblačilih, 3. o perilu, 4. o različnem semenji, 5. o mizarskem orodji.

V. Prejemni listi ali primke (recepisi).

a) Z g l e d a.

Kolek.

Prejemni list.

1.

Za osem deset goldinarjev, katere mi je Miha Volk današnjega dne oddal, da jih izročim prečastnemu logaškemu župniku gosp. Antonu Smrekarju.

Na Ravniku, 7. oktobra 1891.

Matej Lisjak.

2.

Potrjujem s tem listom, da mi je gospod Nikolaj Peternel zlato žepno uro, za-me od gosp. Petra Potočnika prejeto, danes popolnoma nepoškodovano izročil.

V Podragi, 1. septembra 1891.

Jurij Hobat.

b) P o u k.

S prejemnim listom se pismeno potrjuje, da smo ali zá-se ali za koga drugega resnično prejeli denarje ali kako drugo

reč. Tak list ima sploh prav tiste člene, kakor pobotnica; naj-
važnejše je:

1. da se natanko naznani reč, potem
2. dan, kedaj, in oseba, od katere se je kaj prejelo;
3. da se prejemnik podpiše, in
4. če prejemnik ni prejel reči zá-se, da se pové oseba,

katerej je namenjena.

c) Naloge.

1. Premenite prejemni list 1., da se bode začel tako:

a) Miha Volk mi je i. t. d.

b) Potrjujem, da sem od i. t. d.

c) Da mi je Miha Volk i. t. d.

2. Z ozirom na prejemni list napišite, kako bi se glasil
prejemni list Nikolaja Peternela o zlatej uri, namenjenej Jurju
Hobátu.

3. Spišite ta-le prejemna lista.

a) Nekdo je od voznika Jakoba Hrasta iz Tržiča prejel
skrinjo, zaznamovano z A. Š. št. 9., ki po povedbi ima podob-
ščine v sebi, ter obeta, da jo v treh dneh odpravi gospodu učitelju
Kvasu v Kranj.

b) Gospodar Boštjan Kopun iz Braslovč je prejel sod vina,
zaznamovan z B. O. 5. in zapečaten, naj ga pošlje poštarju
v Gornji grad.

VI. Hranilni listi ali hrambenice (depozitke).

a) Zgleda.

Kolek.
Tukajšnji dekan, gospod Štefan Gostiša, mi je danes

1.

dve sto petdeset c. kr. cekinov pred mojimi očmi naštel
in v hrambo izročil. Potrjujoč le-to, obetam ob enem, da hočem
ta denar na njegovo zahtevanje njemu samemu ali njegovemu
poblaščencu, kedar mi izroči ta hranilni list, zopet nazaj dati.

V Cirknici, 4. maja 1891.

Jožef Ravnikar.

2.

Hranili list.

Potrjujem, da mi je danes gospod Pavel Dimec, voznik v Novem mestu, izročil v hrambo zakleneno, 50 kg težko skrinjo, ki je lastnina gospoda Tomaža Drnjača v Kranji.

V Ljubljani, 1. septembra 1891.

Peter Zajec,
gostilničar.

b) Pouk.

V hranilnem listu (Aufbewahrungsschein) je bistveno:

1. da se pové natanko, kaj se je dalo hraniti, in čegavo je;
2. da so določeni uveti ali pogoji, pod katerimi se ima hranjeno nazaj dati;
3. da se zapiše ime tistega, kateri reč hraniti daje, in ónega, ki jo prevzema ter hranilni list izdaje, in zadnjič tudi dan, kdaj je reč prejeta.

c) Naloge.

Prepišite zgornji prejemni list, pa da se bode začenjal tako:

Jaz podpisani potrjujem s tem listom i. t. d., ali pa:

Današnjega dne mi je izročil i. t. d., ali:

Da sem od gospoda i. t. d.

Nekdo potrjuje:

1. da mu je dekla hraniti dala skrinjo z belim perilom in obleko, ter pravi, da neče biti porok, ako bi se te reči brez njegovega zadolženja kako poškodovale;
2. da mu je gospa I. I. zapečatenó škatlico, ki ima po nje povedbi važna pisma v sebi, v hrambo dala s tem dodatkom, naj jo nazaj dá temu, kdor mu ta list zopet izroči;
3. da je dobil v hrambo zlato žepno uro (brez verižice), ki je znotraj zaznamovana s črkama P. K. in številko 9.

VII. Odpovedni listi ali odpovednice (reversi).

a) Zgleda.

Kolek.

1.

Moj sosed, hišni lastnik gosp. Ambrož Lesar, bil je tako dober, ter je zaprošen dovolil mi, da smem za svojo potrebo jemati vode iz vodnjaka na njegovem dvorišči.

Obetam s tem listom, da te dovolitve ne bom nikdar štel za kako pravico, ki bi jo jaz imel, temveč da jo hočem kakor dobroto meni dodeljeno dotle uživati, dokler bode gosp. Ambroža Lesarja volja, meni to uživanje dopustiti.

V Ipavi, 3. marcija 1891.

Jožef Oparnik.

2.

Kolek.

Gospod I. I., zemljiški posestnik v I., prepustil mi je iz dobrote kos svojega hišnega vrta, sedem in pol metra dolg in šest metrov 6 dm širok, da na njem postavim ulnjak. Jaz se zavežujem, da ta kos zemljišča, ako bi on ali njegovi dedni nasledniki zahtevali, brez ugovora zopet odstopim v tistem stanu, v katerem sem ga prejel. Za potrdilo vsega tega je tu podpis moj in dveh naprošenih prič.

V dne 14. aprila 1891.

I. I.,
učitelj.

I. I.,
kot naprošena priča.

I. I.,
kot naprošena priča.

b) Pouk.

Z odpovednim listom ali odpovednico (Verzichtschein, -Revers) izrekujemo, da dovoljenja, katero nam je kdo dal, ne bomo nikdar šteli in imeli za kako pravico.

V takem listu se mora povedati:

1. kdo dovoljuje,
2. komu se dovoljuje,
3. kaj se dovoljuje, in pa povediati,
4. da se dovolitev ne bode nikdar imela in trdila za pravico;
5. povedati je, kje in kdaj se list izdaje;
6. izdateljevemu podpisu se prideneta še podpisa dveh prič.

Pri spisovanji odpovednic je ravnati previdno in natančno, da ne bode prepira.

c) Naloge.

1. Kmetovalec I. I. dopustil je nekemu, da si prek njegove

njive, katero je treba tanje zaznamovati, sme narediti kolovoz določene širokosti. Le-ta mu dá odpovedni list na to.

2. Jérnej je dovolil Tomažu, da sme vsak čas po noči in po dnevi hoditi skozi njegov vrt, in da zárad tega ima tudi ključ tako od prednjih kakor od zadnjih vrat. Tomaž mu na to napiše odpovednico.

3. Nekdo dovoli sosedu, da sme ovce pasti po določenem delu njegovega pašnika; sosed mu spiše odpovednico.

VIII. Nakaznice.

a) Zgled.

Nakaznica.

— Gospodu logarju Poženelu v Rogatci.

Blagovolite mojemu hlapcu Andreju Petelinu proti tej nakaznici izročiti tri m^3 po en m dolgih bukovih drv, ceno pa zapisati na moj račun.

Na Slatini, 1. avgusta 1891.

Martin Dobnik,
pekar.

b) Pouk.

Z nakaznico (asignacijo, Anweisung) prosi nekdo nekoga, s katerim ima opravila in račun, naj drugemu komu izroči neko vsoto denarjev ali neko blago.

V nakaznici se mora povedati:

1. ime in stanovališče onega, ki naj kaj izroči;
2. ime in stanovališče onega, ki naj denarje ali blago prevzame;
3. koliko denarjev (ščrkami pisano) ali katero blago naj dobí;
4. na čegav račun naj se znesek zapiše;
5. dodati je datum in podpis.

c) Naloge.

Spišite nakaznico, vsled katere naj izroči 1. trgovec vozniku Aliču 1 *hl* pšenice, 2. kmet mesarskemu hlapcu pitanega prešiča, 3. fabrikant krčmarju 50 *gl*.

IX. Zadolžnice.

a) Zgleda.

Kolek

1.

Jaz nižje podpisani priznavam s tem listom, da mi je gospod Martin Sodar, posestnik v Tinjah, posodil pet sto goldinarjev (500 gl.) av. veljave ter mi ta znesek danes odštel v bankovcih. Zavezujem se da bodem ta kapital z obrestmi po šest od sto pol leta po tem, ko se mi odpové, vrnil gospodu upniku ali njegovim dednim naslednikom v enakej veljavi.

V Borovljah, 25. januarja 1891.

Anton Vračič.

Kolek.

2.

Jaz nižje podpisani potrjujem, da mi je Gregor Plaskan, trgovec v Mariboru, posodil osem sto (800) goldinarskih srebrnjakov ter mi jih danes naštel. Zavezujem se, da bodem letne obresti po pet od sto gosp. upniku plačeval pol leta naprej, glavnico pa vrnil njemu ali njegovim pravnim naslednikom v srebrnej veljavi in sicer po prejšnji polletnej, vsakemu pogodniku enako na voljo danej odpovedi.

V zavarovanje tega zajma in obresti zastavljam svoje posestvo pod št. 25 v Jarenini ter dovoljujem, da se ta dolg z obrestmi in vsemi drugimi pravicami, ki se strinjajo s tem dolžnim pismom, vknjiži na omenjeno moje posestvo.

V dokaz tega svojeročni podpis moj in naprošenih prič.
V Jarenini, 1. julija 1891.

Janez Simonič, s. r.,
dolžnik.

Peter Slekovec s. r.,
priča.

Jakob Magdič s. r.,
priča.

Dodatek sodnega ali notarskega poverila.

b) P o u k.

Zadolžnica (dolžno pismo, obligacija, Schuldschein) je pismo, s katerim potrjujemo, da smo od nekoga neki znesek denarjev na pósodo (v zajem) vzeli. V njem se mora:

1. razločno povedati upnikovo (verovnikovo) ime in stanovanliše:

2. pripoznati, da smo prejeli znesek, ki se zapiše z besedami in številkami;

3. razločno povedati, v katerih denarjih ali v katerej veljavi se je ta znesek izplačal; mora se

4. povedati, kakšni odstotki se bodo plačevali, ako so obresti obljubljene —;

5. obljubiti, da se posojilo vrne, in kdaj; mora se pripísati

6. kraj, dan in leto (s postavnim kolekom), in

7. podpis dolžnikov, in če dolžnik ni s svojo roko napisal dolžnega pisma, še podpis dveh prič ali svedokov.

Ako se na podlogi zadolžnice dolg vpisuje v zemljiško knjigo, imeti mora zadolžnica še sodno ali pa notarsko poverilo.

c) N a l o g e.

Napišite zadolžnice o: 1) 120 gl., ta glávnica, dajoč obresti po $5\frac{1}{2}\%$, mora se vrniti po polletnej odpovedi; 2) 350 gl., ki jih je nekdo za kupljeno blago po štirih mesecih plačati dolžan, do tja pa s 5% obrestovati obljubuje; 3) 650 gl., katere kdo vzame v zajem z obrestmi po 6% , in za katere zastavlja svoje posestvo.

X. Pogodbe.

a) Z g l e d.

Kolek.

1.

Zakupna pogodba,

katero sta danes sklenola Janez Sajavec kot zakupodavec in Marko Zorič kot zakupnik takó le:

1. Janez Sajavec daje Marku Zoriču svojo petdeset arov prostrano njivo „za gradom“ od danes naprej na štiri zaporedna

leta v zákup za to, da mu plača na leto sto goldinarjev zakupščine.

2. Marko Zorič obeta Janezu Sajavcu, da bo zakupščino plačeval vsako leto dne 1. maja, sicer pa tudi, da bode skrbel, da bo njiva v dobrem stanu.

3. Davke za to njivo bode plačeval posestnik sam.

4. Če zakupniku pridelke vzame toča, slana, povodenj ali kaka drugačna ujima, on zaradi tega ne bode mogel nič zakupščine utrgavati.

Ker se je to pismo spisalo v dveh primerkih, dobí vsaka stranka po en prepis.

Z Ratečah, 1. marcija 1891.

*Janez Sajavec s. r.,
zakupodavec.*

*Marko Zorič s. r.,
zakupnik.*

*France Oblak s. r.,
priča.*

*Vid Kušar s. r.,
priča.*

2.

Kolek.

Kupna pogodba,

katero sta danes dogovorila in sklenola gospod Anton Žepič, hišni posestnik v Gorici, v tržaških ulicah broj 15, kot prodajalec in gospod Valentin Bratina, trgovec v gospodskih ulicah pod hiš. št. 10, kot kupec tako le:

1. Gospod Anton Žepič prodaje gosp. Valentinu Bratini svoj sadovnjak „za potokom“ v nezagotovljenej izmeri dvanajst arov za dva tisoč goldinarjev av. veljave v popolno last z dovoljenjem, da se sme kupec na-nj kot lastnik takoj zapisat dati.

2. Gospod Valentin Bratina kupuje óni sadovnjak in odšteva po podpisu te pogodbe polovico dogovorjene kupnine, to je tisoč goldinarjev av. velj., ter se zavezuje, da ostanek brezobrestno odplača v štirih enakih letninah po 250 gl.

3. Prodajalec potrjuje, da je prejel polovico kupnine: tisoč goldinarjev a. v., njega tudi zadenejo vsi davki, kar bi jih bilo do današnjega dne še zaostalo.

4. Kupec jemlje na-se troške za prepis, pristojbine in vse davke od danes naprej.

To pogodbo, ki se je pisala v dveh enakoglasnih primerkih, so podpisali stranki in naprošena svedoka.

V Gorici, 1. februvarja 1891.

Anton Žepič s. r.,
prodajalec.

Valentin Bratina s. r.,
kupec.

Karol Jordan s. r.,
priča.

Franjo Furlani s. r.,
priča.

b) P o u k.

Pogodba je vsako pismo, s katerim se določujejo vzajemne pravice in dolžnosti dveh ali več oseb.

V vsakej pogodbi je povedati:

1. kdo se dogovarja ali pogaja,
2. predmet, o katerem se sklepa pogodba;
3. pogoje (uvete), pod katerimi se stranke pogajajo, ter pravice in dolžnosti, ki gredó posameznim pogodnikom;
4. kraj in čas, ob katerem se sklepa pogodba;
5. treba je tudi pritisniti kolek ter pridjati podpis pogodnikov in prič.

Pogodbi je potreba toliko primerkov kolikor je pogodnikov.

Pogodbe, katerih se je trdno držati, so ali zakupne, kupne, menjalne, službine (mezdne), učne i. t. d.

Važne pogodbe se spisujejo pri e. k. notarji.

Opomnja. Kedar se napravlja pismena pogodba, pazi naj se z največjo skrbnostjo, da se v njo postavi vse, kar je bilo ustno domenjeno.

c) N a l o g e.

Napravite pogodbe o: 1. zakupu kakega zemljišča; 2. prodaji katere hiše; 3. zameni vinograda s travnikom; 4. vzprejemu rokodelskega učenca.

XI. Spričevala (svedočbe) služabnikom.

a) Z g l e d a.

1.

Kolek.

Spričevalo.

Janez Kolan, domá iz Hotedršice (pod Planinski o kraj), neoženjen, 30 let star, bil je pri podpisniku od 1. januarja 1888 do 31. decembra 1890 v službi za hlapca ter se je ves ta čas zvestega, pridnega in poštenega posla kazal tako, da sem bil ž njim v vsem zadovoljen. Ker si je pa sam drugo službo izvolil in si želi več poskusiti, zato ga s tem listom rad vsakemu priporočam.

Temu na dokaz potrjujem ta list s svojim podpisom in pečatom.

V Logatci, 1. januarja 1891.

Pečat

Šimon Strel s. r.,
posestnik.

Kolek.

2.

Spričevalo.

Urška Potokarjeva iz Šent Jurja na Dolenjskem, 24 let stara, neomožena, je pri meni pet let in štiri mesece (t. j. od 1. januarja 1886 do danes) služila za kuharico. Vsa leta je bila tako pridna, skrbna, poštena in zvesta, da sem bila ž njo

prav zelo zadovoljna. Ker pa zdaj ne misli več služiti, dajem ji z veseljem to dobro izpričevalo.

Na Vrhniki, 1. maja 1891.

Pečat.

Mila Krašanova,
posestnica.

b) P o u k.

Pismo, v katerem se posvedočuje ali priča, kako je kdo služil in obnašal se, imenuje se službeno (poselsko) izpričevalo. Treba, da je po vsem resnično in določno. V tako svedočbo se zapiše:

1. ime, stan, starost in rojstveni kraj tistega, komur se izpričevalo daje;

2. koliko časa je kdo služil ter kako je opravljal doložnosti svoje službe;

3. kraj in dan, potem podpis (pogosto tudi pečat) tistega, ki piše svedočbo.

c) N a l o g e.

Napravite spričevalo: 1. hlapcu, ki je zaradi bolehnosti iz službe stopil; 2. spretnemu mizarskemu pomagaču, ki hoče na svojo roko podjetji se svojega obrta; 3. mlinarskemu hlapcu; 4. pastirju; 5. dekli.

XII. Izpričevala o dogodkih.

a) Z g l e d.

Izpričevalo.

V sredo, t. j. 25. t. m. ob dveh popoldne sva se šla z Janezom Robinikom iz naše vasi v Dravo kopat. Pri kraji Kušejevega travnika, kjer sva se kopala že večkrat, greva oba kmalu v vodo. Jaz sem ostal pri kraji, Janez pa je šel bolj na sredo, če prav sem za njim vpil, naj nikar naprej ne hodi. Ko se hoče obrniti, skrije se pod vodo — in ni ga bilo več. Klical sem na pomoč, a zastonj. Ni ga bilo blizu človeka. Ker sam plavati ne znam, nisem mogel priskočiti nesrečnemu Janezu. Utonol je.

Po zapovedi c. k. okrajnega oblastva sem spisal to pričevalo, in sem pripravljen, ako bi bilo treba, tudi priseči, da je bilo res tako.

V Črnečah, 27. junija 1891.

Matej Pšeničnik,
posestnikov sin.

b) P o u k.

Spričevala ali svedočbe o dogodkih dajó se na prošnjo tega, kdor jih pred gosposko potrebuje, ali pa na zahtev gosposko same. V drugem teh slučajev pokliče se očevidec pogosto pred gosposko; tu se, kar vé povedati, zapiše, on pa zapisek s svojim podpisom potrdi. (To se po uradnem govorjenji pravi: „s kom zapisnik narediti, nekoga na zapisnik zaslišati, njegovo izreko na zapisnik vzprejeti“.)

Kedar pripovedujemo prigodek, o katerem kakor očevidci pričamo, treba je, da natanko in vestno povemo vse okolnosti, ker na tem stoji večkrat sreča ali nesreča našega bližnjega.

c) N a l o g e.

Spišite izpričevala: 1. kako je kdo nekemu rešil življenje; 2. kako je kdo nekoga razžalil na časti; 3. da je kdo trpinčil žival; 4. da je kdo poškodoval drevesa v sadovnjaku.

XIII. Javna ali očitna oznanila.

a) Z g l e d i.

1.

Izgubljeno.

Dne 8. t. m. je nekdo izgubil na Gradišči rjavo usnjeno listnico, v katerej so bila različna pisma in dva bankovca po deset goldinarjev. Kdor jo je našel, proščen je, da jo oddá pristojnej gosposki, kjer dobi plačilo, katero mu gre.

2.

Konji na prodaj.

Štirje popolnem enaki uprežni konji brez napake, po 5 let stari, po 15 pestí visoki, so na prodaj prav po ceni. Kupci naj se potrudijo v konjarnico gospoda I. I., kjer se jim povedó tanji pogoji.

3.

V najem

se daje na 6 let kmetija v ziljskeji dolini na Koroškem. Več o tem se zvé pri Fr. Kolarji v Gorjah, hiš. št. 5.

4.

Vinogradnik,

ki se je izučil v mariborskeji šoli za sadjarstvo in vinstvo, išče službe. Ponudeb prosi pod napisom M. S. šte. 10 poste restante v Ptui.

b) P o u k.

Javna naznanila v časnikih ali po očitnih krajih naj bodo kratka in razločna. Ako je treba, oznani se tudi mesto, kjer se reč lahko natančneje pozvé.

c) N a l o g e.

1. Sadjar naznanja, da ima prav lepih mladih dreves na prodaj. 2. Trgovec oznanja, da se je drugam preselil, in vabi ljudi, da bi hodili k njemu kupovat. 3. Hlapec išče službe. 4. Stanovanje se daje v najem. 5. Nekdo je našel listino. 6. Pogorelec se zahvaljuje za poslana milodare.

Napišite oznanila!

XIV. Brzjaví (telegrami).

a) Z g l e d.

Anton Kulavec, Sv. Križ, pošta ljutomerska.

Oče hudo obolel. Pridi brže bolje.

Ivana.

b) P o u k.

Brzjavni so pismena prijavila, ki se pošiljajo po telegrafu.

Brzjavni naj bodo kratki, lahko razumljivi in razločno pisani. Zgoraj ima vsak brzjavni prejemnikov nadpis, spodaj pa pošiljalčev podpis. Nadpis naj bo natančen. Če v kraji, kamor je brzjavni namenjen, ni brzjavne postaje, imenuje se tudi ónemu kraju najbližja poštna postaja.

c) N a l o g e.

1. Nekdo naznanja svojej sestri materino smrt.
2. Nekdo se zahvaljuje za čestitko.
3. Nekdo naznanja svoj prihod.
4. Vojak brzjavlja staršem, da je srečno dospel v Sarajevo.

Napišite telegrame!

XV. Poslednje sporočilo, oporoka ali testament.

a) Z g l e d i.

1.

Oporoka, ki jo je oporočitelj sam pisal in podpisal.

Oporoka.

V imenu Boga Očeta, Sina in svetega Duha. Amen.

Ker nihče ne vé, kedaj bode umrl, zato zapisujem zdaj pri popolnoma zdravej pameti svojo oporoko.

1. Svojo dušo izročam Bogu, truplo pa naj se pokoplje po šegi, kakor je v našem kraji navadna.

2. Poglavitnega dednega naslednika vsemu svojemu premoženju postavljam milega mi brata Štefana. Vse naj ima, kar ostane čez mojo potrebo in oporoko.

3. Domačej ljudskejšoli v Žabnicah ostavljam petdeset goldinarjev, ki naj se okrajn. šols. svetu izplačajo za šolske potrebe.

4. Svojemu sosedu Karolu Visočniku, ki mi je dolžen sto gl., odpuščam ves ta dolg.

To je moja oporoka, katero sem sam spisal in podpisal.

V Žabnicah, 1. oktobra 1890.

Jakob Brežnik,
oporočitelj.

2.

Oporoka, katero je oporočitelj samo podkrižal.

Oporoka.

Ker nikomur ni znano, kdaj ga bode Bog poklical s tega sveta, hočem zdaj pri zdravej pameti razodeti svojo poslednjo voljo zastran svojega premoženja.

1. Poglavitnega dednega naslednika vsemu svojemu premoženju postavljam svojega starejšega sina Antona; vendar pa mora on:

2. plačati pogreb in pet svetih maš, ki naj se beró za mir in pokoj moje duše.

3. Mojemu sinu Tomažu naj dá sto goldinarjev in mojej hčeri Mariji sto goldinarjev dote.

4. Mojemu hlapcu Jerneju naj odšteje trideset goldinarjev.

5. Med uboge naše občine naj na dan mojega pogreba razdeli deset goldinarjev.

To je moja oporoka, ki se mi je vpričo treh tu podpisanih prič prebrala, in katero vso potrjujem ter tudi svojeróčno podkrižujem.

V Podsredi, 14. februvarja 1891.

† † † to je *Valentin Preskar*,
oporočitelj.

Miha Kovačič s. r.,
oporočiteljevega imena podpisovalec
in priča.

Janez Hrovat s. r.,
priča.

Andrej Podgoršek s. r.,
priča.

3.

Oporoka, katero so priče zapisale.

Oporoka.

Podpisani Jernej Jereb, Matija Nemanič in Edvard Težak, vsi v Trnovem, pričamo, da nas je včeraj nam vsem dobro znani sosed in prijatelj Matevž Gabršek k sebi poklical, da bi bili priče njegovej oporoki. Matevž Gabršek je bil sicer po

telesu bolan, a na duhu popolnem zdrav. Ko nam je povedal, zakaj nas je poklical, razodel nam je v pričo vseh treh svoje poslednje sporočilo takó le:

1. Poglavitno dedno naslednico svojej zapuščini imenuje, ker nima otrok, svojo ženo Barbo Gabršekovo.

2. Občinskej bólnici ostavlja dve sto goldinarjev.

3. Ubogim naše občine daje petdeset goldinarjev.

4. Njegova žena naj po njegovej smrti župljanskej (farnej) cerkvi izplača dvajset goldinarjev.

5. Svojemu prijatelju Antonu Simončiču v Zagorji ostavlja v spomin srebrno žepno uro.

Podpisani potrjujemo, da je to popolni zapopadek poslednjega sporočila, kakor nam ga je oporočnik Matevž Gabršek povedal, in da nismo ničesa o tem izpremenili, nič pristavili ali zamolčali. Vselej smo pripravljeni, ako bi treba bilo, resnico tega zapisa tudi s prisego potrditi.

V izpričbo tega se tu podpisujemo.

V Trnovem, 18. marcija 1891.

Jernej Jereb s. r. Matija Nemanič s. r. Edvard Težak s. r.

4.

Oporočni dodatek (kodicil).

K svojej oporoki dne 1. oktobra 1890 pristavljam pri popolnoma zdravej pameti še to le:

1. Vse svoje knjige in časopise ostavljam našej občinskej knjižnici.

2. Našej ljudskeje šoli ostavljam namesto 50 gl., kakor je zapisano v imenovanej oporoki, sto goldinarjev.

Ta kodicil sem sam pisal in podpisal.

V Žabnicah, 1. decembra 1891.

Jakob Brežnik s. r.,
oporočitelj.

b) P o u k.

Pismo, s katerim kdo določuje, kaj naj se zgodi po njegovej smrti ž njegovim premoženjem, imenuje se poslednje sporočilo oporoka ali testament.

Oporoka se začenja navadno s svetim križem, a potem se, natanko zapiše, kar hoče oporočitelj sploh oporočati.

Oporoka se napravlja ustno ali pismeno.

Kdor ustno oporoča, mora to storiti pred tremi zmožnimi pričami. Priče morajo biti vse tri h krati pričujoče, osebno morajo poznati oporočitelja ter potrditi, da o njegovej osebi ni kake prevare ali zmote. Da pa priče ne pozabijo, kar jim je oporočitelj povedal, je dobro, da vse tri vkup, ali tudi vsaka posebe, ali pa kdo drugi zapiše, kar je oporočitelj oporočal. Ako se zahteva, morajo priče oporoko tudi s prisego potrditi.

Da so priče veljavne, morajo biti možkega spola, vsaj po 18 let stare in zavedne; razumeti jim je popolnoma tudi oporočiteljev jezik. Muihi, mutci, glušci, slepci in tisti, kateri so bili zarad katere krivice kaznovani, oporoki ne morejo biti veljavne priče. Pričati tudi ne smejo osebe, katerim se v testamentu kaj ostavlja. To veljá tudi o starših, otrocih, bratih in sestrah, svakih in o plačanej družini tistih, katerim se kaj ostavlja.

Kdor hoče pismeno in brez prič oporočevati, mora oporoko sam pisati in podpisati.

Testament, ki ga je pisal kdo drugi, mora oporočitelj svojeročno podpisati ter pred tremi prikladnimi pričami potrditi, da je to njegova poslednja volja. Priče se morajo na pismu samem kot priče oporoke podpisati; treba pa ni, da bi vedele, kaj je zapisano v oporoki.

Če oporočitelj ne zna pisati, naj vpričo treh prič svojeročno napravi znamenje h kateremu ena teh treh prič zapiše oporočiteljevo ime. Če niti brati ne zna, mora mu ena priča vpričo dveh drugih svedokov testament prebrati, oporočitelj pa mora potrditi, da je oporoka zapisana po njegovej volji.

Oporoke pri katerih je pogosto treba ozirati se na ženitovanjske in druge pogodbe, delajo se čestokrat tudi pri sodiščih ali pri notarjih.

Zadnjevoljska naredba, ki ne imenuje dednega naslednika, temveč le volila (legate), zove se kodicil. Kodicil se nareja zraven oporoke, pa tudi brez nje. Kar veljá o oporokah, veljá tudi o kodicilih.

Kazalo.

	Stran
Slovnica.	
Glasoslovje	3
Samoglasniki	—
Soglasniki	4
Izpreminjava soglasnikov	5
Zlogi	6
Razzlogovanje	7
Pravopis	—
Ločila ali prepone	9
Raba velikih začetnih črk	10
Najnavadnejše kratice	11
Skladje ali besedoslovje	12
Izpeljava samostavnikov	13
Izpeljava pridevnikov	18
Sestava samostavnikov	21
Sestava pridevnikov	22
Sestava s predlogi	—
Besedne družine (skupine)	23
Oblikoslovje in skladnja.	
A. Goli stavek	25
<i>a) Osebek (podmet, subjekt). Samostavnik</i>	<i>26</i>
Spol samostavnikov	27
Število samostavnikov	28
Zaimek	—
<i>b) Dopovedek (poved, predikát)</i>	<i>29</i>
Glagol	30
Oseba in število	—
Čas	31
Tvorba in trpna oblika	32
Nakloni	—
Pridevnik (prilog)	38
Stopnjevanje pridevnikov	—
B. Razširjeni stavek	40
<i>a) Osebek. Samostavnik</i>	<i>—</i>
Moška sklanja	41
Ženska sklanja	44
Srednja sklanja	46
<i>b) Dopovedek. Vezanje dopovedka z osebkom</i>	<i>48</i>
Glagol	—
Deležniki	50
<i>c) Dopolnilo</i>	<i>51</i>
Dopolnilo v rodilniku	—
Dopolnilo v dajalniku	52
Dopolnilo v tožilniku	53
Nikalni stavki	54
Dvojno dopolnilo	—
Dopolnilo s predlogi	55
Ponavljjanje	—
Predlog	56

d) Prilastek	57
Pridevnik (prilog)	58
Določni in nedoločni pridevnik	59
Stopnjevanje pridevnikov in deležnikov	61
Zaimek	62
Osební zaimki	63
Posestni zaimki	65
Kazalni zaimki	66
Vprašalni zaimki	67
Oziralni zaimki	68
Nedoločni zaimki	69
Številniki	70
Glavni številniki	—
Vrstilni številniki	72
Ločilni in množilni številniki	—
Delilni in družilni številniki	73
Ponavljalni številniki	—
Nedoločni številniki	73
Rodilnikov prilastek	75
Prilastek s predlogom	76
Ponavljanje	77
e) Prislovno določilo	—
Prislov	—
Stopnjevanje prislovov	78
Predlog	79
Prislovno določilo kraja	—
Prislovno določilo časa	80
Prislovno določilo načina	—
Prislovno določilo vzroka	81
Veznik in medmet	83
Ponavljanje in dostavki. a) Osebek (subjekt)	84
b) Dopovedek (predikat)	85
Glagol	86
Vrste glagolov	—
Posebna sprega	96
Dovršni in nedovršni glagoli	98
Raba dovršnih in nedovršnih glagolov	99
Velelnik	100
Trpna oblika	101
c) Dopolnilo	102
d) e) Prilastki in določila	—
Besedni red v golem in v razširjenem stavku	103
C. Zloženi stavki	104
I. Enovito zložen stavek. a) Priredje	105
Vezalno priredje	—
Protivno priredje	106
Sklepalno priredje	—
b) Podredje	107
Osebkovi zavisniki	109
Dopovedkovi stavki	110
Dopolnkovi stavki	111
Zavisni vprašalni stavki	112
Dobesedni govor	—
Prilastkovi stavki	114
Prislovni stavki	115

	Stran
Krajevni stavki	115
Časovni stavki	116
Načinovni stavki	117
Vzročni stavki	118
Skrajšani stavki	120
Vmesni stavki (parentéze)	122
Manjkavi (eliptični) stavki	—
Skrčeni stavki	123
Skrčeni stavki z več osebki	124
Skrčeni stavki z več dopovedki	125
Skrčeni stavki z več dopolnili	127
Skrčeni stavki z več prilastki	—
Skrčeni stavki z več določili	128
II. Mnogo zloženi stavki	130
Raba ločil	131
Red ali sledba stavkov	136

Vaje v spisji.

A. Povesti	137
B. Popisi	141
C. Primerjave	144
D. Razložba pregovorov	145
E. Listi	146
1. Prošnja	—
2. Naznanilo in prošnja	—
3. Poročilo in prošnja	147
4. Naročbenica	—
5. Zahvala	148
6. Voščilo	—
7. Povabilo	149
8. Sožalnica (milovalni list)	150
9. Slovo	151
10. Opomin	—
11. Izgovor	—
12. Prijateljsko očitanje	152
13. Dopisnica	153
I. O pisavi ali zlogu v listih	154
II. Vnanja oblika listov	155
F. Najnavadnejši naslovi	165
G. Prosilni listi (prošnje)	168
H. Opravilni sestavki	172
I. Inventarji	—
II. Računi	173
III. Pobotnice	176
IV. Vozni listi	179
V. Prejemni listi ali primke (recepisi)	181
VI. Hranilni listi ali hrambenice (depozitke)	182
VII. Odpovedni listi ali odpovednice (reversi)	183
VIII. Nakaznice	185
IX. Zadolžnice	186
X. Pogodbe	187
XI. Spričevala (svedočbe) služabnikom	190
XII. Spričevala o dogodkih	191
XIII. Javna ali očitna oznanila	192
XIV. Brzjavi (telegrami)	193
XV. Poslednje sporočilo, oporoka ali testament	194

